Unde ești, copilărie!

Marie-Claire Ștefănescu

LiterNet 2016

MARIE-CLAIRE ȘTEFĂNESCU

Unde eşti, copilărie!

(Amintiri ale unei frumoase copilării interbelice, însoțite de fotografii de epocă)

Cuvînt înainte, note și îngrijire de ediție: Daniela Ștefănescu

Redactor: Răzvan Penescu rpenescu@literne t.ro
Coperta și prelucrare text și imagini: ana damian

© 2016 - Text: Daniela Ștefănescu
© 2016 - Imagini: Fotografiile aparțin în cea mai mare parte arhivei familiei Ștefănescu
Toate drepturile rezervate.

© 2016 Editura LiterNet pentru versiunea .pdf Acrobat Reader

Este permisă descărcarea liberă, cu titlu personal, a volumului în acest format. Distribuirea gratuită a cărții prin intermediul altor siteuri, modificarea sau comercializarea acestei versiuni fără acordul prealabil, în scris, al Editurii LiterNet sînt interzise și se pedepsesc conform legii privind drepturile de autor și drepturile conexe, în vigoare.

ISBN: 978-973-122-110-6
Editura LiterNet, 2016
http://editura.literne t.ro / office@literne t.ro

CUPRINS

CUVÎNT ÎNAINTE 6
TATA 12
MAMA 15
TATA BOLNAV 17
ÎN PATUL PĂRINȚILOR 20
MAIMONIDE 21
VIORICA 22
FOTBAL ÎN SALON 23
AM AFLAT MAI TÎRZIU DE CE 24
OPLER CU CLAIA DE FÎN 25
NENEA GOTTFRIED 26
NILU 28
NUNȚILE MĂTUȘILOR MELE BERTICA ȘI SÓPHICA 30
TECHIRGHIOL 33
EXCURSIA PE OMU 36
PATUL DE PĂPUȘI 37
JUCĂRIILE STRICATE 39
MONICU ȘI MIRCEA RĂNIȚI 41
MONICU TRAVERSEAZĂ GEAMUL 43
NENEA MIȘU 44
TANTI SICUȚA 46
LA MOȘI ȘI LA „VILA CU CLOPOȚEI“ 50
ANIVERSĂRILE PĂRINȚILOR MEI 55
MONI LA ATENEU 58
IARNA LA SINAIA 60
POPICĂRIA ȘI SFÎNTA ANA 65
PAȘTELE ȘI SFÎNTA MARIA LA SINAIA 69
MINA BIRNBERG 74
FURTUNĂ ȘI TRANSBORDARE 78
INSULA ADA-KALEH ȘI PĂȚANIA LA MARE 81
LA NENEA SIMICĂ ȘI TANTI MIȚA 85
FLORIA CAPSALI 88
TÎRGU OCNA 90
BALURI COSTUMATE ȘI NUNTA LUI TANTI ELENICA 95
SANATORIUL CLIMESCU — AZILUL CIOPLEA 101
MADEMOISELLE GOUYGOU — MONSIEUR THÉVENIN 104
CHITILA. LA UNCHIUL GAMBETA 108

NENEA PINCU 109
LA MECI CU GINA 112
REVELIOANE ÎN STRADA ROMA 114
DUMINICI BUCUREȘTENE 118
TANTI MIȚA ȘI TANTI MARGA 122
IVANA 126
TANTI MATHILDE 129
NENEA FICU 133
CELE TREI MĂTUȘI SOPHIE 137
COPILĂRIA MAMEI 140
DRIDU – BERTICA – IONEL 149
SORA MEA DORA 153
BAR-MITZVA LUI MONICU 156
LA PATUL DOREI 159
LECTURI FĂCUTE DE TATA 161
LECTURILE MELE 163
BUCUREȘTII VECHI 165
CINCINAT PAVELESCU 170
MEMORIA 174
WEIZMANN 178
TANGO DES ROSES 184
REMY 185
CAZINOUL 190
SOLACOLU — STRAVOLCA: DESTINUL A DOUĂ VIEȚI 195
AL ȘASELEA SIMȚ AL MAMEI 198
HAIM 202
CLIENȚII TATII 204
CADOURILE 208
FAMILIA NOASTRĂ 214

CUVÎNT ÎNAINTE

Mama mea, Marie-Claire (Cocuța), în 1975, la 60 de ani.

Am început să lucrez la îngrijirea ediției acestor *Amintiri* ale mamei mele în 2015, anul în care s-a împlinit centenarul nașterii ei. Dar abia un an mai tîrziu le închei și, cu sprijinul și amabilitatea Editurii LiterNet, public paginile volumului scris în 1975, în care se dezvăluie, cu umor și nostalgie, copilăria ei fericită.

Marie-Claire Ștefănescu este și autoarea unor piese de teatru, scrise împreună cu tatăl meu, dramaturgul Mircea Ștefănescu. Menționez aici piesa *Nepotul domnului prefect*, jucată la București, la Teatrul Național, în 1950, în regia lui Sică Alexandrescu. A colaborat cu tata și la traduceri de piese și i-a fost o adevărată muză; însă o muză care avea, la rîndu-i, nu numai simț artistic, ci și critic, fiind primul cititor și „cronicar dramatic" al operelor lui.

Mama mea a fost prezentă la sfîrșitul secolului trecut și în presă, la radio și la televizor, cu diferite interviuri.

Din 1975 și pînă în ultimii ani ai vieții și-a scris memoriile. A dactilografiat volumul ce-i cuprinde copilăria în mai multe exemplare și le-a dat la legat, dăruindu-le apoi cu dedicații rudelor apropiate.

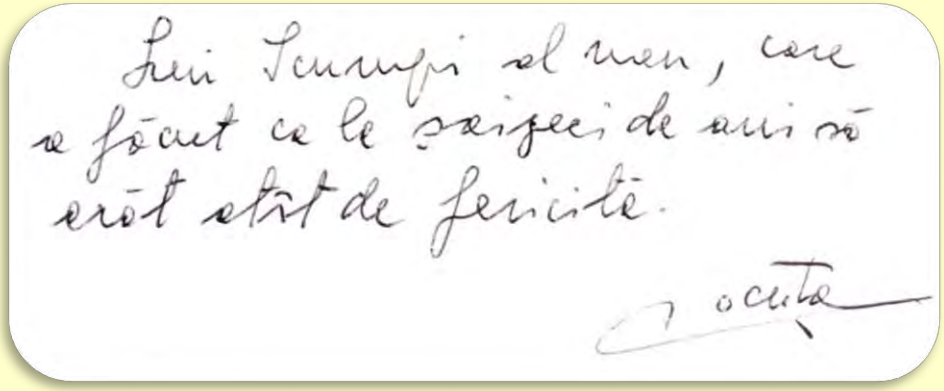
Lui Tanuşi al meu, care
a făcut ca le zaiseci de ani să
aibă atît de fericită.
Mama

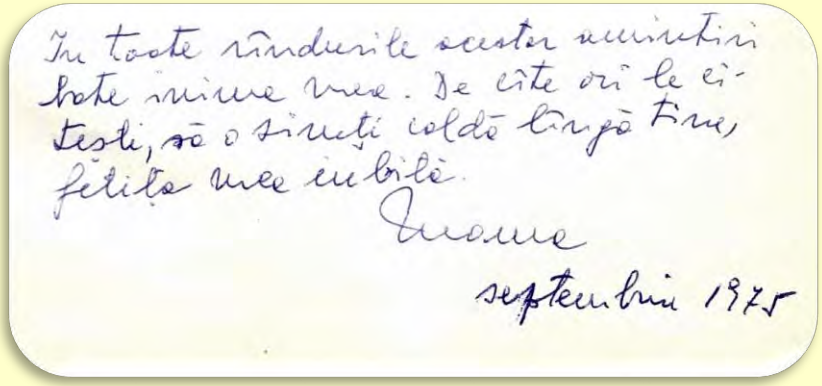
În toate rîndurile acestor amintiri
bate inima mea. De cîte ori le ci-
iteşti, să o simţi caldă lîngă Tine,
fetiţa mea iubită.
Mama
septembrie 1975

Dedicaţia pe volumul tatii. *Dedicaţia pe volumul meu.*

Primirea entuziastă de care s-au bucurat în cercul nostru familial şi de prieteni paginile care-i evocau copilăria a stimulat-o să scrie un al doilea volum, despre anii tinereţii şi maturităţii ei: altă epocă, alte documente, alte personalităţi, viaţa plină de căldură, bucurii, satisfacţii alături de un dramaturg de succes, care era un soţ şi tată extraordinar; dar şi frămîntările, greutăţile şi piedicile prin care a trecut în anii de război şi nu numai, din pricina sîngelui ce-i curgea prin vine.

După ce a devenit bunică, a scris despre nepoţelele ei Daita şi Catrinel, pentru ca şi trăirile ei de mamă şi bunică să fie aşternute „pe hîrtie". De fapt, culese la calculator. Căci, deşi ajunsese la 80 de ani, intrînd în era computerului a învăţat şi tehnica folosirii lui.

*

Cartea este un document de epocă — sub o formă vie, plăcută la citit, captivantă, amuzantă, chiar dacă pe-alocuri străbătută de melancolie, fiind mereu încărcată de afect puternic. Ea cuprinde între filele sale viaţa plină de farmec, de voie bună, dar şi de zbucium, a începutului de secol XX: întîmplări de zi cu zi cărora mama a ştiut să le extragă esenţa, dar şi adevărate evenimente, întîlniri cu personalităţi ale vremii, descrierea diverselor preocupări, lucruri şi locuri la modă pe atunci, a efervescenţei cultural-artistice a anilor interbelici. Din fiecare pagină, emană multă dragoste: pentru familie, pentru cei apropiaţi, pentru idei, pentru convingeri. Tot ce scrie şi evocă sugerează o atmosferă de înţelegere pe un plan superior şi de toleranţă religioasă.

Marie-Claire Ştefănescu zugrăveşte o copilărie atît de frumoasă, trăită de ea prin ai ei, prin ea însăşi, prin gingăşia sentimentelor ce i-au fost inoculate încă de copil, prin dragostea pentru familie şi tot ce-i nobil şi frumos, încît nu ne mirăm că încheie cartea, spunînd: „Cu infinit regret îmi

dau seama că, ajunsă la această vîrstă, trebuie să pun punct copilăriei mele, deşi aş fi dorit cu ardoare ca ea să dureze cît mai mult.“ Aşa cum, citindu-le, spun şi eu că aş fi dorit cu ardoare ca aceste Amintiri să dureze cît mai mult.

Cartea ne prezintă o copilărie ideală şi, poate, idealizată prin prisma anilor, cu povestiri hazlii ale boroboaţelor ei şi ale celorlalţi copii care au făcut parte din lumea copilăriei ei. Dar ea nu descrie doar micul ei univers, doar vacanţe minunate la mare şi la munte, carnavaluri şi baluri mascate, jocuri şi parcuri de distracţie, cărţi citite şi piese de teatru văzute etc., ci şi ravagiile făcute de război, bombardament, trăsnet, cutremur, căci mama marchează, prin filtrul trăirii personale, şi anumite momente istorice sau care au lăsat în sufletele contemporanilor ei brazde adînci.

Pe vremea cînd mama îşi scria Amintirile, iar eu eram foarte tînără, le-am ascultat citite de ea, apoi le-am citit şi eu direct.

Dar, aşa ca numeroşi tineri atunci cînd bătrînii spun de mai multe ori aceeaşi poveste, nu eram întotdeauna — îmi dau seama abia acum — suficient de atentă spre a le pătrunde în profunzime, a le percepe tot farmecul. Şi poate abia acum le aprofundez cu adevărat, acum cînd m-am aplecat asupra lor cu o încercare de acribie, cu respect, cu bucurie, cu melancolie, cu veselie, cu tristeţe. Cu dragoste.

În 1989, am lucrat împreună cu mama la un exemplar pe care să-l ofere Editurii Ion Creangă. Cred că atunci, în anii adevăratei mele maturităţi, am perceput mare parte din valoare, din sensibilitate, din haz. Însă atunci ne-a preocupat pe amîndouă în primul rînd să scoatem diferite elemente „supărătoare“, căci textul urma să treacă sub furcile caudine ale cenzurii comuniste. Redactorul-şef al Editurii a fost fascinat de text. Dar, cu părere de rău, mi-a spus că, oricît şi-ar dori, nu se va putea publica ceva care să ilustreze viaţa atît de frumoasă din „regimul burghezo-moşieresc“ (chiar dacă ea era rodul unei munci asidue în exercitarea profesiei): cartea nu are cum să treacă de cenzură. Însă de cîte ori ne-am întîlnit după ’90, m-a îndemnat să public textele mamei, căci o merită din plin.

Tata, în *Amintirile* lui (volumul I: *Un dramaturg îşi aminteşte*, Editura Eminescu, 1980, şi volumul II: *Amintirile unui dramaturg*, Editura RAO, 1998), citează uneori din mama, zicînd că nu poate reda întîmplarea la care se referă el în momentul respectiv în cuvinte mai potrivite decît o făcuse ea, cînd scrisese despre acelaşi eveniment.

*

O relaţie de dragoste şi înţelegere ca între ai mei nu am întîlnit la un alt cuplu. Aceasta mi-a marcat întreaga copilărie şi, de fapt, întreaga existenţă. Dar prefer să-i dau aici tatălui meu cuvîntul, aşa cum a spus-o el cel mai bine în *Amintirile unui dramatur*g, a căror ediţie am avut bucuria să o îngrijesc în anul centenarului naşterii lui.

După o boală gravă, din care tatăl meu scăpase, la vîrsta de 40 de ani, ca prin minune, mărturiseşte[1]:

„Am trăit mult timp sub obsesia presentimentului că, într-o clipă ascunsă în taina destinului meu, voi întîlni fiinţa care-mi va împlini viaţa, şi cu farmecul dăruirii ei, şi prin rodul pe care-l doream, rodul singurei mele iubiri *adevărate*.“ (*Ed. cit*., p. 22)

Şi, 150 de pagini mai încolo... după ce o întîlneşte şi îl frapează imediat luminozitatea figurii ei, ceea ce-l face să rămînă în faţa ei „ca siderat“:

„... Şi aşa a început ... «suplimentul» meu de viaţă, după ce am privit în ochii verzi şi senini ai fetei căreia îi datorez tot ce, prin *ea*, mi-a dat Dumnezeu mai scump şi mai sfînt pe lume: căminul, fetiţa şi nepoţelele noastre...“ (*Ed. cit*., p. 172)

[1] Patruzeci de ani mai tîrziu, cînd îşi aşterne pe hîrtie amintirile acelor vremuri.

Părinții mei, prin 1962, la aproape un sfert de secol de cînd tata realizase fericit că „ațele tainice ale Destinului ne-au pus definitiv față în față. I-am spus Scumpi şi am înțeles — o dată pentru totdeauna — că pe urma ei pornisem în lume, gata să mă lecuiesc de toate incertitudinile sufletului..."

*

În final, aș dori să dau niște lămuriri în legătură cu pozele care însoțesc textul: fotografii vechi, unele datînd de acum aproape un veac.

Mama a legat pentru mine în niște caiete chiar paginile pe care le scrisese de mînă și a lipit pe foi separate numeroase fotografii, ilustrînd diferitele momente evocate de ea. O parte din ele sînt uimitor de clare, sînt bine păstrate, unele sînt chiar artistic executate. Altele vădesc patina vremii, fiind îndoite, zgîriate, rupte sau pătate. Le-am lăsat așa: doar au trecut deceniile peste ele, brăzdîndu-și prezența. Majoritatea sînt scanate de soțul meu din caietele în care mi le lipise mama. De cîteva am făcut rost acum cu ajutorul familiei și prietenilor. Legendele fotografiilor sînt în cea mai mare parte cele pe care le-a scris mama sub poze. Cu mici modificări făcute de mine și cu niște completări, mai ales la cele procurate acum.

Anumite pagini sînt o adevărată mărturie a unei epoci pierite, iar faptul că pozele înfățișează uneori fragmente din carte ar putea-o face mai atrăgătoare. De aceea, sufletul meu nu m-a lăsat să renunț decît la puține. Atmosfera epocii prinsă în poze este principala „vinovată" a deciziei mele, care, spre bucuria mea, este susținută și de LiterNet. Străzi, case, colțuri de oraș și peisaje (Bucureștii vechi, Sinaia începutului de secol XX, litoralul anilor interbelici, insulița Ada-Kaleh, Tîrgu Ocna etc.), cîteva imagini din străinătate (Veneția, Nisa), caleşti, tramvaiul cu cai, mașini „de epocă", apoi clădiri, monumente, restaurante și patinoare dispărute azi, Cazinoul, intrarea la Moși (bîlci), toalete elegante sau sport, rochii de zi și de seară, pălării fanteziste, dar și ținute bărbătești, modul în care se îmbrăca lumea la plajă sau la patinoar, vestimentația școlarilor, aranjatul mireselor, portul național, costumația la carnaval — rotunjesc atmosfera sugerată din plin de text. Ele redau parfumul unei vremi, civilizații și lumi apuse, dar absolut fermecătoare, de la care am avea multe de învățat în ziua de azi.

*

Culegînd acum la laptop textul mamei, am operat mici intervenții: cîte un cuvînt, cîte o turnură de frază, oricum, modificări minore cu care sînt sigură că ar fi fost de acord. Anumite completări făcute de mine și explicații care mi s-au părut oportune le-am trecut, în general, în notele de subsol. Fac precizarea, pentru a evita confuzii, că toate notele de subsol (cu excepţia uneia, a Editurii) sînt ale mele, nu ale mamei mele.

Înainte de a încheia, doresc să le mulțumesc celor care m-au sprijinit în aceste luni, m-au ajutat, mi-au procurat materiale, m-au încurajat să fac, în fine, acest pas: fetele mele, soțul meu, verii mei și prietenele mele mai vechi și mai noi.

Daniela Ștefănescu

29 martie 2016

În tinerețe nu beam, nu fumam, nu jucam cărți, spunînd că-mi păstrez aceste vicii pentru la bătrînețe, cînd tot n-o să am cum să-mi petrec altfel timpul. Și iată-mă ajunsă la bătrînețe, care se răzbună probabil că o ironizam cînd îmi dădea mîna, căci acum chiar dacă aş vrea, tot n-am voie nici să beau, nici să fumez, nici etc. etc. etc. Cît despre jocul de cărți, dacă nu i-am căzut atunci victimă, acum îmi pare cel mai plicticos lucru din lume. Deci ce să fac eu cu tot timpul ăsta pe care mi l-am planificat cu cincizeci de ani în urmă pentru tutun, șpriț, Grand chelem[2] sau chintă regală? Cu ce să mi-l umplu mai bine altfel decît să mă întorc cu acești ani în urmă și să-mi retrăiesc în minte întîmplările copilăriei, făcîndu-le astfel să prindă iar viață pentru mine?

[2] Le Grand chelem, Marele şlem – expresia a fost transpusă, la începutul secolului XX, din universul jocului de cărţi, aşa cum o foloseşte mama aici, la universul sporturilor.

TATA

Tata (Isidor)

De ce prima amintire care-mi vine în minte despre tata[3] e că mi-a tras o palmă — el care niciodată, nici înainte, nici după, nu ridicase mîna asupra mea. Poate fiindcă acest fapt neașteptat m-a încremenit, iar atunci, speriat, el m-a luat în brațe și m-a dus în bucătărioara vilei noastre de la Sinaia. Cum puteam înțelege eu atunci, la cei cinci ani ai mei, prin ce emoții l-am făcut să treacă! Era în vara anului în care ne cumpărase vila și eu m-am răzvrătit că, de cîte ori ajungeam în parc la plimbare, se întîlnea cu cîte un cunoscut și se întorcea să-i arate casa. Odată, neobservată de

[3] Despre bunicul meu, Isidor Birnberg — avocat, poet, filozof, publicînd în română și franceză —, o să-l las pe tatăl meu să spună cîteva vorbe: „Un domn în toată puterea cuvîntului — de la impecabila ținută în societate, la aceea a demnității morale sub toate furtunile vieții și pînă la aceea a nobleței profesionale, a comportării elegante cu adversarii învinși la bară — așa a fost socrul meu, marele avocat Isidor Birnberg (1877–1953)." (*Amintirile unui dramaturg*, *ed. cit.*, pp. 225–226.)

nimeni, m-am ascuns sub scara principală de la intrare, scară frumoasă de lemn, pe unde urcai prin exteriorul vilei la etajul întîi. Vila era de piatră cu partea de sus din lemn, cu acoperișul de șindrilă — avînd formă de chalet elvețian. Mai avea la parter trei intrări, două laterale și una în spate.

Vila de la Sinaia

Cînd și-au dat seama că eu lipsesc, toată lumea a început să mă caute, iar eu, din ascunzătoare, mă bucuram: să se învețe toți minte să-mi mai strice mie plimbările! Cel mai disperat era tata, iar eu cea mai mulțumită că mi-am atins scopul de a-l pedepsi. Tata, mama, mătușile mă căutau în parc, pe drumul Castelului, pe strada Gării, pe la Cimitirul Eroilor, toți speriați; începuse să se înnopteze, iar eu eram de negăsit. Într-un tîrziu tata, făcînd ocolul vilei, dă de mine. Îmi rîdeau ochii, plini de veselie că le-am jucat festa. Prima reacție a tatii a fost o palmă, desigur cu mîna rotunjită, să nu doară. Atunci am împietrit; ceva îmi spunea că nu făcusem bine, ceva ce m-a aruncat de gîtul lui plîngînd cu sughițuri, așa că tot el a trebuit să mă liniștească, ducîndu-mă în brațe și mîngîindu-mă tot timpul.

Au trecut ani, mulți ani de atunci și nu pot să uit disperarea din ochii tatii, durerea lui că m-a făcut să plîng. Într-o singură clipă, uitase emoțiile prin care trecuse el din cauza mea; voia doar să reapară zîmbetul pe chipul „fetișoarei" lui — așa cum, cu vocea lui frumoasă și caldă, mă alinta el.

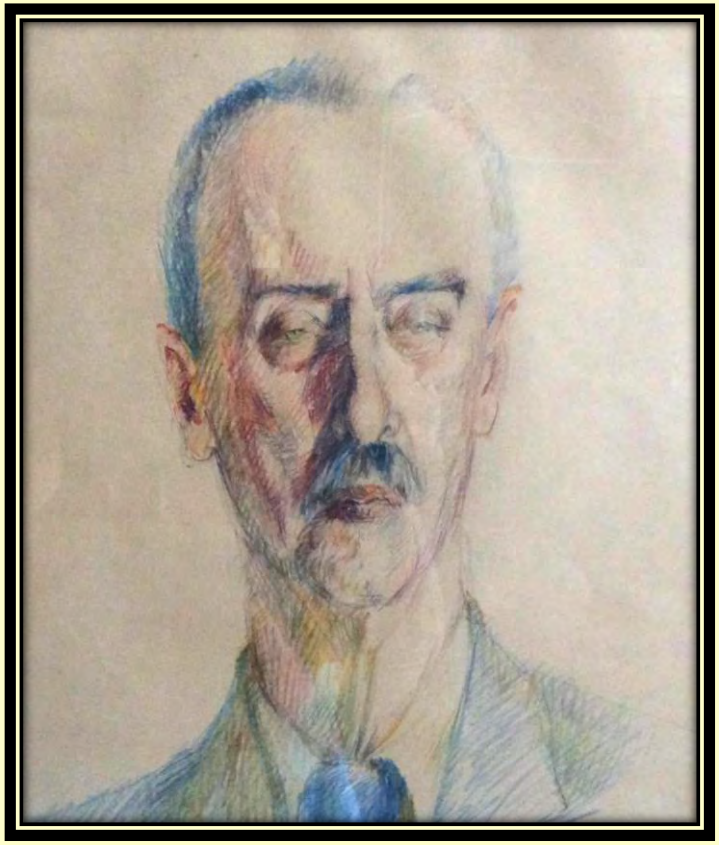

Portret, aflat în casa Ştefănescu, făcut de pictorul Vasile Velisaratu[4].

[4] „Fizionomia spirituală şi distincţia lui sînt perfect exprimate în admirabilul portret în pastel, aşa cum «l-a prins» într-un moment de siestă foarte talentatul şi nedreptăţitul pictor Vasile Velisaratu (Veli), fost scenograf al Teatrului Naţional, unde i se pot vedea alte două portrete extrem de reuşite şi lucrate cu fină artă, al lui Victor Ion Popa şi al Mariei Mohor", scrie tatăl meu, Mircea Ştefănescu, în *Amintirile* citate de mine (p. 226).

MAMA

Mama (Regine) cu mine, 1941.

Pe mama[5] nu o revăd decît cu părul alb, așa de alb și de frumos încît toată lumea îi spunea „Marchiza". Imaginea atît de puternică, de vis, se suprapune aceleia din copilăria mea, de parcă toată viața ar fi avut părul ca de zăpadă. Și tot așa — acum, cînd amintirile mă năpădesc — o am în minte cu obrazul ei unic de frumos, încadrat de bogăția părului de argint; și mă văd deodată mică, de cîțiva anișori, bolnavă de otită, cu capul bandajat și trebuind să stau pe partea urechii bolnave; ea mă durea tare, foarte tare. Durerea îmi trecea însă prin farmec, atunci cînd mă purta mama în brațe și-mi cînta încet, numai pentru mine, *Nani-nani, puiul mamii.* Îi înțepeneau brațele ore întregi, dar nu mă culca în pat, nu se lua după alții

[5] Despre bunica mea, Regine Birnberg, o să citez tot din tata: „Şi acum un dram de cuvinte, dar un dram de aur, pentru «Marchiza» (1882–1965). Desigur, nu voi izbuti să pun aurul în cuvintele mele — dar el e mereu prezent şi va fi cît voi trăi, în sufletul meu, pentru acea fiinţă minunată, MAMĂ prin vocaţie, care a fost măicuţa iubitei mele Scumpi. I se spunea «Marchiza», pentru frumuseţea şi distincţia ei, pentru părul alb ca o perucă pudrată, care încununa figura ei superbă, în ai cărei ochi, în al cărei zîmbet, în al cărei oval lin, armonios şi gingaş, strălucea marea seninătate a neîntrecutei ei bunătăţi." (*Ed. cit*., p. 231).

care-i spuneau că mă prefac. Ea știa bine că într-adevăr așa era și atunci — și de atunci ori de cîte ori am fost bolnavă — blîndețea și dragostea cu care mă învăluia mama aveau darul să-mi alunge durerile, să-mi dea senzația unei mulțumiri depline.

De aceea, toate bolile copilăriei prin care am trecut sînt pentru mine amintiri de zile fericite, oaze calde unde mă refugiez de cîte ori dorul de mama mi se pare de nesuportat.

Tablou aflat în casa Ştefănescu: portretul ei, executat pe vremea cînd încă nu albise. (Fotografiat prin sticlă.)

TATA BOLNAV

De fratele meu Monicu mă leagă mult o amintire de la Sinaia, cînd tata s-a îmbolnăvit de febră tifoidă şi trebuia să vină o maşină dis-de-dimineaţă să-l transporte la Bucureşti. Noi, copiii, aveam la etaj dormitorul, cu o terasă de unde ni se vedea tot parcul. Fuseserăm sfătuiţi să dormim liniştiţi, să nu facem gălăgie deranjîndu-l pe tata, pe care — fiindcă ne izolaseră de el — nu-l văzuserăm de cînd căzuse bolnav.

În curtea vilei: fratele meu Monicu şi cu mine, mici.

În zori m-a trezit deodată tocmai liniştea din odaie şi mi-am dat seama că fratele meu nu era cu mine. Speriată, am fugit pe terasă şi l-am văzut la marginea aleii din faţa vilei, ascuns după un brad, ştergîndu-şi ochii cu batista. Toată noaptea stătuse acolo, ca să-l zărească măcar cîteva secunde pe tata, cînd îl duceau la maşină. Maşina plecase, el plîngea, dar îl zărise, pe cînd eu, nu. Şi nici nu aveam să-l revăd încă multe luni,

fiindcă tanti Bertica, sora tatii, ne-a luat la ea la București. Tata era din ce în ce mai grav bolnav, făcînd tot felul de complicații, a avut chiar septicemie, boală care atunci era de obicei mortală. În zilele acelea s-a dus și mătușa mea s-o ajute pe mama la îngrijirea tatii, iar noi am rămas doar cu unchiul nostru Lionel, soțul lui tanti Bertica.

Aveam, ca majoritatea familiilor cu copii, un doctor al casei, care venea mereu să ne vadă. Al nostru era blîndul și inegalabilul doctor Gottfried, de o frumusețe rară, cu figura lui încadrată de o splendidă barbă albă. Cu toate că era de specialitate dentist, făcea și medicină generală și cînd punea un diagnostic, nu dădea niciodată greș. Cînd era la căpătîiul unuia dintre noi, oricît de grav am fi fost bolnavi, toată lumea era liniștită, știind că el va chema cel mai bun medic specialist și, împreună, vor salva pacientul, mic sau mare.

Atunci cînd tata a fost transportat de la Sinaia, venise tot el cu mașina din București și a stat lîngă tata ținîndu-l de mînă, pînă l-a așezat în patul de acasă. Tocmai atunci — cînd tata era pe moarte și noi doar cu unchiul nostru — m-am trezit eu să fac o anghină diftерică, iar bietul doctor Gottfried, cu figura lui de patriarh, făcea naveta între mine și tata, unde dormea pe o canapea, ca să fie toată noaptea lîngă el, căci se știe că noaptea bolile sînt mai grave. Tanti Bertica a trebuit să vină să mă îngrijească. Dar cum să plece de lîngă tata, fără să afle adevărul părinții mei — un tată aproape dus și o mamă extenuată, de puteai s-o sufli și să cadă jos? Împreună cu nenea Gottfried, cum îi spuneam noi, au ticluit o minciună, că unchiul meu trebuie să plece în străinătate, chemat urgent cu treburi. Și atunci, biata mea mătușă a venit acasă, la timp ca să mă țină în brațe cînd mi s-a făcut dureroasa injecție în burtă. Zic biata, căci era și ea la capătul puterilor. Pe fratele meu l-au izolat, luîndu-l niște buni prieteni care n-aveau copii, deoarece era în pericol să ia și el boala. Am și acum în urechi vocea lui, cînd a trecut pe la ușa mea și mi-a strigat:

— Să te faci sănătoasă! și, mai încet, parcă numai pentru el: și tata.

Am avut febră, boala era gravă, eu tare mică să lupt cu ea, dar pînă la urmă, cu ajutorul îngrijirilor mătușii mele și ale doctorului Gottfried, m-am pus pe picioare; dar eram slabă și fără puteri, nici chef de joacă n-aveam.

În tot acest timp, doctorul Gottfried cu mama, neclintită de lîngă tata, au învins boala și tata a intrat în convalescență. O convalescență lungă și grea, pentru el și cei din jur, de frica unei recidive. Pe urmă mi s-a povestit că atunci cînd doctorul era plecat, mama, de teamă ca oboseala să n-o doboare și să adoarmă, stătea în picioare la patul tatii, doar cu capul rezemat de perete. În fine ni s-a dat voie să mergem să-l vedem: fratele meu cu mine, unchiul și mătușa mea. Stăteam toți patru în curtea din strada Sfinților, plină cu flori, era cald, deci boala lui durase zece luni, din vara trecută pînă la sfîrșitul acestei primăveri. Niciodată n-o să mi se șteargă din minte figura lui în clipa cînd, la geamul deschis de la parter, a apărut, sprijinindu-se de mama, slab și cu mustața parcă mai lungă decît în memoria mea. Încerca să ne zîmbească tuturor. S-a adresat unchiului, întrebîndu-l dacă i-a mers bine în străinătate, ceea ce a făcut-o pe mătușa mea să-i spună adevărul, adevăr pe care mama îl cunoștea de cîteva zile.

Atunci tata, așa slab cum era, și-a pus pălăria de pai pe cap, și-a luat bastonul, a coborît încet cele cîteva trepte de la intrare, m-a mîngîiat pe obrazul meu ridicat spre el și, în timp ce-i curgeau lacrimi, șoptea mereu:

— Fetișoara tatii, fetișoară, ai suferit atît și tata n-a știut.

Tata după boală.

ÎN PATUL PĂRINȚILOR

Ce bucurie poate fi mai mare pentru un copil decît aceea de a se duce dimineața în patul părinților! Nimic în viață n-o poate egala în tandrețea, gingășia și duioșia ei. Nu cunoșteam încă bine ordinea zilelor săptămînii, dar ne dădeam seama că este duminică atunci cînd îl găseam în așternut pe tata și ne băgam sub plapuma lui, ciupindu-l ușor, făcînd pe puricii. Mama, negăsindu-ne în camera noastră, știa bine unde eram; dar se prefăcea că ne caută și tata îi spunea că tocmai am plecat spre bucătărie și... începea joaca. De cîte ori îi auzeam pașii care se apropiau, tata ne acoperea, iar noi rămîneam nemișcați și pufneam în rîs cînd, îndrumată de el, ieșea ba spre baie, ba spre birou, ba spre odaia noastră, a copiilor. Din cînd în cînd, tata ridica marginea plăpumii, făcîndu-ne semn că pericolul trecuse. Atunci mai îndrăzneam să scoatem cîte un ochi... și distracția asta, dacă ar fi fost după noi, am fi dorit să dureze la nesfîrșit.

Cînd ne descoperea mama într-un tîrziu, ce chicoteli pe noi! Descoperirea, bineînțeles, era totdeauna cu totul și cu totul întîmplătoare. Fie că făcea pe obosita și se așeza pe pat unde pipăia ușor, dar foarte mirată, movilițele peste care dăduse, fie că se supăra pe tata că nu este mai alarmat de dispariția copiilor și prea stă nepăsător — deodată trăgea plapuma de pe el.

Dar cel mai, cel mai, cel mai mult ne convenea cînd, spunînd că îi mai e puțin somn, intra și ea în pat. Adormea pe loc și începea să viseze cu glas tare. Uneori spunea că este o prințesă; avînd în pat un bob de mazăre, acesta o jenează și-i strică somnul; vrînd să-l dea jos, ne atingea, tresărea speriată și noi ne prăpădeam de rîs. Alteori spunea în vis că e culcată pe iarbă într-o grădină și niște fluturi i se așază pe față, iar noi clipeam cu pleoapele lîngă obrazul ei, ca să imităm atingerea ușoară a fluturilor. Alteori, că e zîna cea bună care vine lîngă iaz, ca să găsească un băiețel și pe surioara lui transformați în broscuțe de zîna cea rea. Nu mai puteau face decît „oac-oac", dar cînd îi va mîngîia, vor vorbi din nou, ca s-o cheme pe mama lor — și noi: „mamă, mamă, trezește-te, nu sîntem broscuțe, sîntem noi, copilașii tăi".

O duminică urma altei duminici și, cu mintea mea de atunci, credeam că asta e rînduiala lucrurilor: veșnic după o duminică să urmeze alta. Numai că noțiunea asta abstractă de duminică era mai largă în închipuirea mea, cuprinzînd și puțină fericire. O duminică e o zi obișnuită, căreia i se adaugă fericirea basmelor, a jocurilor, a convingerii că întruna așa va fi. Era suficient să mă mîngîie unul din părinți ca orice vis urît, orice necaz să se risipească, parcă luat cu mîna de ei. De aceea nici azi nu vreau să-mi explice nimeni că mă înșel. Nu, nu greșesc, credința mea absolută asta este: o zi obișnuită, plus puțină fericire, e pentru mine *Duminică*.[6]

[6] Textele „Mama" și „În patul părinților" au fost intercalate în romanul *Două supraviețuitoare*, de Daniela Ştefănescu, Editura Trei, 2014. Mulțumim Editurii Trei pentru acordul dat de a le publica aici. (*N. ed.*)

MAIMONIDE

La vîrstele noastre de atunci, cîte întrebări nu rămîneau fără răspuns! Mereu voiam să înțelegem lumea și rareori se aprindea în mintea noastră cîte o luminiță... Aveam cărți frumoase în biblioteca părintească, dar cum nici unul din noi nu știa încă să citească, răsfoiam ore întregi albumele cu reproduceri după Murillo, Michelangelo, Rafael, Leonardo da Vinci. Una din ele îl reprezenta pe Dumnezeu și atunci, deodată, Monicu întreabă:

— Cine l-a făcut pe Dumnezeu?

Eu pe loc am răspuns:

— Pe Dumnezeu nu l-a făcut nimeni, El s-a făcut singur.

Tata, fiind pe aproape, aude și, din clipa aceea, nu va mai avea nici o îndoială: sînt un geniu, cel puțin un Spinoza, dacă a putut să iasă din capul meu, la 5–6 ani, teoria autocreației!

Numai așa se explică faptul că, tot cam pe atunci, m-a luat la o comemorare închinată lui Maimonide. Nenea Ficu[7], fratele mamei, era președintele Comunității Spaniole și prezida această sărbătorire. Au fost trei vorbitori, între care Prat-Y'Soutzo, ministrul de atunci al Spaniei în România.[8] Bineînțeles că n-am înțeles nimic și, dacă n-am adormit pe loc, e pentru că la masa de pe estradă era unchiul meu cu încă doi–trei prieteni ai lui și mă distram să le compar frizurile, cravatele, ghetrele și ghetele. Cînd am terminat cu ei, am făcut cu ochii turul sălii, unde se adunase aproape toată familia și, slavă Domnului, aveam destui unchi și mătuși ca să mă ocup de toți pe rînd, în timp ce vorbitorul expunea filozofia lui Maimonide.

Într-un tîrziu, mi-am dat seama că s-a terminat totul, cînd deodată se ridică tata și cere cuvîntul, spunînd că ar avea ceva de adăugat. A vorbit nespus de frumos, cu tonul lui cald și melodios... și probabil că publicul a și înțeles ce a spus, căci toată sala s-a ridicat în picioare ca la un semnal și ropote de aplauze i-au răsplătit cuvîntarea. Iar eu, fără să știu de ce, simțeam că sînt tare mîndră să fiu fiica lui.

Unchiul Ficu a venit lîngă mine și mi-a spus:

— Ce păcat că n-ai putut înțelege, ești prea mică pentru Maimonide, dar destul de mare să-ți amintești mereu că tatăl tău, vorbind pe nepregătite, a întrecut pe cei care și-au compus cuvîntările; să fii mereu mîndră de el.

Și azi, cînd scriu aceste rînduri, îi mulțumesc în gînd că mi-a atras atenția și astfel acea după-amiază mi s-a gravat în minte.

Și, ca să fiu dreaptă, acum, la șaizeci de ani, îmi dau seama că în familia noastră filozofia... a sărit o generație.

---

[7] În *Amintirile* lui, tata scrie (p. 232) că bunica mea Regine a avut cinci surori şi doi fraţi. „Cel mai mare, Ficu, a fost o figură de seamă a Baroului de Ilfov. Membru al Consiliului Legislativ şi invitat ades să ţină conferinţe la Facultatea de Drept din Paris, Iosef Cohen a fost delegat al Baroului de Ilfov la Congresul Avocaţilor întruniţi la Haga, unde fusese delegat şi de guvernul român să-l reprezinte la Congresul Internaţional din 1932."

[8] Este vorba de Pedro Prat y Soutzo, Marchiz de Nantouillet, ministrul plenipotenţiar al Spaniei.

VIORICA

Tanti Sóphica, mama, Monicu şi cu mine într-o vară la Buşteni

Înainte de a cumpăra vila de la Sinaia, părinții se duceau vara la Bușteni.

Aveam o „femeie la toate" extrem de vrednică și cinstită, Viorica. Cu toate că eram pe-atunci numai de doi ani și jumătate, întîmplarea următoare mi-a rămas în minte — și cred că n-am uitat-o, deoarece mi s-a vorbit mereu despre ea. Dacă alergam pe stradă sau mergeam cuminte dar rămîneam în urmă, auzeam mereu același laitmotiv: „Uiți ce ai pățit la Bușteni?" De fapt, ce pățisem?

Cînd plecam cu Viorica la plimbare și voia să ajungem mai repede în pădure, mă ducea cu căruțul. În acea dimineață, un cal nărăvaș a năvălit pe trotuar și dacă Viorica nu se întindea peste căruț făcîndu-mi pavăză din corpul ei, aș fi fost strivită. Așa însă, a fost doar ea lovită de copitele calului. Totuși, deși se vedea cît suferă, a refuzat să fie dusă la medic sau îngrijită de mama, continuînd să vadă de noi și de treburile casei. Mama, recunoscătoare că i-a salvat odorul, o umplea de cadouri și mereu îmi amintea că dacă nu era Viorica n-aș mai fi rămas în viață.

Au trecut cîțiva ani și Viorica a plecat în sat la ea. La noi în casă, din cauza laitmotivului „uiți ce ai pățit la Bușteni?", Viorica era mereu prezentă în mintea noastră ca o fată robustă, cu cozi groase negre pe cap și cu fustă lungă, creață.

La întoarcerea din sat, s-a dus la tanti Marga[9], care, intrînd cu totul întîmplător la ea în odaie, a găsit-o bărbierindu-se. Viorica era... bărbat. Așa se explică forța *ei* — sau a *lui*, nu știu cum să scriu — și de ce fugise de doctor. Purta straie femeiești ca să scape de armată. Fiind în mare dragoste cu o fată din București, nu voia să se despartă de iubită și o urmase în capitală. Pe tanti Marga n-a înspăimîntat-o atît gîndul că dezertase, cît faptul că, la fel ca și mama, cînd erau în baie, o chemau pe Viorica să le spele bine pe spate.

[9] Tanti Marga, mama vărului Sandu, era sora bunicii mele, iar mama mea era extrem de apropiată de ea şi a iubit-o nespus. Va mai vorbi de ea în aceste amintiri. Mi-o amintesc şi eu, veselă, caldă şi luminoasă, cînd venea la noi cu nepoţelul ei, vărul meu Viorel, atunci cînd eram micuţă şi ei încă nu emigraseră.

FOTBAL ÎN SALON

Eram o familie numeroasă: unchi, mătuşi, veri şi verişoare. Vara veneau întotdeauna la vila din Sinaia măcar unii dintre ei. La etajul întîi, era un salon lung şi tocmai se făcuse parchetul; toată mobila era scoasă din cameră, numai pianul fiind lăsat la locul lui. Deci — ce loc minunat să ne dăm „pe gheaţă"! Nu mai ştiu care din noi a avut ideea să jucăm fotbal, că alunecă bine parchetul şi o să fie grozav.

Zis şi făcut. Ne despărţim în două tabere şi joaca începe, cînd, deodată, vărul nostru Sandu cade, se întinde cît era de lung şi se loveşte cu arcada de piciorul pianului. Se ridică imediat şi, sub ochii noştri uluiţi, începe să-i crească o umflătură deasupra ochiului, întîi ca o nucă, pe urmă ca o mandarină. Copii egoişti cum eram, ne-a fost necaz pe el că ne-a stricat joaca. L-am luat, l-am închis în magazia din curte, l-am ameninţat că dacă strigă nu ne mai jucăm niciodată cu el, l-am părăsit acolo singur şi umflat şi am bătut mingea mai departe. El a plîns ce a plîns înăbuşit şi a adormit.

Între timp însă, ne-au apucat remuşcările, am luat fiecare o jucărie care ni se părea că i-ar plăcea lui şi ne-am dus la magazie, să i le dăm. Cum nu se auzea nici un zgomot, am crezut cu toţii că a murit. Clipele pînă ne-am dat seama că trăieşte au fost atît de îngrozitoare, încît am răscumpărat cu ele egoismul nostru copilăresc; iar el nu ne-a trădat, n-a povestit niciodată celor mari ce a păţit de la cei mici.

AM AFLAT MAI TÎRZIU DE CE...

Peleşul curgea prin curtea noastră, adică mai bine spus ne despărţea de domeniul Castelului, aşa că noi, copiii, ne făceam veacul pe malul lui. De acolo pînă la aleea principală care ducea la vilă era, în urcuş, o distanţă bunicică. În acea dimineaţă noi, ca de obicei, ne închipuiam că sîntem navigatori, cînd observăm că spre vilă trece o trăsură cu mai mulţi bărbaţi; dintre ei, unul avea capul bandajat. Era rîndul meu să mă duc să spun că au greşit drumul, căci aleea se înfundă. Spun că era rîndul meu, pentru că de cîteva ori pe zi maşini sau trăsuri care voiau să ajungă la castel coteau prea devreme la stînga şi nimereau la noi. De aceea, ca să nu ne întrerupem toţi joaca, noi, copiii, făcuserăm o lege: în fiecare zi mergea altul să explice drumul.

Hotel Palace, Sinaia.

Am luat-o la fugă în sus pe delușor și deodată parcă am simțit un cuțit în inimă: domnul bandajat, galben ca ceara, era chiar tata; el plecase cu o oră înainte spre Capșa, cofetărie care era pe-atunci în parc ca o grădină-terasă a hotelului Palace.

Ce se întîmplase? În drumul lui, trecea prin fața Cimitirului Eroilor și acolo s-a auzit strigat: cînd a întors capul, trei huligani l-au atacat și, cu capătul de metal al cravașei, i-au spart capul. Cînd s-a spus că a căzut într-un lac de sînge, n-a fost o vorbă goală. Ne-am dus după aceea și am văzut pămîntul udat de sîngele lui. M-am întrebat de ce; de ce el, care era mîndru că e român și moldovean, a putut fi lovit de trei tineri... Am aflat mai tîrziu: pe lîngă român și moldovean, mai era și evreu.

OPLER CU CLAIA DE FÎN

Cum ieșeam pe poarta noastră și treceam de podul Peleșului și de drumul Castelului, urcam puțin în pădure și ajungeam în poiana Opler. Cînd ne plictiseam să tot fim navigatori în curtea noastră, ne plăcea mult să ne jucăm în această poiană înconjurată de pădure, mai mult de fagi decît de brazi; aici erau zeci de podețe de lemn, peste niște mici văi unde doar primăvara curgeau pîrîiașe. În acea zi de sfîrșit de vară, Monicu, Sandu și cu mine am luat-o spre Opler. În mijlocul pajiștii se înălța o claie de fîn de toată frumusețea; ne-am suit pe rînd în vîrful ei și de acolo, ca pe un tobogan, ne lăsam să alunecăm la vale. Bineînțeles că după jumătate de oră, nu mai era nici urmă de claie: se mai vedea doar un morman imens de paie. Spre norocul nostru, a venit tanti Marga să ne cheme la masă — căci știa că, dacă nu eram jos la Peleș, numai sus la Opler ne putea găsi.

Exact după două secunde, acele două secunde care în viață pot fi fatale sau salvatoare, țăranul care făcuse claia și venea să mai facă una din iarba cosită mai încolo dă cu ochii de dezastru, îl apucă furiile și, cu furca ridicată, se repede spre noi. Tanti Marga, ca să ne apere, aleargă spre el cu brațele întinse și cu ceva fîlfîind ca o batistă; era... o hîrtie de o sută. Ce se întîmpla dacă sosea întîi țăranul și pe urmă tanti Marga? Probabil că, dacă nu ne găsea morți în furcă, morți de frică ne găsea sigur.

Pe tanti Marga a noastră, care ne-a înveselit copilăria, care avea un dar al ei să transforme în comedie toate micile noastre drame, mult am iubit-o și mult am regretat că a plecat așa departe. Ca și tanti Mița[10] — căreia înainte de moarte i se părea că trebuie să vină sau să telefoneze Florica[11] și mă trimitea mereu de lîngă patul ei să deschid ușa, ca să audă mai bine soneria —, tot așa, mi s-a povestit, stătea tanti Marga la geam, cu ochii pierduți, așteptîndu-mă să apar.

Cînd m-am dus acolo, era demult în cimitir. I-am pus doar flori de aici, din țară, din țara copilăriei mele, din țara fericirii.

---

[10] Tanti Miţa, mama Floricăi şi a lui Mircea, era şi ea sora bunicii mele Regine. Mi-o amintesc, frumoasă şi distinsă, în casa familiei Ulubeanu, atunci cînd, foarte mică fiind, mă duceam să mă joc cu verii mei de-al doilea: Nicole, care îmi este şi azi ca o soră, şi fratele ei Simi, care sînt copiii lui Mircea.
Acesta (Mircea Ulubeanu, 1912–2005) avea să devină un strălucit inginer, specialist hidrotehnist, fiind şi inventatorul *stabilopozilor*, ajunşi parte integrantă din peisajul litoralului nostru.
Referitor la casa menţionată de mine mai sus, citez din revista *Marea noastră* — revista Ligii Navale Române —, fondată în 1931 (serie nouă, anul XXIV, sept.–dec. 2014), articolul: „*Chapeau!* domnule Mircea Ulubeanu", semnat de fiica lui, Nicole Sima: „Chiar în timpul studenţiei, s-a ivit ocazia unui prim proiect: o casă pentru familia Ulubeanu. Zis şi făcut, iar în casa respectivă i-a fost dat apoi să trăiască aproape 70 de ani. Din nefericire, nu mult după inaugurare, tatăl său moare dintr-o banală apendicită, şi iată-l pe tânărul de 25 de ani singurul susţinător al mamei şi surorii sale mai mici."

[11] Florica emigrase şi ea, dar în cu totul alt colţ al lumii decît tanti Marga. Însă dorul de cei dragi aflaţi departe te roade şi te urmăreşte pretutindeni, fie că tu eşti cel care rămîi în ţară, fie că ajungi în Israel sau Australia sau în alt loc îndepărtat.

NENEA GOTTFRIED

Doamna Gottfried, dr. Gottfried (dreapta), tata (în față).

Eu, mică, cu Aurica şi Jacques (fata şi ginerele dr. Gottfried) şi alți prieteni de-ai lor, în pădure, la Sinaia.

Dintre nenumărații mei unchi, vreau să scriu aici despre unul în plus, despre unul adoptat de noi și pe care l-am adorat: despre minunatul om care a fost doctorul Gottfried.

Cînd îi auzeam vocea, fugeam cît puteam de iute să-i sărim în braţe; asta, dacă eram sănătoşi. Dacă eram bolnavi, atunci chiar că de abia aşteptam să intre pe uşă, să se aşeze pe patul nostru şi să înceapă să ne povestească domol istorioare cu lei, tigri şi alte animale, dar mai ales amintiri din război, cel din 1916–'18, care se terminase de cîţiva ani. În timpul acela, fără ca noi să ne dăm seama, el ne examina, ne asculta la plămîni, ne punea termometrul, ne badijona în gît. Avea în special un dar al descrierii, de parcă eram şi noi acolo pe front, în tranşee sau în mijlocul răniţilor şi al bolnavilor. Nu căuta să ne facă frică sau să ne provoace oroare — totul era firesc şi simplu. Ţin minte cum am rămas cu gura căscată cînd am aflat de la el pentru prima oară că pe front un medic îi îngrijeşte cu aceeaşi atenţie şi dăruire de sine atît pe ai noştri, cît şi pe duşmani.

Şi, în timp ce ne punea să spunem: „33... 33..." sau ne ordona: „respiră... nu respira... respiră adînc... acum cu gura închisă... tuşeşte... mai tare... aşaaa", ne descria cîte o scenă de adevărat umanitarism, ca aceasta pe care n-o s-o uit niciodată:

Într-o tranşee, un soldat creştin muribund...

Un rabin se apleacă peste el, îi întinde o cruce formată la repezeală din două rămurele uscate...

Soldatul îşi dă duhul, fericit că a putut săruta sfînta cruce...

În clipa aceea, rabinul e omorît de un glonţ în spate şi cade peste soldat...

El ne-a spus că această scenă mişcătoare s-a petrecut în Belgia şi că ar fi fost imortalizată într-o operă de artă.

NILU

Ne plăcea mult să mergem la cele trei surori ale tatălui nostru — Bertica, Sóphica şi Elenica — în strada Bradului. Curtea cu bănci, cu pietriş şi mulţi cîini ni se părea mai atrăgătoare ca a noastră, niciodată nu voiam să ne întoarcem acasă. Mama era neliniştită cînd ne aflam acolo, căci era un făcut, ni se întîmpla mereu cîte ceva. Şi acasă făceam năzbîtii; dar, parcă atras de un magnet, capul mamei apărea la geam cu puţin înainte ca inevitabilul să se producă şi ne scăpa de multe păţanii. Aşa s-a întîmplat odată, cînd Monicu învîrtea o lopată mare în jurul capului strigînd:

— Pe cine oi lovi, vina mea n-o fi.

Ei bine, tocmai cînd eu mă pregăteam să mă apropii de el ca să văd dacă îmi sparge într-adevăr capul, m-a oprit glasul mamei:

— Stai pe loc! Ţi s-a urît cu capul întreg?

Cum pe vremea aceea nici una dintre mătuşi n-avea copii, lor le lipsea acest al şaselea simţ care pe mama o aducea la geam. Aşa că, jucîndu-ne odată de-a şoferii, Monicu a turnat apă într-un ghiveci de flori întors peste o cutie cu carbid; rezultatul: a explodat. Noroc că s-a îndepărtat, dar tot s-a ales cu răni făcute de cioburile ghiveciului. Altă dată ni s-a părut intratul în casă mai simplu pe fereastră decît să ocolim pînă la uşă, aşa că am încercat să mă salt aşa cum făcuse frate-meu, dar nu m-am apucat bine de pervaz şi am alunecat de-a lungul zidului, zdrelindu-mi mîinile şi genunchii şi ajungînd acasă într-un hal făr' de hal.

Tanti Sóphica avea nişte bile de sticlă colorată cu dungi în ele; cu acestea ne jucam mai cu plăcere decît cu cele de pămînt ars, vopsite. N-o să uit dimineaţa în care Moni mi le-a cîştigat pe toate la gropiţă[12], eu rămînînd în mînă doar cu ultima: e drept, cea mai mare. De necaz că am pierdut, i-am strigat:

— Na-ţi-o şi pe asta! şi i-am aruncat-o în cap.

L-am nimerit în buză, a început să curgă sînge, dar el în loc să se supere sau să mă pedepsească cu ceva, mi-a spus doar atît, pe cînd se spăla la cişmeaua din curte:

— Vezi ce-ai făcut? N-o să ne mai lase mama aici.

Şi bine ar fi făcut, dar parcă scăpa de gurile noastre!

Tanti Elenica boteza toţi cîinii cu nume geografice: Măgura, o căţea neagră; Trotuş, un cîine gri; Nilu, un căţel bej deschis; el o adora pe tanti Bertica şi nu ne putea suferi pe noi, copiii. De ce mă atrăgea şi mă fascina această mică javră rea şi care te asurzea cu lătrăturile ei în special cînd te apropiai de tanti Bertica — nu ştiu. Aş fi vrut să mă joc cu ea, să-i arăt intenţiile mele bune, s-o mîngîi. Dar afurisită cum era, nu m-am apropiat bine, că mi-a şi sărit în faţă şi m-a muşcat de obraz sub ochiul drept.

Înnebunite de ce o să zică mama, mătuşile îşi pierduseră complet capul, îmi spălau rana căscată, îmi dădeau jucării şi plănuiau să ne ducă din Bucureşti undeva la ţară, pînă s-o vindeca muşcătura. Uitaseră de cel de-al şaselea simţ al mamelor, care a adus-o chiar atunci pe a mea acolo. N-a scos o vorbă, nimic. Cu mine în braţe, direct la nenea Gottfried. El, cu priceperea lui, mi-a pus imediat două clame, adormindu-mă cu puţin

[12] Unul dintre jocurile preferate ale copiilor generaţiilor trecute, bazat pe aruncarea unor monezi sau bile într-o groapă micuţă.

chelen şi dînd obrazului meu forma lui inițială. Nilu, fiind un cîine cocoloşit, nu ieşea din casă, deci nu putea fi suspectat de turbare. Totuși n-am scăpat fără cîteva injecții în burtă. Oricîte promisiuni mi-a făcut medicul de specialitate, oricîte bomboane mi-a oferit, nu m-a putut convinge să mă înțepe. Nu m-am lăsat decît de mîna omului care te vrăjea prin bunătatea privirii lui, prin darul lui de a-ți insufla încrederea că așa e bine. El nu trebuia să mă amăgească cu bomboane sau jucării, era suficient să spună că așa trebuie, și era lege pentru mine.

Dragă nene Gottfried, mi-ai dat odată o fotografie și mi-ai scris pe ea: „Cocuței, ca să-și aducă aminte cînd n-oi mai fi". Cînd n-oi mai fi unde? că în sufletul meu ești permanent prezent. Ca să-mi aduc aminte... e suficient să mă uit în oglindă, să văd cît de mică mi-a rămas cicatricea — și asta îmi evocă ce mîini de aur aveai!

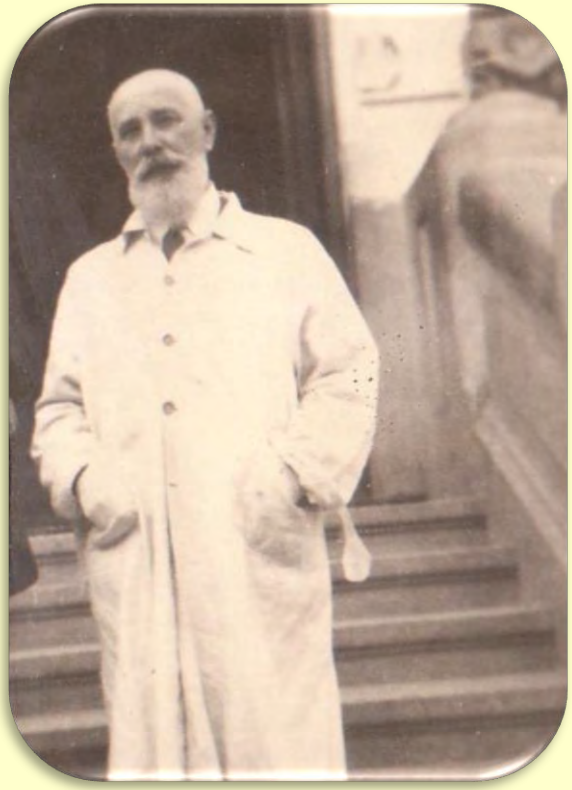

Dr. Gottfried

NUNȚILE MĂTUȘILOR MELE BERTICA ȘI SÓPHICA

Cînd tata avea 10–12 ani, un văr de-al lui, Lionel, a fugit „în lume“. Erau de aceeași vîrstă și Lionel îi mărturisise, odată, în mod confidențial, că e exasperat de cîți unchi, mătuși, veri și verișoare are, asta pe lîngă sumedenia de frați și surori, bașca părinții și bunicii, așa că, nemaisuportîndu-i, era hotărit s-o ia destul de curînd din loc. Cine-și putea închipui — iar tata, cu dragostea lui de familie, și mai puțin ca alții — că acest băiețel va părăsi totul și va pleca singur peste țări și mări?

Oricît l-au căutat, nu i-au dat de urmă, dar peste ani, cînd nu se mai aștepta nimeni, a venit de la el o scrisoare din Australia, cu știrea că este bine-sănătos, ceea ce le dorea și lor, însă fără să dea vreo adresă, fără să aștepte răspuns cu vești de la ai lui. Asta se întîmpla pe la sfîrșitul secolului al XIX-lea, cînd, cu mijloacele de transport și de comunicație de atunci, ți se părea Australia chiar la capătul pămîntului. S-a comentat ce s-a comentat și, încetul cu încetul, Lionel a fost din nou uitat.

Tata, mama, eu, Monicu, la nunta lui tanti Sóphica.

La sfîrşitul războiului din 1918 — deci cam la douăzeci de ani de la scrisoarea lui şi treizeci de cînd, plecînd spre şcoală, dispăruse — se pomenesc cu el în faţă, ca maior în armata engleză. Din familie lipseau doar bunicii şi două mătuşi care muriseră. În schimb, şi-a găsit: un frate (acesta avea acum 29 de ani, nevastă şi o fetiţă), şase veri şi verişoare directe, veniţi pe lume după plecarea lui, plus toţi colateralii, căci majoritatea celor din generaţia lui îşi întemeiaseră familii şi aveau la rîndul lor copii. Aşa că, de ce a fugit el copil fiind, avea acum — la maturitate — dublu. O săptămînă întreagă s-a străduit să le înveţe numele şi gradul de rudenie; după aceea, era nelipsit din casa noastră, iar curînd a cerut-o de soţie pe tanti Bertica, sora tatii. Din renghiurile pe care ţi le joacă viaţa: să alergi după singurătate şi libertate — şi să te trezeşti integrat, cu legături trainice, tocmai în familia de unde ai fugit!

Pentru Monicu şi pentru mine, nunta lor a fost ca un basm. Trebuind să ţinem trena miresei, am luat şi noi parte la pregătiri; ni s-au făcut toalete speciale, adecvate evenimentului; ce emoţie pe mine să nu calc pe trenă şi ce mîndră eram să păşesc în spatele lui tanti Bertica, pe care o ducea tata la altar!

Surorile tatii: Elenica, Bertica, Sóphica (mireasă).

Restul amintirior se confundă cu cele ale nunții lui tanti Sóphica, pentru că a urmat curînd. Și atunci am ținut noi trena, numai că pe această a doua soră n-a dus-o tata la altar, ci naşul ei. Ce elegantă era mama, în rochia ei perlată bleu marine, garnisită cu tul, și ce bine purta tata fracul!

La ambele nunți, Templul coral a fost feeric luminat. În timpul slujbei, nu pot spune că nu m-am plictisit puțin, dar cînd au început felicitările, aș fi dorit să nu se termine niciodată. Fiecare găsea un cuvînt drăguț, o urare de fericire și ce-mi plăcea cel mai mult era că și mie mi se dădea importanță.

Am plecat acasă cu același cupeu, împodobit cu flori, cu care veniserăm și apoi ne-au urcat repede în odaia copiilor ca să ne odihnim. A fost o idee grozavă să ne lase să dormim trei–patru ore; cînd am coborît după acest somn reparator, am găsit casa plină de lume și am putut rezista pînă dimineața, la fel ca cei mari. Ne plimbam printre musafiri și petreceam minunat, căci dacă auzea tata că sîntem întrebați cum ne cheamă, cîți ani avem și pe cine iubim cel mai mult, pe mama sau pe tata, intervenea spunînd:

Muzeul de Istorie Naturală (Muzeul Antipa).

— Răspunsul îl știți prea bine. Puneți alte întrebări, dacă vreți să aflați ceva nou.

De proaspătul nostru unchi Lionel nu ne-am prea atașat. Cu toate că atunci cînd tata a fost grav bolnav iar eu am avut anghină difterică am stat la el și el a căutat să ne apropie cu povestiri din copilăria lui aventuroasă, nu ne-a putut cîștiga dragostea. Mie îmi făcea mai mult frică decît plăcere. Tot el ne dusese odată la muzeul zoologic de la Capul Podului, actuala Piața Victoriei.

Acolo în subsol ne-a arătat, explicîndu-ne cît mai pe înțelesul nostru, vitrinele cu tot felul de triburi din diversele părți ale globului. Cînd am ajuns la australieni, cu inele în nas și în buza superioară, vopsiți, mai curînd pictați peste pielea lor neagră cu culori țipătoare și îmbrăcați mai mult... dezbrăcat, de groază l-am luat pe Moni de mînă și l-am întrebat în secret:

— Cînd a fost „acolo", crezi că așa arăta și *el?*

TECHIRGHIOL

Într toate verile, ne duceam o lună la mare, înainte de a lua în primire raiul pe pământ, cum ni se părea parcul vilei noastre de la Sinaia. Mergeam la Techirghiol, căci fratelui meu îi prescrisese doctorul băi de nămol.

Mama, cu Monicu şi cu mine, la Techirghiol.

Acolo, bineînțeles, eram toți cinci verii împreună.

Cei cinci veri cam de-o vîrstă: Mircea (stînga), Monicu, Sandu, Cocuța, Florica.

Mult m-am mirat cînd, într-un an, uitîndu-mă pe fereastra trenului, n-am mai văzut case părăsite, cu geamurile sparte și cu găuri în pereți lăsate de gloanțe sau șrapnele; acele case aproape dărîmate, pe care le întîlneam în drumul spre mare sau spre munte, ele părîndu-mi-se că fac parte obligatoriu din peisaj. Nu-mi dădeam seama că erau urmele războiului și că, încetul cu încetul, țara își vindeca rănile. Asta însemna că mai crescusem și eu puțin, cu toate că nu mergeam încă la școală.

Dimineața ne duceam cu una din mame la mare, celelalte fiind ocupate cu cumpărăturile și menajul. Făceam plajă, întinși la soare pe o parte și pe alta, înainte de a avea voie să intrăm în apă. După baie, ne apuca foamea și atunci ne așezam roată și mama respectivă ne dădea gustarea. Acest mic dejun se termina cu niște bucățele de rahat, luate dintr-o cutie rotundă și împărțite în mod egal între noi. La urmă, pe șervețelele de hîrtie ni se punea și zahărul de pe fundul cutiei, iar acolo descopeream tot ce era mai bun: adică bucățelele micuțe rămase, pe care le savuram, nu alta.

Într-o dimineață, pe cînd ședeam așa în cerc și ne culegeam bucățelele, Florica găsește una mai mare și o ține în mînă, ca s-o păstreze „pour la bonne bouche". Mircea, de lîngă ea, se apleacă prin surprindere și hop! într-o clipă o și înghite. Florica, sufocată de gestul fratelui ei, caută înfuriată o vorbă tare, una să-l doară, pe care să i-o arunce în obraz făcîndu-l să-și simtă pedeapsa și îi strigă:

— Golancule! Golancule!

Noi ne-am topit de rîs — nu știam de unde a scos cuvîntul; nu ne-am dat seama că făcuse masculinul de la „golancă".

Florica (jos, centru) şi Mircea (mai sus, în costum de marinar) într-o vară la plajă în Franța, la Trouville.

La capătul plajei dinspre Tusla era un restaurant: buveta „La Turcu". Acesta constituia pentru noi o atracție plină de spaimă. Se tot zvonea, în lumea noastră a copiilor, că erau mai mulți frați turci, putred de bogați, care de fapt erau șefi de piraţi. Ei ar fi avut pe mare cîteva corăbii piraterești, cu ele aduceau noaptea multe bogății şi le descărcau în ascunzători. Mai aveau, se spunea, atîta aur şi pietre nestemate, încît nu le mai ştiau nici numărul. Dar, ce era mai grozav şi ne făcea să ne cutremurăm — şi totuşi teribil am fi dorit să le vedem cu ochii noştri — erau cadînele neînchipuit de frumoase pe care le furaseră, iar dintre ele una avea pe frunte un mărgăritar mare cît un ou. Toate erau nefericite şi aşteptau viteazul care să le scape. Cred că cei trei băieți ai noştri îşi făceau şi ei ceva planuri, că tot spre „Turcu" îi ducea joaca, iar noi, fetele, după ei. Şi cînd, într-o dimineață, am crezut că am elucidat misterul, am rămas tablou: nimeriserăm la nudiste.

EXCURSIA PE OMU

Într-o vară, tanti Mița a închiriat o vilă la Bușteni. La început, toți copiii eram contrariați, nu puteam concepe să nu fim în aceeași localitate. Pe urmă, am realizat că ne convenea de minune: era un veșnic du-te vino între Sinaia și Bușteni.

Tanti Marga era aceea care conducea copiii din Bușteni la noi sau viceversa.

Cei trei băieți, Mircea, Monicu și Sandu, au organizat o excursie de o zi pe munte. Nouă, fetelor, nu ni s-a dat voie să mergem cu ei și, cu toate că în compensație Florica a dormit cu mine și în ziua excursiei ne-a dus tanti Marga pe amîndouă la Bușteni, noi nu eram mulțumite. Gîndul nostru, deși noi nu cunoșteam drumul, îi urmărea pas cu pas pe băieți și nici un joc nu ne pria, nimic nu se compara cu ce vedeau ei pe munte, cu ce făceau ei și ce mîncau ei acolo.

Ne-am mai îmbunat noi cînd a început să se întunece și ei tot pe stînci erau. Nu ne-am fi simțit prea bine să înnoptăm în pădure și, „curajoase" cum eram, nu ne dezlipeam de fustele lui tanti Mița. Tanti Marga nu mai avea liniște; de nu știu cîte ori a făcut drumul pînă la poartă și înapoi. Neliniștea ei a cuprins-o și pe tanti Mița... și țin-te pe ele numai gînduri negre, numai catastrofe și nenorociri. În disperarea lor, au spus:

— Dacă-i vedem acasă nu ne mai trebuie nimic.

— Da, să vină ei sănătoși și nu mai avem nici o pretenție.

Ce noroc au avut băieții că am auzit noi, fetele, aceste promisiuni! Căci pe la 12–1 noaptea, cînd au ajuns frînți de oboseală și morți de frică, mătușile le uitaseră. Acum tot erau acasă sănătoși, grijă că pățiseră ceva nu mai aveau: deci erau tocmai buni să le tragă o chelfăneală numărul unu. Am sărit noi, ca de obicei cînd ne apăram unii pe alții, amintindu-le că abia așteptaseră să-i primească cu brațele deschise, nu cu nuiaua în mînă.

Scăpați de primejdie, au început toți trei, unul luîndu-i celuilalt vorba din gură, să descrie minunatul urcuș prin pădure pînă au ajuns sus, unde văile ferite de soare erau pline de zăpadă, de care se apropiau oile s-o lingă, spre a-și potoli setea. Frumusețea locurilor a fost prima vinovată a întîrzierii lor. Au făcut popas, au mîncat și cam tîrziu au continuat să urce la Omu. Lumina de acolo de sus a fost a doua vinovată, inducîndu-i în eroare prin intensitatea ei. Nu și-au dat seama ce aproape era noaptea, așa nu s-au grăbit defel s-o ia spre casă. La coborîre, totul a mers bine pînă la pădure, au cîntat, au fluierat, au admirat; dar cînd au pătruns în desișul ei, întunericul i-a cuprins — nici o licărire nu mai venea de nicăieri. Atunci, ce să te miri că cei trei foști viteji s-au rătăcit, s-au zăpăcit — Sandu, cel mai mic, a plîns chiar. Își dădeau seama că se învîrteau pe loc; și noaptea e neagră, și mai sînt și urși și lupi pe lume, și cine să-i apere de fiare cînd chiar foșnetul unei veverițe i-ar fi speriat!

Deodată, au tresărit la susurul unei ape, melodie atît de frumoasă nici că mai auziseră. Încet, încet, ținînd firul apei, au dat de Valea Cerbului. Evrika! pentru ei asta însemna că erau deja acasă. Ce mai contau cele două–trei ore de mers, cînd știau că la capătul lor erau Bușteniii: pentru ei, în acea clipă, cel mai atrăgător oraș de pe mapamond — cuibul cald al familiei, cu tați, mame, surori, verișoare și mătuși.

Nici atunci, dar nici de atunci n-am urcat pe Omu, mărturisire pe care n-am făcut-o nimănui. Mi-am luat însă întotdeauna un aer atotștiutor, descriind chiar cu lux de amănunte tot ce era mai atrăgător, cînd se vorbea de acest vîrf de munte. Bineînțeles, toate detaliile le culegeam din amintirea excursiei cu pricina.

Dacă un Jules Verne a putut să facă ocolul pămîntului nemișcîndu-se de la masa lui de lucru de la Paris, ce mă împiedică pe mine să mă urc cînd poftesc pe Omu și să povestesc tot ce „am văzut"?

Cine vrea neapărat adevărul istoric? Eu, nu!

PATUL DE PĂPUŞI

Eram amîndoi bolnavi în pătucurile noastre; m-am trezit şi mama nu era lîngă noi. Cum se putea aşa ceva, cînd ea nu pleca niciodată din odaie! Am început s-o strig. Fratele meu, care era puţin mai mare, mă liniştea; dar eu, nimic! să vină mama! că mi-e somn!

— Dormi dacă ţi-e somn.

— Nu, că nu pot dacă nu-mi cîntă mama.

— Atunci nu ţi-e somn, îmi strigă el.

Nu mai aveam argumente şi, deodată: cum s-o mai cred pe mama, cînd ea mi-a spus că niciodată n-o să lipsească dacă o să fiu bolnavă. O înnebunise gîndul că atunci cînd am avut anghină difterică, ea fiind departe de mine, la căpătîiul tatii grav bolnav, şi neştiind că sînt şi eu bolnavă, n-a putut nici să mă îngrijească, nici măcar să-mi trimită jucării. Şi eu profitam acum de aceste remuşcări nejustificate ale ei şi mă lăsam răsfăţată şi iar răsfăţată. Mi se închideau ochii de somn, dar mă luptam cu el ca să mă vadă mama, cînd s-o întoarce acasă, în ce chinuri ale bolii m-am zbătut. Îmi tot imaginam cît o să se necăjească şi cît o să sufere că din vina ei mi s-a agravat boala, fiindcă n-am putut să adorm... şi cîte şi mai cîte!

Tot făcînd aceste planuri, am aţipit, ba am căzut chiar într-un somn adînc; din el m-au trezit parcă nişte clopoţei. Şi ce zăresc?! Un pătuţ de păpuşi cum nu mai văzusem de frumos, cu baldachin. Totul era alb, vaporos şi pe pernă dormea o păpuşă; aceasta a deschis ochii cînd am luat-o în braţe şi mi-a spus „mama“. Pe măsuţa de noapte a fratelui meu, se învîrteau nişte căluşei în sunetul de clopoţei ce mă trezise. Mama între noi, să ne culeagă din ochi fericirea, nu ştia la care să se uite mai întîi.

Cum am putut eu, măcar o clipă, să vreau s-o fac să sufere pe o mamă ca a noastră? O mamă care ne-a îndulcit copilăria. Nu se îndura să plece, cînd era invitată, pînă nu ne adormea, venind ba la patul unuia, ba la al celuilalt şi cîntîndu-ne cu căldura dragostei ei: „Nani, nani cu mămica, nani-nani, băieţaşu“, dacă era lîngă fratele meu — şi eu protestam: „ba fetişoara“; „nani-nani, fetişoara“, cînd era lîngă mine — şi atunci îl auzeai pe el: „ba băieţaşu“...

Am început să plîng şi să-i cer iertare. Ea nu înţelegea nimic: ce putusem eu face în lipsa ei, ca s-o supăr? Am bolborisit ceva, cu obrazul plin de lacrimi şi cu păpuşica în mînă; probabil că eram atît de caraghioasă, că fratele meu s-a pornit pe rîs, mama la fel, şi eu după ei! Am rîs atîta, că a intrat tata să ne întrebe de ce rîdem. Nici unul nu ştia de ce — eu ştiam doar de ce plînsesem, dar habar n-aveam de ce ne prăpădeam de rîs. Cred însă că de fericire că eram toţi patru împreună şi ne iubeam într-atît că era de ajuns ca să fie unul binedispus şi îi înveselea pe toţi ceilalţi.

Toţi patru împreună.

Jos pălăriile!

Această dragoste între noi l-a făcut pe tata să-mi scrie, într-o poezie pe care mi-a dedicat-o la optsprezece ani:

Şi-apoi mînuţa ta m-a alintat,
Ca să arate-n lumea de lumină
Cum poate fi un tată împărat.

JUCĂRIILE STRICATE

Nu pot să-mi amintesc de vreo jucărie a lui Monicu care să fi rămas întreagă mai mult de o oră. Şi primea de ziua lui sau de sărbători maşini, trenuleţe, tramvaie cu nemiluita. Exact după un ceas se transformau în şuruburi, cuie, rotiţe şi alte bucăţi greu de identificat ce-or fi fost la origine. Aceeaşi soartă a avut-o şi bicicleta lui, comandată în Franţa, împreună cu ale celorlalţi doi veri, Mircea şi Sandu. A lui, imediat, fără cea mai mică amînare, a fost întoarsă cu roţile în sus, toate celelalte piese ajungînd pe masă, în cutii, pe jos, pe pervazul ferestrei; în fine, mai ştiu eu unde, dar numai la locul lor, precis nu! Nu ştiu de ce trebuia să fie neapărat franţuzească, plătită în valută şi vămuită, cînd putea să disece şi una veche de aici, eventual chiar de la fiare vechi, şi în orice caz mai ieftină.

La fel s-a întîmplat şi cu avionul, imitaţie perfectă a unuia adevărat, dăruit lui Monicu de nenea Isy, cel care l-a primit atît de bine cînd am avut eu anghină difterică, iar el a trebuit izolat. Nenea Isy, fiind directorul firmei Norddeutscher-Lloyd, a luat acest avion-reclamă al firmei şi i l-a dăruit. Dacă am apucat să-l admir, mare de un metru cum era, cu elicea şi cu aripile la locul lor, cu pilotul în carlingă, care pe-atunci era descoperită, cu cele patru manete ce manipulau separat cele două aripi mari din lături şi cele două mici din coadă, e pentru că fratele meu lipsea în momentul acela de acasă. Căci cum s-a întors, şi-a luat sarcina serios în primire şi, cît ai zice peşte, a destrămat avionul. Au zburat aripile într-o parte, elicea pe dulap, roţile sub pat, iar pe bietul pilot l-am culcat eu lîngă păpuşa mea. Cît despre ce a mai rămas... nu mai semăna cu nimic din ce fusese.

Moni nu se atingea însă de jucăriile celorlalţi. Niciodată nu mi-a stricat mie vreuna. O făcea din respect pentru lucrul altuia sau chibzuia el că, în felul ăsta, găsea şi el o jucărie întreagă dacă avea chef de joacă? Cred că şi ceilalţi au observat asta, căci următorul cadou — tot o reclamă a firmei Norddeutscher-Lloyd şi dat tot de nenea Isy — a fost un vapor cam de 80 de centimetri lungime, copie fidelă a unui transatlantic. De data asta însă ni l-a dăruit amîndurora. Prea era frumos şi ar fi fost păcat să fie transformat în părţile componente, ca celelalte jucării de pînă atunci. Curiozitatea fratelui meu, care voia neapărat să ştie cum erau construite — sperînd că le va face la loc, dar nereuşind niciodată —, cerea un sacrificiu prea mare. Monicu şi-a dus degetul la tîmplă şi s-a gîndit cum să ne împărţim minunăţia de vapor cu trei punţi, pline de pasageri, ofiţeri, marinari şi cu hublouri pe unde se vedeau maşinile. Pe el îl interesau doar acestea din urmă, dar cum să ajungă la ele fără să demonteze puntea cu tot ce era pe ea şi care era domeniul ce-mi revenise mie la împărţeală? La asta nu se gîndise, ducînd astfel degeaba degetul la tîmplă.

Pînă la găsirea unei soluţii, am profitat eu şi m-am jucat în voie cu întregul vapor, în apa din cadă sau punîndu-l pe masă, sprijinit în suporturile speciale ce le avea. Mutam pasagerii, de cîţiva centimetri înălţime, după placul meu. Îmi plăcea să aşez copiii cu marinarii pe punte şi oamenii mari prin cabine. O doamnă mă încurca grozav: avea umbrela deschisă, deci trebuia lăsată şi ea la soare. I-am găsit un loc mai retras lîngă comandant, să nu deranjeze raiul copiilor şi nici comandantul raiul marinarilor.

Tot jucîndu-mă aşa, într-o zi m-a apucat curiozitatea: ia să văd şi eu cum arată maşinile! Doar cunoşteam perfect puntea cu tot ce era pe ea, ce mare lucru s-o demontez, să mă uit sub ea şi s-o montez la loc?

Zis şi făcut. Într-adevăr, demontatul n-a durat mult, şi nici privitul maşinilor. Dar, la reconstituire, ce te faci cu toate plăcuţele, rotiţele, şuruburile? Pe orice puneam mîna nu mergea în locul ales de mine. Nu se potrivea şi gata! În afară de ofiţeri, marinari şi pasageri pe care-i puteai aşeza unde aveai poftă, pe toate celelalte, dar absolut pe toate, trebuia să le plasezi exact acolo de unde le luaseşi...

Oricît m-am străduit, n-am reuşit nimic — adică am reuşit să mă apuce disperarea şi în disperarea mea să le amestec pe toate într-un morman de dărîmături. Monicu, trecînd prin odaie, şi-a dat seama de dezastru şi s-a oferit să mă ajute.

Ei bine, el, care n-a reuşit niciodată se reconstituie ceva demontat de el, de data asta a refăcut totul într-un timp record — prin urmare, nu degeaba dusese degetul la tîmplă.

MONICU ŞI MIRCEA RĂNIŢI

Fraţii: Cocuţa şi Monicu, şcolari în anii '20 ai secolului XX.

„Mircea, iar ţi-ai rupt pantalonii...!"

De cîte ori venea vărul nostru Mircea la noi, oricîte angajamente îşi lua în sinea lui să nu se mai suie cu fratele meu pe chioşcul din fundul curţii, era în zadar — tot acolo sfîrşeau şi tot cu pantalonii rupţi. Cît i-am invidiat eu pentru asta! Ce n-aş fi dat să fiu băiat, să am curajul lor! Mi-aş fi sacrificat toţi pantalonaşii şi toate rochiţele, însă nu voiam ca ei să simtă şi mă arătam nepăsătoare, iar cînd tanti Miţa îl certa: „Mircea, iar ţi-ai rupt pantalonii!", aş fi riscat orice pedeapsă în locul lui.

Odată, cînd Monicu a avut amigdalită, care pe vremea aceea se chema „gîlci", a stat două–trei săptămîni în pat. Cum a ieşit din casă, primul drum... sus pe chioşc! Şi ce credeţi că i-a prilejuit viaţa atunci? să scape o găină de la moarte. O să mă întrebaţi cum. Să vă povestesc. Tocmai cînd bucătăreasa, care avea în mînă pîinea şi cuţitul, se hotărîse s-o taie pe moţata cea grasă, că tot nu se mai oua, Monicu descoperă un fel de cuibar plin cu ouă, în frunzişul unui copac cu ramurile lăsate pe acoperişul chioşcului. Cred că ăsta a fost debutul în cariera lui, căci ca şi tata a devenit avocat[13] şi, ca şi el, a apărat mulţi nevinovaţi, pe care i-a salvat: acele fiinţe, ca şi găina, îşi făcuseră datoria, dar nu puteau s-o dovedească singure.

Cei cinci veri cam de-o vîrstă am crescut nedespărţiţi, parcă am fi fost fraţi, şi la fel ne iubim şi acum, după peste cincizeci de ani cîţi ne despart de copilărie. Chiar dacă între noi ne mai ciorovăiam, săream ca turbaţii dacă vreunul din noi era în pericol. Prin pericol, înţelegeam pedepsele inerente zburdălniciilor noastre. Nu ne-am fi trădat unul pe altul, pentru nimic în lume.

Acum îmi dau seama că am greşit uneori, dar spiritul de clan era mai tare ca orice. De pildă, cînd odată ne jucam în curtea noastră din strada Sfinţilor. Casa era în mijlocul curţii, iar noi ne jucam

[13] „Monicu (1913–1978) a călcat de la început «cu dreptul» pe urmele tatălui său. [...] Într-un proces în care i-a revenit cuvîntul înaintea lui Ionel Teodoreanu — scriitorul şi avocatul de mare talent —, acesta, auzindu-l pentru prima oară pledînd, şi-a început propria pledoarie cu cuvintele: «Onorată Curte, înainte de toate, ţin să-mi fac o datorie de coleg mai vîrstnic, exprimîndu-mi emoţia acestui moment, în care am asistat la naşterea unui nou mare avocat.» [...] A fost, pentru Scumpi, fratele ideal, frate cu foarte puţin mai vîrstnic, conştient încă din copilărie că prima lui dovadă de bărbăţie este să fie ocrotitorul, cavalerul şi apărătorul de fiecare clipă al surorii lui. S-au iubit cu adevărat frăţeşte şi, la rîndul ei, ea i-a fost sprijin şi mîngîiere la toate cotiturile aspre ale vieţii." (*Amintirile unui dramaturg*, *ed. cit*., pp. 233–34)

de obicei în spatele ei, unde aveam leagănele, unde era celebrul, atractivul chioşc. Dar la jocuri ca de-a prinselea şi altele care cereau spaţiu ajungeam şi în faţă. Acolo, un gărduleţ de fier cu ţepi şi cu uşiţă despărţea curtea din spate cu pămînt pe jos şi cu flori, de cea din faţă, asfaltată. Într-o zi, Mircea alergînd după Monicu să-l prindă, Monicu a trîntit portiţa pentru ca să facă obstacol în calea lui Mircea — dar în clipa aceea s-au

Fraţii: Mircea–Florica şi Monicu–Cocuţa, într-o vară la mare.

produs două accidente: frate-meu a căzut cu pulpa piciorului într-o ţeapă de fier şi văr-miu a intrat cu burta în altă ţeapă a portiţei. Din amîndoi a început să curgă sînge şi noi, fetele, Florica şi cu mine, ne-am pierdut capul încercînd să-i îngrijim. Trebuia, totodată, să facem să dispară urmele, pentru ca cei mari să nu afle, şi să prindem de undeva puţin curaj, că eram topite de frică. I-am dus în pivniţă şi le-am pus atîta apă rece pînă s-a oprit sîngele, dar le-au îngheţat burta şi pulpa. Nici unul din ei n-a scos un geamăt şi nimeni, în afară de noi, surorile care i-am îngrijit, n-a ştiut nimic.

Florica se descurca mai uşor cu rănitul ei, căruia, odată îngrijit, îi trăgea cămaşa şi gata; dar eu cum puteam să ascund rana, cînd pantalonaşii erau cu o palmă mai sus de ea? L-am convins pe Monicu să poarte pantaloni lungi, de vizită, cu toată căldura de afară — şi toţi au luat-o ca pe-o trăsnaie a lui. După vreo două săptămîni, cînd rănile s-au vindecat, totul a fost uitat. Dar mare noroc am avut! Ţepile de fier ruginit le-au intrat adînc în carne şi mă cutremur şi acum, gîndindu-mă ce li se putea întîmpla...

MONICU TRAVERSEAZĂ GEAMUL

Casa din strada Sfinților avea demisol, parter și etaj. De la demisol la etaj, ducea o scară lată de lemn, care avea în dreptul parterului o ușă mare cu geamuri. Noi urcam sau coboram scara asta numai în fugă. Odată, coborînd-o ca de obicei în mare viteză, Monicu s-a năpustit în clanță ca să intre la parter, dar nu știu cine încuiase ușa. Rezultatul a fost că a traversat geamul ca un bolid și a aterizat de partea cealaltă a ușii, într-o gălăgie infernală și în mijlocul a mii de cioburi. Toți cei din casă și eu printre ei am alergat la fața locului și l-am găsit stînd cuminte, mai mult uluit decît speriat, ducîndu-și mîna la frunte, de unde se prelingea un fir subțire de sînge.

Toți, în cap cu tata și cu mama, se zăpăciseră, țipau deodată să cheme doctorul, să alerge careva la farmacie, să-l transporte la sanatoriu, că moare băiatul. Se produsese deci o învălmășeală nemaipomenită, de gesturi, țipete și idei, în timp ce fratele meu nici nu țipa, nici nu se văita, nici nu spunea măcar că îl doare. Cu alte cuvinte, fusese „mult zgomot pentru nimic".

Păi dreptate era asta pe lume: să fie care mai de care mai alarmat pentru un piculeț de sînge? Iar mie, de cîte ori îmi curgeau șiroaie din nas, să mi se spună calm:

— Întinde-te pe pat și ridică mîna stîngă cît poți de sus!

Tocmai mie, care mă văitam și țipam de mama focului că rămîn fără sînge, niciodată nimeni nu mi-a propus să mă ducă la sanatoriu sau să cheme repede un doctor, sau să alerge cineva la farmacie, la Salvare, sau măcar să-i aud că mor toți de frică să nu li se prăpădească odorul de fată! Ce mai, era sigur că pe Monicu îl iubesc toți și pe mine nimeni...

Atunci, m-am uitat mai bine la el și mi-am dat seama că nu voia să-i sperie; că probabil, deși rana era mică, lovitura fusese puternică — și, după că l-au pansat, m-am dus lîngă el să-l distrez, să-l înveselesc. Aveam o metodă ce nu dădea greș: începeam să cînt și, cu cît mă forțam să iasă mai bine, cu atît vocea mi-o lua razna și el se pornea pe rîs. De data asta rîdea cam galben, dar tot am reușit să-l binedispun.

A doua zi, îl căutam toți, dar ia-l de unde nu-i. În fine, cînd l-au descoperit, se plimba pe acoperiș. Găsise un drum care prin pod ducea drept pe casă și, cînd se lua după pisici, uita de noi toți.

În dimineața aceea, a intrat la un moment dat în curte cu trăsura ei doamna Arion, soția lui Costică Arion[14], fost ministru al Instrucțiunii Publice, bun prieten cu tata. Cînd a coborît din trăsură, s-a auzit strigată:

— Doamnă Arion, prinde-mă că sar!

S-a uitat în sus și, cînd l-a zărit pe Monicu cu capul bandajat, aplecat peste streașină și prefăcîndu-se că-și dă drumul, era cît pe ce să leșine. Și mult trebuie să fi ținut ea la părinții mei, ca să continue să mai vină la noi la fel de des ca înainte, făcîndu-se că uită sperietura prin care trecuse!

[14] Constantin C. Arion (1855–1923) — jurist, ministru, om politic, membru de onoare al Academiei Române. A fost ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice, ministru de Interne, ministru al Agriculturii şi Domeniilor, devenind în 1918 ministru al Afacerilor Străine (Externe) şi ajungînd vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri.

NENEA MIŞU

Bunicii mei materni aveau o casă plină de copii, doi băieţi şi şase fete. Cam mulţi pentru doi părinţi, mai cu seamă că penultimul dintre ei ieşise un zburdalnic şi un rău, de îi înnebunea pe toţi. Acesta era Mişu. Acoperindu-l faţă de tatăl lui, care era mai sever şi avea destule ocazii să-i tragă o bătaie, bunica — fără ca în bunătatea ei să-şi dea seama — îi nedreptăţea pe ceilalţi şapte copii. Aceştia prinseseră astfel pică pe el şi ajunseseră să nu-l poată suferi.

Nenea Mişu

De ce să se ducă el la şcoală, cînd ştia că mama îl scapă de pedeapsă?... Şi astfel Mişu n-a absolvit nici o clasă primară.

Pe la cincizeci de ani, bunica a făcut o dublă pneumonie şi s-a stins în cîteva zile, cu durerea în suflet că Mişu, la douăzeci de ani, nu avea nici urmă de meserie.

Atunci s-a întîmplat ceva ciudat: în suferinţa lor că-şi pierduseră mama, cele şase surori, cu gîndul la ea, au uitat toate necazurile pricinuite de Mişu, s-au apropiat de el şi au început să-l îndrăgească şi să-l ocrotească. În el, de asemenea, s-a petrecut o schimbare totală din clipa în care a rămas fără singurul lui sprijin. Remuşcările l-au făcut să înveţe singur, a început să muncească, să-şi cîştige existenţa şi, cu timpul, a devenit remizier[15] oficial la Bursă.

Noi îl iubeam foarte mult pe acest unchi al nostru, vesel şi glumeţ, căruia îi plăcea să se joace cu toţi copiii, strîngîndu-i în jurul lui. Ce haz pe noi cînd ne spunea că, tocmai atunci cînd trebuia el să intre în clasa I primară, s-au dărîmat toate şcolile din Bucureşti, fapt care l-a silit să rămînă acasă! Ne povestea amintiri din război, acel prim Război Mondial văzut de el de pe poziţia de „soldat prost“... bucătar la popotă şi mare chiulangiu. Ce diferenţă faţă de cele povestite de nenea Simică, evocări din linia întîi, de unde a scăpat cu viaţă doar datorită unui portofel cu o plăcuţă de metal: acesta a făcut să ricoşeze glonţul. Sau faţă de relatările lui nenea Ficu şi nenea Bubi, care au luptat pe toate fronturile![16] Ei bine, în cursul anilor 1916–18, nenea Mişu, răcanul, a avut ocazia să-i ajute pe toţi trei: pe căpitanul Simică şi pe locotenenţii Bubi şi Ficu. De cîte ori mişcările trupelor i-au adunat în aceeaşi zonă, cei trei

[15] Intermediar între bursă şi public.

[16] Simică, adică Simeon Ulubeanu, soţul lui tanti Miţa şi tatăl Floricăi şi al lui Mircea. Despre Ficu, fratele lui Mişu, vezi nota de la capitolul „Maimonide“ şi capitolul „Nenea Ficu“. Despre Bubi, vezi capitolul „Tanti Mathilde“.

erau slabi, bolnavi şi prăpădiţi, iar nenea Mişu, cu popota lui, gras, sănătos, înfloritor. În puţinul timp cît stăteau împreună, mîncau şi ei ca la mama acasă şi se mai înzdrăveneau o lecuţă.

Spre deosebire de cei ce în armată caută să cîştige galoane sau grade, nenea Mişu făcea tot posibilul să nu fie nici măcar fruntaş[17]. Era destul de greu, căci ştia să citească ceasul şi asta era suficient pe vremea aceea ca să cîştigi un galon, fapt de care el se ferea ca de o nenorocire, căci, Doamne fereşte! dacă asta îi crea vreo răspundere? Pe cînd aşa, ca „soldat prost" — chiar fiind deştept — nu dădea socoteală nimănui. Doar popota să meargă bine! De altfel, era foarte iubit de colonelul comandant al regimentului, căci pe lîngă bun bucătar era veşnic binedispus şi optimismul lui îi era necesar de cîte ori se iveau momente grele. Nu s-ar fi despărţit de el pentru nimic în lume, cînd primeşte un ordin telegrafic: toţi soldaţii evrei să fie trimişi pe front în linia întîi. Ştiind că iubitul lui bucătar avea cunoştinţe care l-ar putea salva, îi arată telegrama. Nenea Mişu i-o comunică imediat lui frate-său, nenea Ficu, iar acesta, la rîndul lui, nu ştiu cărui nene al nu ştiu cui, dar unul destul de „mare", căci răspunsul telegrafic a sosit foarte urgent: „Soldatul M. Cohen, fiind de rit spaniol, se menţine la regiment."[18]

Acestea au fost învîrteli în timp de război. Să vedem acum una şi în timp de pace. Află el, prin lumea bursei, că X — care nu cunoştea limba franceză — avea nevoie de un interpret să plece împreună la Paris, pentru încheierea unei afaceri. O ocazie ideală pentru nenea Mişu să viziteze Parisul! Şi iată-l instalat alături de X, într-un compartiment de wagon-lit. Cu cîtă voluptate trăgea din ţigară, gîndindu-se că în curînd va vedea Oraşul-Lumină prin rotocoalele de fum ce le va scoate stînd la o masă de la Café de la Paix sau pe Champs Elysées!

Nici nu ajunseseră bine la hotel Hausmann, că le-a şi fost anunţat domnul care de-abia îi aştepta, nerăbdător să pună cît mai repede la cale afacerea proiectată: instalarea de reclame luminoase deasupra clădirilor mai înalte din Bucureşti. Surprins de graba cu care a sosit acel domn, nenea Mişu îi şopteşte la iuţeală lui X:

— Am uitat să-ţi spun că nu ştiu boabă de franţuzeşte...

X n-are timp să fie nici măcar uluit, că se şi deschide uşa şi...

— Şalom aleihem, ich bin zufrieden zeen ir.

— Ich bin oih zufrieden. Sei gesind.[19] Şi, către X: Fii liniştit, nu ne întoarcem noi cu afacerea neîncheiată. Păi nu m-am informat eu din ţară? Monsieur Singer e ovrei ca şi mine... şi noi n-avem oare o limbă universală?

Într-adevăr, s-au înţeles atît de bine, într-un jargon original, combinat din idiş cu germană, şi X a fost atît de mulţumit de rezultat, încît a prelungit cu o săptămînă şederea lor la Paris... şi foarte curînd după aceea, prima reclamă luminoasă strălucea pe cerul Bucureştilor.

---

[17] Gradul militar dintre ostaş şi caporal.

[18] Desigur, ritul (spaniol sau polonez) nu avea nici o legătură cu menţinerea la regiment sau trimiterea în linia întîi.

[19] Bună ziua, sînt mulţumit (încîntat) să vă văd. – Şi eu sînt încîntat. Să fii sănătos!

TANTI SICUŢA

Ce neastîmpăr ne cuprinsese pe toţi verii, ce agitaţi eram la ideea că nenea Mişu se însoară! Ce mult ne-a plăcut tanti Sicuţa, mică şi veselă cum era! Imediat am îndrăgit-o, ca şi cînd ar fi fost dintotdeauna mătuşa noastră. Cînd am aflat că s-au cunoscut în război, mi-am dat seama cîtă dreptate e în zicala: „Fă-mă mamă cu noroc şi m-aruncă apoi în foc". Să se întoarcă unchiul meu din urgia aceea, şi sănătos, şi cu o viitoare soţie încîntătoare, nu înseamnă că războiul a fost pentru unii ciumă, pentru el mumă?

Tanti Sicuţa era soră de caritate pe front şi, cu toate că spitalele n-ar fi trebuit să fie bombardate, a scăpat adesea ca prin minune. Odată, după lupte grele, li s-au adus ambulanţe pline pînă la refuz cu răniţi. Medicii spitalului, trebuind să cerceteze toate plăgile, le-au spus surorilor să rupă pansamentele, căci nu era timp să fie umezite cu benzină şi apoi dezlipite, ca de obicei, cu răbdare. Pe ea o seca la inimă gîndul suferinţei pe care ar pricinui-o şi, aşezîndu-se astfel lîngă bolnav ca să-l mascheze privirii medicilor, tot cum ştia ea făcea. Nici pe aceştia nu-i puteai învinui de cruzime; trebuiau să-i consulte pe toţi cei nou aduşi, iar cum surori erau puţine şi nu aveau toate iscusinţa mătuşii mele, era singura soluţie. Un băiat tînăr, grav rănit, începuse să plîngă auzind porunca doctorului, dar cînd a văzut cu cîtă pricepere şi îndemînare i-a scos tanti Sicuţa faşa, i-a luat mîna şi i-a sărutat-o. Gesturi ca acestea îi răscumpărau truda, istovirea de nedescris la care ajunsese.

Într-o zi, s-a nimerit să fie în sala de aşteptare a gării Feteşti cu cîţiva răniţi; trebuia să-i însoţească pînă la un spital din altă localitate, cînd a început cunoscutul şi îngrozitorul bombardament al acelei gări. Înspăimîntată, şi-a acoperit ochii cu mîinile, ca să nu mai vadă infernul pe pămînt. La un moment dat, se simte zgîlţîită şi e întrebată:

— Eşti rănită, soră, eşti rănită?

Deschizînd ochii, descoperă în faţa ei un ostaş; acesta-i surîde văzînd-o că se mişcă şi deodată îi cade mort la picioare.

I se părea acum că e o linişte deplină, era desigur contrastul cu torentul de bubuituri, cutremurul şi tunetul exploziilor de pînă atunci. Încetul cu încetul, începe să distingă gemete, strigăte, vrea să se îndrepte într-acolo, dar picioarele nu se clinteau din loc, erau încă paralizate de spaimă. Cînd şi-a mai revenit, nu recunoştea nimic; se ştia lîngă uşă cînd începuse grozăvia, acum era sprijinită de sobă, singura rămasă intactă din tot ce mai era în această fostă gară, transformată în cioburi şi dărîmături.

Trecuseră cinci ani de la armistiţiu, cînd s-au căsătorit — şi tot nu-i venea să creadă că scăpase cu zile din iadul de la Feteşti.

Cu nenea Mişu s-a cunoscut tot în cursul unui „bombardament". El, de la serviciul său permanent la popotă, cum se semnalau avioane inamice, observa încotro fugeau oamenii şi o lua în direcţie opusă. Socotea că în toată gloata aceea puteau fi mai mulţi ghinionişti şi să atragă astfel asupra lor bombele vrăjmaşe; pe cînd aşa, dacă era doar el singur cu ghinionul lui, se mai putea învoi cu el să-şi dea aere că nu-l vede. După un asemenea atac, un brancardier cu o soră — care s-a nimerit să fie viitoarea mea mătuşă — dau peste un ostaş întins, cu burta în jos. Crezînd că e mort sau grav rănit, încearcă să-l întoarcă şi constată că doar spaima îl ţintuise nemişcat la pămînt... Şi cum extremele se atrag, curajul ei cu frica lui — căci „mortul" era de fapt nenea Mişu — i-au unit din momentul acela pentru toată viaţa.

La început, tanti Sicuţa s-a mutat în camera mobilată, închiriată de unchiul meu deasupra restaurantului Enescu. Pe capacul pianinei au apărut o mulţime de bibelouri drăguţe şi minione, schimbînd în mod frapant fizionomia odăii; ea parcă te primea acum cu zeci de surîsuri. Pe urmă şi-au

cumpărat în strada Doamna Oltea o casă prietenoasă, cu o curte îngrijită cu drag de ei. Odată cu tanti Sicuța am cîștigat și o verișoară nouă: fiica ei Florentina fiind de o seamă cu vărul nostru cel mare, Jenică, avea atunci cam cincisprezece ani. S-a integrat familiei, și toate mamele noastre, care pe tanti Sicuța au considerat-o și iubit-o ca pe o soră, o răsfățau și pe Florentina ca pe ceilalți nepoți. Lua parte la toate sărbătorile, căutînd să nu simțim diferența de vîrstă, și cu timpul nici n-am mai simțit-o.

Florentina, în dreapta mea, în parcul vilei noastre de la Sinaia, după ce am mai crescut şi eu şi s-a estompat diferența de vîrstă.

Mătușa mea a introdus un fel nou de invitație la masă. De exemplu, anunța:

— Mîine fac stufat de miel, cui îi place să poftească.

La fel cu musacaua de vinete sau ardeii umpluți. Pregătea în cantități uriașe. Dar cum veneau cei cărora le plăceau aceste mîncăruri — adică toți — și cum erau gătite nemaipomenit de gustos, nu se lăsau pînă nu le dădeau gata.

Tanti Sicuța avea patru surori și trei frați. Mama lor era directoarea școlii primare de la Bariera Moșilor unde fetele au urmat primele clase. Toată familia locuia într-o casă din curtea școlii. Sicuța era în clasa unde preda mama ei, profesoară severă și care nu o proteja nicicînd. Odată aveau a doua zi lucrare scrisă la istorie și, oricît a rugat-o să-i spună subiectul lucrării, a fost zadarnic. Ea învăța, dar spera că pînă la urmă tot i-l va zice și chiar așa a fost. Cînd s-a convins că Sicuța nu s-a culcat pe-o ureche, ci s-a pregătit conștiincios, înainte de masa de seară i-a spus că repete Ștefan cel Mare. A doua zi la școală, toate fetele erau cu caietele pregătite ca să scrie. Intră „doamna", mama ei, și le comunică titlul lucrării: să scrie despre Mihai Viteazu... dar după ce lasă să treacă puțin, rectifică:

— Ba nu, mai bine despre Ștefan cel Mare.

Urmărise cu coada ochiului reacția fetei și probabil că uluiala citită pe fața Sicuței a binedispus-o, căci a zîmbit tot timpul orei. Acasă, să vezi reproșuri, care s-au terminat cu amenințarea formală:

— Dacă-mi mai faci așa, eu mă scol și te spun că n-ai cuvînt, una promiți și alta faci.

— Nu văd cînd, uiți că peste o lună termini cu primarele? Altfel crezi că-ți spuneam subiectul?

Mama ei era „șîșîită", adică în loc de *s* pronunța *ș* și toți cei opt copii vorbeau ca ea. Liceul l-a făcut Sicuța la Pompilian unde — din cauza depărtării locuinței lor — a fost dată internă. Profesoara de română s-a atașat mult de ea. Găsea că e păcat să nu pronunțe corect. Și-a dat seama că nu era un defect constituțional, ci faptul că așa auzea vorbindu-se în casă. S-a ocupat de ea cu răbdare, învățînd-o să se ajute de exerciții ale anumitor cuvinte. Trebuia să le pronunțe controlîndu-se într-o oglinjoară și, muncind serios, Sicuța și-a normalizat vorbirea. De teamă că dacă se întorcea între ai ei putea să strice progresele făcute, nu s-a mișcat din internat șase săptămîni sub diferite pretexte. Acum vorbea perfect, fără nici un efort. Ducîndu-se acasă, aștepta cu înfrigurare impresia făcută asupra fiecăruia. Reacțiile au fost diferite.

Mama:

— Ce te fandosești așa, vorbește ca lumea!

Tata:

— Să știți că ne-au trimis altă fată, ne-au schimbat-o.

Frații mai mari:

— Uite, caraghioasa!

Nu știa ce să mai creadă! Atîta amar de zile, umplute în toate clipele libere cu exerciții peste exerciții — și poftim rezultatul! Tristă, s-a retras în camera ei împărțită cu cele două surori mai mici. Acestea n-au întîrziat să intre însoțite de prîslea, i-au sărit de gît și au rugat-o să le spună cum a reușit să pronunțe așa frumos, că nu-i dau drumul să plece pînă nu le arată și lor. Credeau că nu se poate altfel, dar acum văd că e posibil. Ce mai încoace și-ncolo, le-a arătat tot ce o învățase și pe ea. Prîslea s-a mutat în locul ei și, împreună cu surorile, cum se întorceau acasă se încuiau în odaie, ca să nu-i audă pe ceilalți vorbind, și exersau cel puțin două ore zilnic. Și osteneala lor a dat rezultate, mai puțin rapide, dar la fel de bune.

Acum era un amuzament să-i auzi: Sicuța cu cei trei mai mici pronunțînd corect, și cei patru mari șîșîind. Culmea o atingea Costică — al doilea ca „vechime“ —, el scria cum vorbea: în loc de masă, sonerie, trăsură, solniță, sos, scria: maşă, şonerie, trăşură, şolniță, şoş...

*

Mereu își făceau unul altuia farse nenea Mișu cu nenea Simică. Acesta, ca o ripostă la una mai veche, a înștiințat o parte din familie că duminică la prînz sînt invitați la Mișu la masă. Credeți că s-a supărat tanti Sicuța, cînd s-a trezit cu o duzină de musafiri la ușă? A rîs, cu rîsul ei plin, și de farsă, și de bucuria de a-i avea pe toți la ea. A tras la repezeală o mămăligă cu unt și brînză, cu ceapă strivită, a tăiat slănină cu boia și diferite mezelicuri[20], servind bineînțeles și ciorba de pește, dar mai ales fasolea bătută pregătită pentru ei doi. Că-ți dădea tanti Sicuța o fasole bătută, nu numai din belșug, dar asezonată cu murături sifonate, puțin rozé și udate cu vin bun, nelipsit din casa lor — de ieșeau un chef și o voie bună cum știa să răspîndească întotdeauna în jurul ei.

Cînd îmi apare în minte căsuța lor, cu perdelele de la fereastre lucrate de Florentina, cu mobile simple dar împodobite cu șervețele sau fotografii care le înveseleau, îmi dau seama că tanti Sicuța era cea care crea această atmosferă plăcută. De aceea, surîd acum cu dragoste și tandrețe amintirii ei afectuoase și calde.

[20] Gustări, aperitive.

LA MOŞI ŞI LA „VILA CU CLOPOŢEI"

La Moşi (în maşină e nenea Ficu).

Intrarea la Moşi (mama, cu mine şi Monicu în trăsură).

Nu știu dacă Sandu își mai aduce aminte de școala Pompilian și de serbarea de fine de an a cursului de franceză din clasa I primară. Eu îl am în fața ochilor, cum venea pe estrada improvizată, trăgînd după el o mașinuță cu o mînă, iar cu cealaltă apăsînd pe un claxon imaginar și făcînd din gură: „töf-töf". Acolo pe scenă era Scufița Roșie și plîngea că se pierduse; atunci, el se oferea s-o ducă cu automobilul lui. De emoție că vorbea atît de tare și de frumos, am întins mîna s-o apuc pe a lui tanti Marga, dar am văzut că și-o ducea cu batista la ochi, să-și șteargă lacrimile. Am crezut că-i venea să plîngă de mila fetiței rătăcite de pe scenă; au trebuit să treacă ani ca să înțeleg, să-mi dau seama de sentimentele care o stăpîneau atunci, dragostea și fericirea care se numeau: Sănducu.

Bucuroasă de reușita serbării, ne-a suit pe amîndoi într-o trăsură și ne-a dus la Moși. Era prima oară că vedeam Moșii „by night". Pentru noi, copiii, era imposibil să ne închipuim că panoramele și barăcile luminate cu toate becurile alea colorate, că „roțile norocului" ce se învîrteau în

lumini roşii, că „încercarea puterii", cu şiragurile de beculeţe pînă sus în vîrf, că estrada de la intrarea circului, pe care, ca să te atragă, clovnii şi acrobaţii făceau glume şi tumbe sub ploaia reflectoarelor electrice — sînt aceleaşi cu cele văzute ziua. Era cu totul altceva această feerie de scînteieri ce te orbeau, te zăpăceau, dar îţi plăceau, te cucereau. Nu ne înduram să intrăm la viţelul cu două capete, la femeia-sirenă, la oaia cu cinci picioare sau la alte curiozităţi, căci le puteam vedea în orice după masă, ca să nu pierdem nimic din spectacolul ăsta multicolor, care te vrăjea. Deodată ne auzim strigaţi; era unchiul Bubi cu ai lui. Ne apucă pe amîndoi copiii de ceafă şi ne duce cu forţa în faţa gheretei cu turtă dulce, de unde cumpără trei bucăţi în formă de pipă. Ne întinde nouă cîte una şi pe a treia începe s-o mănînce, spunîndu-mi:

— Dacă erai mai mare, te invitam să fumăm; aşa, te poftesc să mîncăm „pipa împăcării", ca pieile roşii.

Nenea Bubi foarte tînăr.

Am izbucnit în rîs şi s-a spart gheaţa dintre noi. Cînd eram un nod de fată de 4–5 ani, m-a făcut „lăiaţă“; nu ştiam ce înseamnă, dar am dedus că trebuie să fie ceva peiorativ şi m-am supărat pe el. Timp de trei ani şi mai bine, cînd intra într-o odaie, o părăseam eu plină de demnitate. Chiar cînd ne duceam la ei acasă, nu intram în camera în care se afla el. Ce bine a venit această întîlnire neaşteptată, ce bună a fost pipa de turtă dulce, ce bun nenea Bubi. El, de atunci, ştiind că are de răscumpărat o jignire adusă unei fetiţe, mă trata numai în domnişoară şi-mi cerea mereu părerea, îmi dădea importanţă! Ce mîndră am fost odată cînd se proiectase o masă la iarbă verde şi nimeni nu cădea de acord asupra locului, iar nenea Bubu, susţinînd ideea mea de a merge în pădurea din faţa „vilei cu clopoţei“ — vila Minovici —, a avut cîştig de cauză. Şi ce minunată zi de început de primăvară am petrecut!

„Vila cu clopoţei“ (vila Minovici).

Adevărul adevărat e că asta a fost datorită lui nenea Mişu, care ne-a înveselit pe toţi. Cînd tuşea — căci fuma ca un pompier — ne comunica cu o gravitate foarte solemnă:

— M-am culcat fără galoşi şi am răcit.

Sau dacă cineva îi atrăgea atenţia că prea fumează ţigară de la ţigară, răspundea la fel de serios:

— Fac economie de chibrituri.

Fiind cald, şi-a scos haina, s-a apucat cu mîinile de bretele şi a început un fel de „danse du ventre" sui-generis. Se acompania din gură scoţînd nişte sunete onomatopeice, spunînd că le-a învăţat de la Abdul Hamid sultanul roşu, iar dansul buricului, de la *întreg* haremul lui. Apăsa pe cuvîntul „întreg" ca să nu ne închipuim — Doamne fereşte! — că a luat lecţii doar de la cîteva cadîne, cînd a învăţat în realitate cu tot haremul în care a stat el.

Dar şi vărul nostru Jenică[21] a animat petrecerea. A luat o pătură de pe iarbă, s-a înfăşurat în ea de la şolduri în jos şi ne-a spus:

— O să vă arăt eu buricul... pămîntului.

Cînd a lăsat-o să cadă, l-am văzut pe Sandu aşezat turceşte, apoi ridicîndu-se, salutînd frumos şi spunîndu-ne:

— Eu sînt buricul pămîntului...

N-a mai putut continua nimic, căci toţi unchii şi toate mătuşile îl luau pe rînd în braţe, îl sărutau şi şi-l treceau unul altuia. Şi, într-adevăr, era de o dulceaţă de neînchipuit, mititel cum era, frumuşel de pică, cu breton şi zîmbind îngereşte. Cu toate că eram de aceeaşi etate, eu păream cu cel puţin doi ani mai mare, din cauză că el era aşa mignon.

În afară de Sandu, Monicu şi cu mine, toţi din ziua aceea sînteţi acum în lumea umbrelor. Vă rog mult — pînă om veni şi noi acolo — căutaţi un loc să semene cu luminişul din păduricea din faţa „vilei cu clopoţei" şi reţineţi din eternitate o zi luminoasă ca aceea a începutului de vară în care am petrecut minunat împreună şi... s-o mai trăim o dată! Da?

[21] Fiul lui nenea Bubi şi al lui Mathilde, una dintre surorile bunicii mele Regina. Vezi nota de la capitolul „Revelioane în strada Roma".

ANIVERSĂRILE PĂRINȚILOR MEI

O coincidență plăcută a făcut ca aniversările părinților mei să vină una după cealaltă. Așa că ei le sărbătoreau deodată. Tata introdusese moda ca, la serbările de familie, să luăm parte și noi, puștimea, spre fericirea tuturor copiilor, căci această modă s-a extins și eram mereu împreună. Mulțumirea noastră era deplină, fiindcă tot el nu lăsa să fim chinuiți cu recitări de poezii și cîntat la pian sau vioară. Cînd eram invitați la familii străine, unde Moș Crăciun, plimbîndu-ți darul pe sub nas, nu ți-l dădea pînă nu-ți scotea sufletul să spui cît mai tare o poezie — cu toți ochii celor mari ațintiți asupra ta de te înghețau —, apreciam și mai mult felul în care ne creștea tata. Cînd aveam musafiri era altceva, copiii avînd masă separată; dar la mesele de toate zilele, nu admitea să fie serviți întîi oamenii mari, ca între timp cei mici să-și lingă buzele jinduind pînă le venea în sfîrșit rîndul.

De-abia așteptam ziua părinților, ca să vedem ce surprize își făceau unul celuilalt. Cîteodată, îl surprindeam pe tata încuind un sertar cu două–trei zile înainte sau pe mama cu un pachet nedesfăcut, ascuns prin dulap.

Mama

Tata

În anul în care mama împlinea 40 de ani şi tata 45, n-am putut descoperi nimic; oricît am făcut pe detectivii, rezultatul a fost nul. Veniseră toţi invitaţii şi noi fierbeam: nu aflaserăm încă darurile reciproce. Fără să observăm, tanti Titi s-a aşezat la pian, a făcut cîteva acorduri şi deodată mama a început să cînte:

Mîndruliţă de la munte,
Ce nu treci colea pe punte,
Să te strîng la pieptul meu?
Că te-aş face, zău puicuţă,
Să-ţi urăşti a ta căsuţă
Şi să uiţi de Dumnezeu! De Dumnezeu.

Cînd a sfîrşit, tata nu putea vorbi de emoţie; lui întotdeauna emoţia i se punea în glas. Mereu o rugase să-i cînte, dar ea, ocupată cu noi, cu praful, cu gătitul, nu găsea răgaz. De cîtva timp se ducea la tanti Titi [una dintre surori; profesoară de pian, *D.Şt.*] şi, împreună, au pregătit bucata. Mama avea un glas de o dulceaţă rară, cald şi melodios. De atunci, plăcerea cea mai mare a tatii era cînd mama îşi făcea timp să-i cînte şi, cu orice ar fi început, trebuia să termine cu *Mîndruliţa* lui George Stephănescu.

El, la rîndul lui, îi pregătise o poezie, pe care i-a recitat-o cu vocea lui baritonală vibrantă şi ale cărei ultime versuri erau:

De-ar fi să-ncep, din nou, pe culme, viaţa,
M-aş închina tot ţie, dimineaţa,
Intrînd în pragul tău, îngenunchind![22]

[22] Nişte ani mai tîrziu, bunicul meu, Isidor Birnberg, urma să publice şi această poezie (*Doamna Mea*) în volumul său *Cânt milenar*, Tip. Universul.

Tata (stînga), pe vremea cînd a cunoscut-o pe mama.

MONI LA ATENEU

Una dintre plăcerile mele era să-l aud pe fratele meu exersînd la pian. În toate trei casele în care mi-am trăit copilăria, odaia unde se afla pianul era departe de camera noastră. Sunetul venea estompat şi din cauza asta poate mai delicat, mai gingaş. Monicu avea mult talent şi a luat lecţii cu profesori deosebiţi. Primul a fost Filip Lazăr, acesta i-a predat pînă ce a plecat şi s-a stabilit la Paris. A învăţat apoi cu Lucreţia Popovici-Pretorian şi, intrînd la Conservator, cu Florica Muzicescu. Pe-atunci, Conservatorul se urma în acelaşi timp cu şcoala, nu era încadrat în învăţămîntul superior ca acum. Dacă reuşeai la examenul pretenţios de la intrare, nu avea importanţă în ce clasă de liceu te aflai. Monicu prefera să lucreze cu mama alături, căci ea îl şi îndruma. Cred că ce-l stimula cel mai mult erau audiţiile pe care doamna Popovici-Pretorian le dădea la Ateneu, cu elevii ei cei mai buni.

Ateneul Român

Cînd apărea în costumul alb cu pantalonaşi scurţi, cu partiturile în mînă şi salutînd din mijlocul scenei, mă uitam la părinţii noştri pe obrazul cărora se citea o mulţumire deplină. Aşa că eu nu ştiu ce mă făcea să-mi zvîcnească inima: emoţia pentru fratele meu sau fericirea care creştea în mine simţind bucuria din sufletul mamei şi al tatii — bucurie ce se transforma în mîndrie cînd toată sala Ateneului aplauda un băieţel de nouă ani. Bine că urma alt elev şi pînă la pauză aveau timp să-şi revină şi să vorbească liniştit cu toţi cei care veneau să le laude copilul. Eu îi ţineam de mînă pe amîndoi şi aşa, toţi trei, îl aşteptam jos în sala mare, pînă cobora Moni pe scările dinspre scenă.

Nu ştiu de ce anumite momente din viaţă te duc pe loc cu închipuirea la altele, trăite cîndva... Şi azi, la sfîrşitul vreunui concert ţinut la Ateneu, cînd publicul aşteaptă să apară artistul care îl încîntase, cînd acesta coboară scările, eu îl văd ca prin ceaţa anilor pe Monicu — în hăinuţele albe, cu ciorapii scurţi, cu pulpele goale, călcînd apăsat — cum se îndreaptă spre noi, pătruns de clipa măreaţă de a fi cîntat acolo. Nu e de mirare că mi se umezesc ochii. Nu e de mirare că vreau să fixez clipa aceea, să nu dispară imaginea fetiţei încadrată de tot ce avea atunci mai de preţ pe lume. Momente fericite, trăite cîndva...

IARNA LA SINAIA

Î*n* vara anului cînd Monicu s-a îmbolnăvit la Sinaia de scarlatină, toată vacanța ne-a fost întoarsă pe dos. Mama a rămas cu el în vilă și eu, cu tanti Sóphica, am locuit pe aproape.

Hotel Palace, Sinaia. Eu (stînga) cu Gigi Stern.

Turnulețul parcului din Sinaia, care nu mai există acum.
Pe fiecare din cele patru laturi erau indicate:altitudinea, cea mai înaltă şi cea mai joasă temperatură înregistrată şi cantitatea maximă de ploaie căzută pe metru pătrat.

Ca s-o văd pe mama, veneam pe poteca ce urca la Mînăstire de-a lungul parcului nostru, de care o despărțea o balustradă de lemn; pe ea umblam noi în echilibru, în zilele fericite cînd eram amîndoi sănătoşi.

Eu pe poteca cu balustradă pe care umblam în echilibru.

Cărarea era presărată cu pietriș alb, care sclipea de-ți lua ochii. În dreptul vilei, o strigam și mama ieșea pe balcon, venind în colțul dinspre potecă.

Mama la colțul balconului dinspre potecă.

Monicu după scarlatină.

De acolo mă ruga să stau la aer la Opler sau la Riegler în pădure, căci simțea ce se petrece în sufletul meu: Sinaia fără curtea noastră și fără ai mei n-avea nici un rost și nici un haz. Cînd s-a însănătoșit, Monicu era foarte slăbit; totuși începeau școlile și am plecat la București.

Iarna, părinții au decis să ne petrecem vacanța de Crăciun la Sinaia, probabil ca Moni să se refacă complet. A fost prima dată cînd am văzut ce înseamnă feeria iernii la munte. Ningea domol, totul era acoperit de zăpadă, eram cuprinși într-o liniște albă deplină, întreruptă doar de zurgălăii saniei cu care veneam de la gară. De cum am intrat în curte, ne-a primit murmurul Peleșului, ce se rostogolea ca și vara din piatră în piatră. Era singurul aspect neschimbat — fiindcă, din rest, nu recunoșteam nimic. Unde erau fagii din curte, pe care cu trei luni înainte îi lăsasem cu frunzele ruginii? La fel brazii, sămînțarii și toți pomii: parcă erau alții, sub îmbrăcămintea lor grea de zăpadă.

Ca să aibă liniște la despachetat, părinții ne-au scos din pod săniuțele și am început să ne dăm cu ele pe delușor la vale, pînă la Peleș și să le tragem după noi la urcuș. Era cu totul altceva decît la București, aici aveam spațiu, nu glumă. Înfometați și uzi de cît am căzut prin nămeți, am intrat în casă. După masă, m-a luat tata și împreună, de braț, ne-am dus la Morărescu, băcanul nostru de la intrarea în parc, sub Cazino, căruia i-am lăsat comanda. El ne-o trimitea la vilă mai tîrziu, pe un cărucior împins de un băiat de prăvălie.

Plecînd cu tata de braţ.

Începea să înnopteze. La întoarcere, zăpada scîrţîia sub picioare. Din tot acest peisaj, îmi lipsea ceva şi nu-mi dădeam seama ce. Deodată... veveriţele!... unde sînt veveriţele? Graţioasele şi sprintenele veveriţuşti, de-ţi tăiau mereu drumul în pădure, care aveau pomii lor preferaţi, sămînţarii, numeroşi şi frumos aliniaţi în curtea noastră. De cîte ori nu ne-am distrat, privindu-le de la balcon cum se alergau una pe alta, de sus în jos şi de jos în sus de-a lungul pomilor şi sărind cu atîta agilitate de pe o cracă pe alta; acestea se îndoiau cu eleganţă sub greutatea lor, pînă ce veveriţele se făceau nevăzute. Cel mai mult îmi plăceau cînd ţineau cu lăbuţele din faţă un conişor, pe care îl ronţăiau aşezate pe cracă şi sprijinite în codiţă. Tot ce nu mîncau aruncau şi, înainte de a te uita în sus la un pom, îl cunoşteai că e sămînţar după resturile de pe jos.

Asta da, vacanţă! în care zilele erau prea scurte, zburau; nu ca cele de astă vară, lungi și nesfîrșite cum mi se păruseră, fiind fără ai mei. Ne băteam cu bulgări de zăpadă; ne duceam la Castel, în dreapta căruia tineretul schia; ne duceam la Mateescu la piață, să ne încălzim cu un strop de țuică fiartă și tata ne povestea că acesta fusese amic cu Caragiale. Ajungeam la masă, unde mama ne pregătise atîtea bunătăți; ce bine și cald era în casă și în sufletele noastre: *asta da, vacanţă!*

Într-o iarnă, la Sinaia, pe aleea vilei.

Într-o zi ne întîlnim cu Iancu Brezeanu, marele artist, interpretul de neuitat al lui Shylock de Shakespeare, al lui Harpagon de Molière, al lui Ipingescu sau al Cetățeanului turmentat din piesele lui Caragiale. Era clientul tatii, care nu de mult îi cîștigase un proces. Se îmbrățișează, arătîndu-și bucuria revederii, și Brezeanu ne poftește pe toți a doua zi, la el la masă. Era cetățean de onoare al Sinaiei, unde avea o vilă frumoasă. Tata îi spune:

— De ce să venim cînd dumneata n-ai intrat la mine atunci, pe Luterană, cînd ți-am făcut semn cu mîna de la fereastră să poftești înăuntru?

Brezeanu mirat:

— Cînd? Nu-mi aduc aminte... nu te-am văzut.

— Cum nu m-ai văzut? Doar m-ai salutat!

— Nu te-am văzut, iubite maestre. Dar eu, de cîte ori trec pe acolo, salut casa omului care știe să ia apărarea artiștilor, să le cîștige cauzele pledîndu-le cu o atît de caldă convingere, că m-ai făcut să plîng la un proces.

POPICĂRIA ŞI SFÎNTA ANA

Cînd, într-o vară, s-a reparat acoperișul vilei, schimbîndu-i-se șindrila și, în locul magaziei, a fost clădită o casă pentru îngrijitori, ne-am construit și noi jos, în curte, aproape de rîul Peleș, o căsuță pe măsura noastră, imitîndu-i pe muncitorii de sus.

Căsuța construită de noi jos în curtea vilei, pe dimensiunile noastre de atunci.

Numai că, venind toamna cu începerea școlilor, am lăsat-o neterminată. Așa am regăsit-o iarna și așa a rămas. Intențiile noastre erau bune; dar în anul următor, fără lucrătorii care să ne îndrume, n-am mai fost în stare să continuăm. O priveam cu melancolie, pînă ne-am dat seama că n-am mai încăpea în ea; atunci ne-am lăsat păgubași.

Preferam plimbările. Una care ne bucura mult era la Popicărie, mai cu seamă după ce, crescînd, am căpătat destulă putere să aruncăm în popice cu bilele grele de lemn. Ce plăcut veneau înapoi pe jgheabul din dreapta! Cum de obicei luam masa de prînz acolo, gustînd din specialitățile casei: păstrăvi și friptură de găină coaptă la ceaun, iar ca băutură bere de Azuga, trebuia să ne asigurăm că nu ne prinde în pădure ploaia atît de obișnuită la Sinaia. Pentru asta, consultam „barometrul" natural, care nu dădea niciodată greș: Valea Rea. Dacă, privind în direcția ei, vedeam că

era înnourată, oricît de albastru ar fi fost cerul deasupra noastră, ştiam că în curînd ploaia nu ne va ierta. Invers, dacă nori negri se plimbau peste capetele noastre, dar Valea Rea era senină, puteam pleca liniştiţi că ne vom face plimbarea în tihnă.

La Popicărie: cu o cunoştinţă; apoi cu tata şi Monicu.

Urcam pe poteca cu pietriş alb din stînga curţii, pînă ajungeam la Mînăstire, de unde o luam puţin spre dreapta, pe drumul prin pădure care trecea pe la Corpul de gardă al Castelului Peleş. În stînga sus, era regimentul de Vînători de Munte.[23] Acolo ajungeai ori pe o scară care atunci era

[23] Una dintre coincidenţele frumoase ale vieţii a făcut ca, mai mult de jumătate de secol mai tîrziu, să mă căsătoresc cu nepotul colonelului Gheorghe Focşeneanu, care a fost în anii ’40 atît de îndrăgitul şi de apreciatul comandant al Grupului 2 Vînători de Munte. Deci viaţa familiei noastre continuă şi în generaţia nepoţilor şi strănepoţilor să fie legată de Sinaia.

din bîrne, abruptă şi obositoare, sau pe un drum mai lin, dar mult mai ocolit. Pe acesta cobora şi urca de două ori pe zi muzica militară, avînd în frunte un ofiţer şi urmată de un cîine negru şchiop care se ţinea după cei doi–trei copii de trupă ai regimentului. Dimineaţa avea program în pădure. Se oprea în faţa Rieglerului, local de aperitive cu mese de lemn plasate afară, pe delușor. Muzicanţii se aşezau pe bănci în cerc, într-un loc anume pregătit pentru ei şi îşi înşirau în faţă pupitrele, pe care îşi deschideau partiturile. Veneau şi plecau cîntînd un marş atît de ritmat, încît toată lumea mergea în tact după ei. După masă însă, coborau în parc, unde aveau chioşcul lor pitoresc şi de neuitat, la care urcau cîteva trepte şi se aşezau de jur-împrejur. Capelmaistrul rămînea în picioare, în mijloc, de unde îi dirija. Chiar şi azi, de cîte ori aud un vals cîntat de o muzică militară, îmi apare în minte splendoarea aceea de chioşc cu lira în vîrful acoperişului.

Chioşcul din parc („pavilionul muzicei") cu lira în vîrful acoperişului, unde cînta în toate după-amiezile muzica militară.

În afară de Popicărie, ne plăcea la Sfînta Ana. E drept că drumul era mai lung, dar avea o atracție unică pentru mine: cascada. Zgomotul ei asurzitor parcă mă îmbăta, îmi treceau fiori prin șira spinării, dar nu de spaimă; nu puteam pricepe atunci ce înrîurire au asupra mea elementele naturii, care fac să se amestece în sufletul meu admirația cu frica.

Cum treceai peste pîrîiașul cascadei, ajungeai curînd la un minuscul chioșc de lemn făcut din trunchiuri de mesteacăn. În el descopereai săpate nume de îndrăgostiți și inimi străpunse de săgețile lui Cupidon. Așezat chiar în vîrful Furnica, cu prăpastie pe trei părți, aveai de acolo o priveliște minunată și, în mai mic, aceeași senzație ca lîngă cascadă, adică o teamă nespus de plăcută.

Ne întorceam apoi la restaurantul clădit pe o stîncă, la marginea prăpastiei, cu băncile și mesele de lemn alb cojit înșirate de-a lungul balustradei. Și aici, înfometați, ne năpusteam asupra specialităților: mămăliguță la cuptor, cu ochiuri la mijloc și brînză de burduf deasupra, boboc de rață pe varză dulce și, ca băutură, sirop de zmeură parfumată de munte.

Retrăind acele momente, îmi dau seama ce dureroasă poate deveni fericirea, și ce egoistă. Părinții care au trăit doar pentru noi au fost ai mei — și numai *ai mei*. Nebizuindu-se pe ce ne rezerva viitorul, ne-au îmbogățit prezentul cu cele mai tandre și fermecătoare imagini ale copilăriei și tinereții. Clipele trăite lîngă ei au fost ale mele — și numai *ale mele*. Toate acestea sînt comorile mele. Ce m-aș face fără ele? Le țin cu sfințenie strînse în adîncul sufletului meu. Ce egoistă poate deveni fericirea, și ce dureroasă!

PAŞTELE ŞI SFÎNTA MARIA LA SINAIA

În vacanța de Paști, nu plecam niciodată din București, căci mama ținea această sărbătoare cu obiceiurile ei, cu pască, ouă haminadus, pastrafucius și brumoilis. Se stabilise tradiția ca în prima zi, prînz și seara, toată familia să fie invitată la noi la masă, unde, pe lîngă aceste bunătăți, se mai servea supă cu găluști din făină de matza și rasol de găină cu hrean.

În curtea vilei noastre, fratele meu cu mine.

Într-un an — Paştele evreiesc căzînd cu mult înaintea celui ortodox — a fost pentru noi o fericire, fiindcă am plecat în Săptămîna Mare la Sinaia noastră dragă. Erau primele zile de mai şi o vreme ca de vis. Primăvara timpurie parcă pictase totul cu verdele acela proaspăt, atît de plăcut ochilor, de la bobocii florilor pînă la vîrful rămurelelor de brad care începuseră să înmugurească. Am făcut un tur în parc — e drept, cam pustiu —, am ieşit pe poarta dinspre Cimitirul Eroilor, am băut apă rece la izvorul de unde începe aleea lată care duce la Mînăstire, cu bănci pe partea dreaptă.

Ce bucurie să vezi locurile, după o absenţă de cîteva luni! N-am apucat bine să urcăm şi ţuşt! o veveriţă ne taie drumul şi într-o secundă e tocmai pe craca cea mai înaltă a bradului. Pe banca de sus, nelipsitul orb de astă-vară şi din toate verile dinainte. Dacă mai apare de după un pom şi cîntăreţul din nai, apoi chiar că parcă e vrajă. Cu greu caut să mă conving că sîntem în anul următor, că această primă zi de Sinaia nu face parte din vacanţa trecută şi cît mă unge pe suflet senzaţia că totul parcă e în continuare! Intrăm în curtea Mînăstirii şi ne îndreptăm spre bisericuţa veche, mai mică, la care ajungi trecînd prin gangul boltit pe sub chiliile călugărilor, unde stă scris: „Doamne, binecuvîntează intrările noastre şi ieşirile“. În biserica mare se slujea doar duminica şi de sărbători, acum era închisă. Traversăm curtea, îngrijită — cu flori deja sădite pe lîngă ziduri —, plină de maşini şi trăsuri de casă şi ieşim odată cu acestea pe sub bolta arcuită, care mai tîrziu a fost zidită. Ne înapoiem acasă pe poteca de lîngă curtea noastră, de-a lungul Peleşului ce curge în vale. În balustrada de lemn, părinţii mei făcuseră două portiţe, datorită cărora scurtam drumul: una pe deluşorul din spatele vilei, pentru urcuşul spre Mînăstire, a doua la jumătatea drumului de la vilă spre poartă, de unde ajungeam mai repede la „gura parcului“ dinspre Cimitirul Eroilor. Tot pe acolo dădeam mai uşor şi la Kalimtzakis, cofetărie foarte îndrăgită de noi şi unde doamna Kalimtzakis — care era de fapt franţuzoaică şi vorbea românește cu un accent adorabil — nu ştia cum să te servească mai bine.

Şi iată şi Noaptea Învierii! Mulţimea cu lumînările aprinse, starețul, în decorul acela, slujind înconjurat de călugări, corul cîntînd în dangătul clopotelor ce umpleau văile pînă departe te făceau să te simţi mai aproape de dumnezeire. Parcă ţi-era frică şi să respiri, să nu strici farmecul clipei; o şoaptă ţi s-ar fi părut profanatoare. Mai asistasem vara, în seara din ajun de Sfînta Maria, la frumoasa slujbă de la Mînăstire; dar nimic nu se putea compara cu pîlpîirea sutelor de lumînări, purtate de credincioşii care, plecînd spre casă, se răspîndeau pe aleile şi drumurile din jur.

De Sfînta Maria, se luminase Crucea de pe Caraiman. Erau cîţiva ani de la război şi, în memoria eroilor căzuţi pentru patrie, Regina Maria o ridicase şi Crucea se aprindea de ziua ei.[24]

De această mare sărbătore, se ţinea tradiţionalul bîlci în Piaţa Nouă. Peste noapte, se transforma totul, devenind de nerecunoscut cu gheretele pline de mărfuri variate, colorate şi atrăgătoare. Toată regiunea se aduna să-şi desfacă aici: care borcane cu dulceaţă, care vaze cu flori, care ulcioare, străchini de pămînt ars; dar mai ales bastoane, linguri şi alte obiecte cioplite în lemn cu adevărată măiestrie. De sfori întinse între pomi, atîrnau basmale, feţe de masă, ştergare şi şervete de toate mărimile. Mulţi copii. Printre ei, ne strîngeam şi noi în jurul cîntăreţului din ţiteră; cred că făcea treabă bună, căci la sfîrşitul fiecărei cîntări vindea cîteva bucăţi.

Altfel, era o gălăgie infernală, cu toţi care-şi strigau marfa sau suflau în fluierele frumoase de lemn ori în acelea de pămînt ars care făceau cu-cu, în sfîrşit cu părinţii care-şi chemau copiii şi cu copiii care ţipau cît îi ţinea gura.

---

[24] Denumirea oficială este „Crucea Eroilor Neamului“. Ea a fost construită între anii 1926 şi 1928, la altitudinea de 2291 m. Acest monument a fost desemnat de Guinness World Records ca fiind cea mai înaltă cruce din lume ridicată pe un vîrf de munte.

Într-un an, la Sinaia; eu, călare, în dreapta.

Noroc că bîlciul nu era departe de vilă, căci la înapoiere fiecare trebuia să ducă, pe lîngă propriile-i „suveniruri", cîte două borcane mari pentru dulceaţa pe care ne-o făcea mama, ca să ne ţină toată iarna.

De trei ori pe vară, toată vila mirosea a sirop de dulceaţă fierbinte, la începutul lui iulie a fragi, la sfîrşitul lui august a zmeură şi cam pe la Sfînta Maria Mică, a mure. De-atunci, de cîte ori mîncam una din aceste trei dulcețuri, pe loc se producea un declic în mintea mea și îmi apăreau, la masa albă de brad din curte, unde se mînca în zilele frumoase — mama și tanti Marga, aplecate peste maldărul de fructe, din care alegeau cu o scobitoare pe cele mai frumoase și le așezau în cîte o farfurie adîncă, măsură pentru un kilogram de zahăr. La început ne rugau și pe noi să le ajutăm, dar văzînd că cele alese erau la iuțeală înghițite și farfuriile rămîneau tot goale, preferau să ne trimită la plimbare. Nu așteptam să ne spună a doua oară, o ștergeam la repezeală ori la Peleș, ori spre Opler, ori la Mînăstire, cu impresia precisă că toată lumea ne aparține.

Cu mama, la Sinaia, într-o zi de vară.

Dar iată, sosea şi sfîrşitul vacanţei. Ce noroc, cu darul ăsta al copilăriei de a privi mereu înainte! Ce lăsam în urmă — cu toate că era paradisul — nu ne mai interesa. Acum, de-abia aşteptam să ajungem la Bucureşti, cu Cişmigiul, lacul şi lebedele lui, cu teatrele şi cinematografele lui, cu Calea Victoriei, într-un cuvînt, cu... „metropola".

Pe tot traseul via Sinaia – casa Bucureşti, grija noastră era numai la papornița încărcată cu borcanele cu dulceață; pe acestea le goleam cu ochii, din kilometru în kilometru.

Calea Victoriei

MINA BIRNBERG

Plimbîndu-ne cu tata în parc la Sinaia, ne-am întîlnit cu Jean, unul din fraţii lui nenea Lionel. Împreună cu soţia sa Mina, alegea ilustrate la magazinul Mundus de lîngă Capşa. Acolo găseai de toate, de la ziare şi reviste la fel de fel de jucării. Ca să ne facă plăcere, ne-au spus să ne alegem cîte un dar. Noi ne cam intimidaserăm, dar cum eu aveam în mînă o mingică şi Monicu un zmeu mic, ne-au cumpărat mie cea mai mare minge şi fratelui meu cel mai mare zmeu din prăvălie. N-am stat decît puţin cu ei, tata fiind grăbit să ajungă la gară înaintea trenului cu care sosea un cunoscut din Braşov. L-am condus pînă aproape de hotelul Caraiman, unde ne-a dat următoarele instrucţiuni: să nu părăsim parcul şi să ne jucăm în faţa Cazinoului, căci de acolo va veni să ne ia într-o oră. După un timp, fratele meu apreciind că ar fi momentul ca tata să sosească, m-a lăsat în parc cu toate jucăriile şi s-a dus în întîmpinarea lui. Cînd m-am săturat să-l aştept, am ieşit şi eu pe poarta din dreapta, ca să-l caut pe Monicu. Nu l-am văzut nicăieri, însă atenţia mi-a fost atrasă de un grup de oameni strînşi în jurul băncii duble de piatră, cu acoperiş de lemn în genul troiţelor. Pe atunci, banca se găsea chiar peste drum, acolo unde coteşte la vale şoseaua care duce la gară.

M-am dus şi eu, curioasă să ştiu la ce se uită lumea, şi-l văd pe Monicu întins pe bancă, iar fiecare îl întreba cîte ceva. El tăcea mîlc, nevrînd să dea nici un indiciu, ca să nu afle tata şi să se sperie, mai cu seamă că mama era plecată pentru cîteva zile la Bucureşti. Traversînd bulevardul, a crezut că apucă să treacă înaintea automobilului ce venea spre el, dar a greşit socoteala şi a fost uşor lovit de aripa maşinii care a dispărut. După ce a căzut, a fost ridicat şi dus pînă la banca de unde s-a sculat cînd m-a văzut, spunînd că e bine, şi am plecat amîndoi spre casă.

Cum am scăpat de mulţime, faţă de care s-a străduit să umble drept, mi-a spus că nu se mai poate ţine pe picioare. L-am luat în cîrcă — eram obişnuită de la unul din jocurile noastre —, dar de data asta l-am purtat cu multă greutate pînă la vilă, din cauza echilibrului pe care trebuia să şi-l ţină Monicu, fiindcă ducea într-o mînă două zmeie şi în cealaltă plasa mingii mari; în aceasta introdusese şi mingica mea. De altfel, soarta jucăriilor primite atunci a fost numai să ne încurce. Ce să fac cu imensitatea aia de glob, cînd mie îmi plăcea „regina cu figuri", joc în care prindeam pe rînd cu mîinile mingea aruncată de perete şi măsura celei mici era exact ce-mi trebuia. Am atîrnat-o şi eu cu plasă cu tot, în dulapul din odaie şi îi dădeam cîte un şut, imitînd boxerii care se antrenează, atunci cînd, fiind grăbită, mă loveam de ea. La fel şi Monicu, el era învăţat cu zmeul lui pe care-l înălţa zilnic; pe ăsta mare îl tot muta din colţ în colţ şi nu ştiu cum se făcea că toţi se împiedicau de el. A servit şi el la ceva pînă la urmă, adică a ţinut loc de geam mat la baie, cînd cel adevărat s-a spart şi nu s-a găsit în toată Sinaia sticlă opacă.

O săptămînă de la această întîmplare, tocmai cînd mă jucam mai cu foc bătînd mingea de zidul dinspre Cazino al hotelului Palace — unde nu prea trecea lume ca să-mi deranjeze numărătoarea —, mă strigă tata. El venea spre mine între Jean şi Mina. N-am îndrăznit nici să ridic ochii spre ei de ruşine că eram surprinsă în flagrant delict tot cu mingica mea; dar am scăpat uşor, căci după ce m-au mîngîiat, au plecat mai departe fără să fi arătat că au observat ceva.

În vara următoare, s-a proiectat o vizită la fabrica de sticlă de la Azuga şi am plecat din Sinaia vreo zece persoane, printre ele Jean şi Mina Birnberg. În sala cuptoarelor, din cauza căldurii infernale, lucrătorii erau goi pînă la brîu şi leoarcă de sudoare, care le curgea şiroaie. Toată lumea şi-a comandat suveniruri cu iniţiale gravate în sticlă, plecînd cu toţii acasă încărcaţi cu fel de fel de pahare şi păhărele, să aibă fiecare ce sparge în decursul anului.

După un an–doi, erau invitați într-o duminică la dejun, cu soțiile lor, toți verii tatii, frați cu nenea Lionel. La masă, mama m-a așezat lîngă Mina fiindcă o cunoșteam mai bine, avînd în vedere atîtea vacanțe petrecute împreună la munte. Producătorul filmului *Manasse*[25] îi ceruse tatii permisiunea să turneze scena sosirii invitaților, la intrarea casei noastre din strada Sfinților, a cărei scară de marmură îi crea un cadru foarte potrivit. Tocmai în ziua aceea veneau cu aparatele de filmat și cu tot balamucul legat de meseria asta, ceva cu totul neobișnuit și atractiv pentru noi, copiii. Așa că nici n-am așteptat desertul și am și șters-o în curte, încheindu-ne paltonașele din mers, de grăbiți ce eram. N-am crezut că un regizor poate înnebuni actorii de cît îi sucește în sus și în jos. De data aceea m-am convins, căci pe lîngă oameni, a scos din minți și toți caii trăsurilor din care coborau oaspeții în mare ținută. Era nemulțumit ba că umblau prea repede, ba că se mișcau „au ralenti", ba că nu țineau caii capul destul de semeț, ba că nu se opreau exact acolo unde trebuia. De fiecare dată o lua *da cápo* și iar *da cápo*. În fine, cînd totul a decurs bine și ar fi putut răsufla ușurat, calul din stînga a început să facă pipi.

Cercul Militar

[25] *Manasse* este o dramă scrisă de scriitorul Ronetti-Roman (1853–1908), publicată în 1900, avînd ca temă intoleranța religioasă pe fundalul unei povești imposibile de dragoste între un român și o evreică, nepoata lui Manasse Cohen din Fălticeni. Regizorul Jean Mihail a realizat în anul 1925, după piesă, un film — considerat cel mai important film românesc din perioada cinematografului mut —, avîndu-i în distribuție pe Romald Bulfinsky, Maria Ciucurescu, George Aurelian, Alexandru Finți, Dorina Demetrescu şi alţii.

Jean era directorul societății de asigurări Urania și își avea la etaj locuința în aceeași clădire, deasupra cinematografului „Trianon", care se numește azi „București".

Într-o seară, mergînd spre ei, trecem pe lîngă Cercul Militar.

Acolo ne întîlnim pe Calea Victoriei, prin dreptul lui, cu armata; aceasta se retrăgea cu torțele aprinse. Am rămas captivată de priveliștea ca din basme la care asistasem, irealul ce se degaja m-a obsedat toată seara, așa că n-am prea luat parte la sindrofie. Mi-amintesc însă cît de straniu mi s-a părut dormitorul personal al Minei, tot în negru, lambriurile, mobila, covorul, cuvertura patului — așa cum nu mai văzusem în casa nimănui.

Nu mult după aceea vine la noi foarte agitată tanti Bertica, cu știrea teribilă că Mina s-a sinucis. De dimineață, Jean și-a chemat frații, deci și pe soțul ei, nenea Lionel, ca să le povestească disperat cum la cină Mina — amestecînd cu linguriţa praful alb din paharul fixat în suport de argint și păstrîndu-și tot timpul zîmbetul pe buze — i-a spus simplu, ca și cum i-ar fi comunicat buletinul meteorologic sau cotele apelor Dunării:

— Tu crezi probabil că eu dizolv zahăr în ceai, dar de fapt e otravă. M-am săturat de viață, deoarece mi-ai transformat-o într-un adevărat iad cu interminabilele tale scene de gelozie. Știi că mă scoți din sărite cu veșnicul tău jurnal pe care-l citești la masă; nu te opri, căci pentru mine e ultima oară.

Nici o clipă n-a luat-o în serios și cînd, liniștită, s-a dus să se culce, n-a ridicat măcar ochii de pe pagina cu ultimele știri. Apoi, Jean a început să se compătimească singur: cum o să mai scoată acum capul în lume, cînd i-a făcut gluma asta sinistră ca el să creadă că era zahăr în pahar.

La momentul ăsta al istorisirii, eu am început să rîd ca de o păcăleală bună și tocmai atunci sună cineva la ușa de la intrare. Eram toți în hall, deci în apropiere, așa că s-a dus mama să deschidă, și auzim exclamații de uimire și bucurie. Venise doamna Marie Sipsom, fiica lui Constantin Nacu — fostul ministru de Justiție[26] al cărui secretar fusese tata —, acum căsătorită cu Constantin Sipsom, delegatul României la Liga Națiunilor. Îndată ce a auzit că a murit o doamnă Birnberg extrem de frumoasă, a alergat la noi într-un suflet, fiind convinsă că era vorba de mama. Se înțeleg deci mirarea și mulțumirea ei că fusese doar o confuzie, cu toate că o făcuse chiar să se îmbrace ca de doliu. Am continuat să rîd: va să zică, întîi Jean a luat otrava drept zahăr și acum lumea o ia pe mama drept Mina!

Doamna Sipsom s-a apropiat de mine și m-a întrebat dacă era într-adevăr atît de frumoasă. Atunci, în fine, m-am gîndit și la Mina. Am vrut să mi-o amintesc, dar în loc de chipul ei îmi apăreau figurile hotărîte ale soldaților, pe care jucau luminile și umbrele pline de mister ale torțelor, în plăcuta seară de mai cînd, fiind invitați la masă, m-a frapat culoarea neagră care parcă învăluia toată viață intimă a Minei; sau îmi apărea arcul de cerc pe care-l făceau trăsurile cînd intrau pe prima poartă a curții noastre și, după ce lăsau invitații pe peron, ieșeau pe poarta a doua cum le pretindea agitatul regizor al filmului *Manasse*, în duminica aceea cînd, în timp ce mîncam alături de Mina, n-am știut cum s-o zbughesc afară ca să văd, în plină zi, figurația care pătrundea în hall-ul nostru în toalete de seară. Degeaba îmi încordam atenția, nu puteam s-o prind; peste fața ei se suprapuneau alte imagini, ca fălcile umflate ale suflătorilor din Azuga răsucind incontinuu între palme țevile lungi, la capătul cărora cocoloașa de pastă albicioasă se transforma într-o cană cristalină. Pe aceasta i s-au gravat apoi inițialele M.B.; mult mă amuzase ideea că erau și ale mele. Mi se iveau de undeva compresele pe care i le punea lui Monicu la Sinaia, atunci cînd îl lovise mașina și abia reușiserăm să ajungem acasă. Pe drum, îi scăpase mingea mare din plasă și, dacă n-ar fi fost un ostaș vînător de munte s-o oprească, ajungea fără doar și poate în Marea Neagră, pe

[26] Constantin Nacu (1844–1920) a fost procuror general şi consilier la Curtea de Apel Bucureşti, profesor de drept civil la Universitatea Bucureşti (acolo îi fusese bunicul meu student şi, cucerindu-l pe marele avocat Nacu, îi devenise după aceea secretar), ministru al Justiţiei, ministru de Finanţe, ministru de Interne.

ruta directă Peleş – Prahova – Ialomiţa – Dunăre – mare. Şi cu cît drag o alesese Mina, în magazinul din mijlocul parcului, mulţumită cînd dăduse peste una de culoarea ochilor mei verzi. Sau îmi răsărea uluiala din privirea tatii, de cît de cuminte devenise dintr-odată frate-meu; în loc să se caţere ca de obicei pe toţi pomii, se juca cu mine ţintar sau X-Mix-Drix[27].

Cum să răspund dacă Mina era frumoasă, cînd eu nu mai ştiam deloc cum arăta? Pentru mine era o nălucă. Atunci cînd încercam să mi-o reprezint, îmi apărea acoperită de o apă care juca şi în ale cărei vălurele i se pierdeau trăsăturile. Totuşi o aveam nemaipomenit de prezentă în faţa ochilor, amestecîndu-şi surîzătoare ceaiul fatal. Zîmbetul acela al Minei, al omului care-ţi spune în faţă lucruri neverosimile dar adevărate şi tu nu le crezi, îl am viu în minte, cu toate că nu i l-am văzut. Nu i l-am văzut, dar l-am recunoscut de cîteva ori în viaţă, pe feţele altor persoane:

Un tînăr, rudă îndepărtată, îşi luase o soţie putred de bogată. Fiind poftiţi la ei să le vedem apartamentul cu instalaţii ultramoderne, toată lumea nu mai contenea cu exclamaţii admirative. Brusc apăru pe obrazul soţului un zîmbet foarte semnificativ; acesta m-a făcut să dau mai multă atenţie cuvintelor sale, cînd spunea că nu mai suportă atîta pedanterie şi îl omoară lipsa de iniţiativă la care e forţat într-o casă cu aşa de mulţi valeţi înmănuşaţi. Vrea să ia o felie de pîine? Nici n-apucă să întindă mîna că îi e servită pe tavă. Îşi aşteaptă un prieten şi cînd îl aude sunînd ar dori să-l primească el? Nu e posibil, fiind înlemnit de privirea lacheului, care trece demn să-şi îndeplinească propria obligaţie. Are chef de o plimbare la Şosea? Trebuie să-l urmeze şoferul la volanul uneia dintre maşinile lor. La teatru stă doar în rîndul întîi, că altfel nu e şic, iar lui îi place la balcon; la munte, doar în hoteluri de lux, cînd el ar vrea la cabane; la mare, la fel, iar visul lui e un cort. „Comme si de rien n'était"[28], ne zice că atît îl apasă bogăţia cu greutăţile ei, încît curînd, curînd şi-o va scutura de pe umeri. Toţi făceau haz, mai cu seamă că atitudinea lui îi îmbia la veselie; nimeni nu-l lua în serios că va renunţa la atîta avere. Nimeni, în afară de mine, căci eu am identificat pe faţa lui zîmbetul Minei, cel pe care nu i l-am cunoscut niciodată, dar îl vedeam clar prin aburii paharului de ceai băut de ea cu deplină seninătate în timp ce Jean îşi savura ziarul. Şi am înţeles atunci că, pe lîngă avuţie, îl sufocau şi extravaganţele gomoasei lui neveste, cu toate capriciile şi pretenţiile ei. Am fost sigură că, deşi spusă în glumă, hotărîrea lui era fermă — şi, după cum s-a adeverit mai tîrziu, am avut dreptate.

Adesea, cînd se întîlneau seara unchii şi mătuşile mele, jucau cărţi. Această distracţie se menţinea chiar de erau musafiri mai străini, iar eu urmăream cu plăcere partidele care se formau. Odată, încingîndu-se un poker serios între nenea Ficu, nenea Bubi şi doi domni, m-am aşezat la masa lor în calitate de chibiţ. Pe la sfîrşit, nenea Ficu era tare enervat de nenorocul său, căci pierdea întruna, fie că n-avea, dar în special cînd avea carte, atunci întîlnindu-se de regulă cu altul care o avea mai bună. Cu puţină invidie în glas, i se adresează partenerului în cauză, un vechi şi nelipsit prieten.

— Ai o baftă de pomină, ne-ai lefterit pe toţi.

Amicul a zîmbit, şi atunci eu am rămas cu ochii pironiţi pe zîmbetul lui şi am avut o tresărire. M-a cuprins deodată o teamă, confirmată de formidabilul hohot de rîs stîrnit — pe care nu l-ar fi obţinut cu cea mai reuşită anecdotă, căci firește nimeni nu i-a dat crezare —, cînd a replicat cu o sinceritate dezarmantă:

— Nici nu e de mirare că v-am curăţat, din moment ce voi trei jucaţi cinstit şi eu trişez.

---

[27] Este jocul Tic-Tac-Toe sau X şi O.
[28] În trecere; ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic.

FURTUNĂ ŞI TRANSBORDARE

Ce vară furtunoasă am avut într-un an! Cînd se punea pe fulgerat, tunat şi trăsnit, ţin'te frică pe mine. Şi toate văile Sinaiei îşi trimiteau ecoul una alteia, vuind aproape neîntrerupt.

De obicei îmi plăcea acel ecou, cînd auzeai amplificat fluieratul locomotivei din vale şi în aer vibrau încă ultimele fluierături atunci cînd trenul era deja demult la Buşteni. Dar bubuiturile pe vreme de furtună mă aruncau, de oriunde eram, drept în braţele mamei. Şi parcă, cu cît creşteam mai mult, creştea şi panica asta în mine.

Ca să-mi distragă atenţia, mama mă punea să număr între fulger şi tunet, după ce scoteam un mic piuit din gură. Piuiam şi număram, dar tot tremuram toată. Dacă era noapte, mă băgam sub plapuma mamei, să nu mai văd imensele fulgere brăzdînd cerul şi nici să nu aud huruitul infernal ce umplea văile. Cîteodată mai reuşeam să adorm şi soarele dimineţii mă făcea să uit spaima prin care trecusem. Dar dacă furtuna se dezlănţuia ziua, mama nu mai putea face altceva decît să găsească vorbe liniştitoare, îmi dădea apă cu zahăr drept calmant, îmi cînta şi mă ruga să mă uit în ochii ei, ca să-mi schimbe direcţia privirii aţintite pe fereastră. Am mai spus că elementele naturii aveau darul să amestece în mine admiraţia cu frica. Atît cît dura vijelia, mă stăpînea doar frica; admiraţia venea pe urmă, cînd îmi aminteam imaginile fascinante, ca de vis, pe care le trăisem.

Toate aceste furtuni cu ploi repezi au umflat în vara aceea apele rîurilor. Învolburată, Prahova a slăbit podul de la ieşirea din tunel la Valea Largă şi într-o zi catastrofa s-a produs: trenul accelerat spre Bucureşti s-a prăbuşit cu pod cu tot, făcînd multe victime omeneşti. Mai tîrziu, două tuneluri pînă la Sinaia şi unul la ieşirea din Buşteni au fost părăsite, calea ferată ocolindu-le pe un drum trainic şi mai sigur. Ca să se ajungă la această lucrare, au trebuit însă două mari nenorociri petrecute în acelaşi loc, la Valea Largă, pe podul atît de prost plasat, chiar lipit de tunel. În ambele cazuri, la ieşirea din bezna tunelului, maşinistul s-a prăvălit cu locomotivă şi o parte din vagoane în apele Prahovei, rîu destul de liniştit de obicei. În vara pe care o evoc, a avut loc primul accident. Mult timp, circulaţia s-a făcut prin transbordare. Trenul spre Bucureşti se oprea puţin înainte de Valea Largă, coborai, mergeai pe jos vreo doi kilometri traversînd apa pe un pod improvizat şi acolo aşteptai alt tren, cu acesta continuai călătoria. Reîntoarcerea acasă era o problemă pentru mama, cu doi copii de opt şi nouă ani, cu bagaje, plus riscul ploilor care ameninţau mereu. Tata ne-a telegrafiat de la Bucureşti, dîndu-ne soluţia: să venim pînă la Comarnic cu o birjă, luînd apoi trenul abia de acolo. Asta ne lipsea de una din plăcerile Sinaiei, la sosirile şi la plecările din gară, unde alergam fuga să băgăm bani în automate, ca să ne cadă caramele Stollwerk sau Kandia. Cu cît mi se păreau mai bune decît cele de la cofetărie!

Parcă mă văd, cu păpuşa mea preferată într-o mînă, cu mama de cealaltă, plecînd la staţia de trăsuri, la intrarea în parc dinspre bulevard, vizavi de terenurile de tenis.

Cu mama şi cu păpuşa preferată, la Sinaia, în staţia de trăsuri. Se zăreşte una în partea din dreapta.

Acum, acolo este hotelul Parc şi pe terenurile de tenis se clădeşte ceva, probabil un nou complex. Pe partea aceea erau întinse întotdeauna feţe de masă brodate, bluze şi şorţuri româneşti, pe care le vindeau ţărăncile din împrejurimi. Acolo ne-am oprit întîi şi ne-a cumpărat mama, păpuşii şi mie, cîte un şorţuleţ la fel. Am traversat şi mama a tocmit o birjă, să vină după două zile să ne ducă la Comarnic. Niciodată nu făcusem o plimbare aşa lungă cu trăsura. Fusesem doar la Sinaia de la gară la vilă, iar la Bucureşti, la Şosea pînă la vila Minovici. Cei cincisprezece kilometri deveneau o performanţă. Am avut noroc că n-a tunat ca în ajun; din cînd în cînd, apărea chiar un petic de senin, aşa că, ajungînd la Comarnic, am crezut că greul trecuse. Cînd colo, de-abia începea. Ne-am suit în tren cînd l-au tras la peron, ne-am instalat comod cu bagajele, alegîndu-ne locurile de la fereastră, apoi am pornit în direcţia Sinaia, să aşteptăm călătorii spre Bucureşti. După cîteva minute ne-am oprit şi curînd, trăgîndu-şi cu greu sufletul, au sosit în fugă primii transbordori. Aceştia, ca şi noi, îşi alegeau locurile care le conveneau; aveau de unde, trenul

fiind gol. Acum soseau din timp în timp valuri de oameni şi, încetul cu încetul, au umplut trenul, ultimii aşezîndu-se pe unde mai găseau un locşor. Fiecare povestea cu lux de amănunte ce greu i-a fost acest marş forţat şi ce emoţie a avut trecînd cu bagajele în mînă prin tunel şi pe podul făcut la repezeală, la o mică distanţă de cel distrus.

Cum nu mai venea nimeni, eram convinşi că plecăm. Aş! Nici gînd. Ne pierduserăm răbdarea, căci nu se arăta nici un semn că vom porni. Ne-a mai apucat şi foamea, dar nimic din ce ne oferea mama nu ne tenta. A apărut în sfîrşit un ceferist, pe care l-au asaltat toţi cu mii de întrebări; el ne-a informat laconic că mai aşteptăm şi călătorii unui al doilea tren, ca să-i luăm cu noi.

— Unde să-ncapă, domnule? Unde? Nu vezi că trenul e plin?

— Eh! cu puţină bunăvoinţă o să-ncapă — şi chiar fără —, asta v-o garantez eu.

Aşa a şi fost.

Întîi au sosit „maratoniştii", care cu puţină bunăvoinţă au încăput. Dar pe urmă, pe măsură ce mai venea cîte un val şi înghesuiala se accentua, bunăvoinţa scădea. Pe culoare şi în compartimente între bănci devenise de nesuportat. Acum am fi mîncat cu poftă şi ce nu ne tentase la început, dar era cu neputinţă să se ajungă la pachetul cu provizii, imposibil să faci cea mai mică mişcare.

Cine au fost savanţii ăia care au descoperit genele şi au spus că mutaţiile între specii se fac în milioane de ani? Eu pot să vă garantez că, după cele trei ore de drum pînă am ajuns la Bucureşti, tata venind la gară să primească o soţie şi doi copii — a găsit trei sardele!

INSULA ADA-KALEH ŞI PĂŢANIA LA MARE

Mult colorit presăreau, la Techirghiol, turcii care se îndeletniceau cu diverse mici negoţuri. Turculeţii, purtînd un fel de cofă de lemn, strigau, îmbiindu-te să bei: „Rece limonada! Şampaniaaa!“ Taţii lor îţi ofereau bragă dintr-un vas lung, un fel de turnuleţ de alamă; acesta lucea de parcă atunci fusese frecat. Văcsuitorul de ghete, cu lădiţa plină de perii şi borcănele cu cremă, pe care aflai imediat cum îl cheamă, bătea cu peria în lădiţă spunînd:

— Vine Ali, vine! Cine-l cheamă pe Ali? Uite-l că vine.

Pe el pot spune că l-am văzut îmbătrînind. Cu fiecare vară îl găseam mai cărunt şi parcă mai lung — dar îl recunoşteam după nelipsitul fes şi după cele trei decoraţii care-i atîrnau în piept. În preajma celui de-al doilea Război Mondial, albise complet, dar tot ca bradul se ţinea.

O problemă o constituia atunci apa; cea venind pe conducte era sălcie cu un gust de pucioasă, bună doar la spălat şi la gătit. Pentru băut, o cumpărai de la turcii care o aduceau cu sacaua trasă de un măgăruş şi vestindu-te printr-un „Oooo!“ prelungit de parcă ar fi vorbit franţuzeşte.

Turcoaice erau puţine aici. Am văzut însă multe, cînd, pornind odată de la Băile Herculane, am luat barca de la Turnu Severin şi am trecut Dunărea la insula Ada-Kaleh, populată în întregime de turci.

Ada-Kaleh, ruinile cetăţii. Prima jumătatea a sec. al XVIII-lea

Intrarea în cetate.

Subteranele cetății.

Aceştia deţineau monopol pentru ţigările făcute de ei şi toată lumea să ducea să le cumpere. Am mai fost o dată, după mulți ani, dar nu m-am mai întîlnit cu primele impresii, căci numai prima oară am văzut turcoaicele cu portul lor pitoresc, format din văluri, și cu fața acoperită de le zăreai doar ochii.[29]

[29] La această a doua călătorie a mamei pe insula ce urma să fie scufundată am fost prezentă şi eu alături de părinţi, într-o croazieră pe Dunăre pe la mijlocul anilor ’60. Ce m-a impresionat, copil fiind, au fost frumuseţea locului şi tristeţea celor care urmau să-l părăsească pe veci, căci curînd aveau să fie evacuaţi. Mulţi dintre ei nici nu cunoşteau alte locuri pe lumea aceasta, în afară de insuliţa lor dragă. Ea avea un climat mediteranean, iar în 1970 a fost dinamitată, resturile ei fiind acoperite de apele lacului de acumulare al barajului de la Porţile de Fier 1.

Din cauza paşilor vertiginoşi ce-i face tehnica, societatea de consum — marea profitoare — e mereu mai pretenţioasă şi cere noi victime, pe care le sacrifică fără regret. Printre jertfe se poate număra şi încîntătoarea insuliţă Ada-Kaleh, inundată cu tot trecutul ei. Apa Dunării, care se strînge deasupră-i într-un lac de acumulare, pune în funcţiune imensa hidrocentrală, furnizînd curent electric atît în ţara noastră, cît şi în Iugoslavia. Toate oraşele şi satele noastre sînt acum electrificate, ceea ce nu era situaţia atunci, către sfîrşitul primului pătrar al veacului nostru, cînd de electricitate permanentă beneficiau exclusiv oraşele. La sate se ardea gaz lampant şi doar anumite localităţi de pe lîngă vreo moară îşi trăgeau curentul de acolo, şi doar pe timpul cît funcţiona aceasta. Mai erau unele staţiuni cu o mică uzină proprie, care le alimenta cu electricitate, dar — nu ştiu din ce pricină — cu mare economie, cinci–şase ceasuri din douăzeci şi patru.

În starea asta se găsea şi Techirghiolul, unde era curent două ore la prînz şi vreo patru seara. Cu puţin înainte de a fi întreruptă lumina, se anunţa asta prin trei stingeri şi aprinderi la interval de cîteva minute.

Mama (stînga), eu, Sandu, tanti Marga, Jenică, tanti Mathilde.

Eu, Jenică (în planul doi), mama, Monicu.

În acea vară — mama fiind după o criză de reumatism şi avînd nevoie de băi calde de nămol —, am locuit chiar la Hotelul Băilor din Techirghiol. În mod neobişnuit, cu noi erau tanti Mathilde şi vărul nostru Jenică. Mîncam la restaurantul din curtea hotelului, în stînga, pe o terasă mare închisă cu geamuri pentru a-i pune la adăpost pe cei ce urmau tratamente şi trebuiau feriţi de curent. Ocupasem masa cu mătuşile mele Mathilde şi Marga, cu mama şi Monicu, urmărind pe geam jocul de-a prinselea al băieţilor din curte. Deodată îi văd pe Jenică şi alte două–trei persoane căzînd la pămînt, în aceeaşi secundă cu izbucnirea dinspre ghiol a unei flăcări imense, urmată de o explozie de s-a cutremurat terasa şi

au zăngănit toate geamurile. Tanti Mathilde a scos un țipăt, tanti Marga s-a îndreptat spre curte, eu m-am strîns în mama, Moni a zbughit-o spre Jenică, toată lumea era speriată, nimeni neștiind ce s-a întîmplat. Jenică s-a ridicat puțin buimac și a venit la noi, spunînd că deodată s-a simțit trîntit la pămînt, dar fără să-și explice cum și de ce. Mulți au alergat spre mica plăcintărie; ea era chiar lîngă intrarea băilor reci de nămol dincotro se văzuse vîlvătaia. Am luat-o și noi într-acolo; cui îi mai ardea de masă, cînd fiecare presimțea o nenorocire, mai cu seamă — zicea lumea... — că toată noaptea cîntase cucuveaua într-un pom din apropiere! Informațiile primite erau destul de misterioase: din cei doi băieți care serveau acolo, unul ar fi fost carbonizat, iar celălalt fusese găsit întins pe jos, leșinat, cu plăcintele de pe tavă răsturnate alături. S-a încercat să fie readus la viață, prin respirație artificială și alte mijloace. Cînd și-a revenit, și-a amintit că cel care murise scosese plăcintele din cuptor și i le întinsese lui; apoi a făcut doi pași și... Nimeni nu se lămurea de unde izbucnise focul, fiecare își dădea cu părerea, se încrucișau fel de fel de presupuneri. Singurul lucru cert era însă moartea unui om și salvarea celuilalt datorită micii distanțe pe care apucase s-o pună între el și locul fatal.

A urmat anchetă, au venit specialiști. Concluziile lor au fost următoarele: pe la nouă dimineața, cînd a fost o ploaie de scurtă durată, cu fulgere și tunete, un trăsnet a căzut pe firul electric. Curentul fiind oprit, a stat liniștit acolo. La ora prînzului, uzina a dat drumul electricității, și atunci s-a scurs și trăsnetul pe fir, aruncînd la pămînt pe cine găsea în drum (asta, chipurile, pățise Jenică) și arzînd toate siguranțele de la tablouri. În felul acesta s-a stabilit în ce loc izbise trăsnetul, între Hotelul Movilă și cel al Băilor; apoi a lovit stîlpul micii plăcintării, unde se terminau firele electrice; de el se sprijinise plăcintarul. Numai că asta să i-o spună lu' mutu, nu mie! Auzi!... un trăsnet să stea sluj cam patru ore, în echilibru pe sîrmă, și s-o pornească la drum cînd îi vine lui cheful, ca să se adeverească zicala că a trăsnit din cer senin! Mare noroc au avut specialiștii anchetatori că eram eu așa mică; altfel le arătam eu lor cum se conduce o cercetare: scoteam eu la iveală bomba cine știe cărei acțiuni subversive! E ușor să dai vina pe cer, cînd vrei să mușamalizezi ceva. Îmi spun ei *mie* ce e aia trăsnet! *Mie*, care muream de groaza lui? Nu era destul că eram înfricoșată pe vreme de furtună, asta-mi mai lipsea acum: să tremur și pe timp frumos?

Nu, domnilor, nu vă e permis să năruiți iluziile unui copil. De dragul explicațiilor voastre științifice să-i băgați în cap că, sub o zi de vară cu soare, s-ar putea ascunde un trăsnet perfid? Dacă n-ar fi fost decît pentru liniștea mea, și tot v-aș fi dovedit eu cum se trage o concluzie clară, definitivă și care... să-mi fie și mie pe plac: orice a fost, numai trăsnet nu!

LA NENEA SIMICĂ ŞI TANTI MIŢA

N-am să uit niciodată pomul de Crăciun din Calea Floreasca, în casa lui nenea Simică și a lui tanti Mița. Era atît de frumos împodobit, avînd și ghirlande din hîrtie colorată întinse în toată camera, încît nici azi, după atîția ani, camera aceea, prima la stînga din hall, nu-mi răsare în minte cu altceva decît cu imensul pom plin cu minunății și înalt pînă la tavan. Tare mult îmi plăcea la ei. Cozonac cu nuci, ca tanti Mița, nu făcea nimeni. Unde mai pui că dormeam acolo; de abia a doua zi plecam acasă și, în tot acest timp, ce mai joacă pe noi! Întotdeauna regretam că ne pierdem vremea și cu dormitul. În odaia copiilor, Monicu dormea cu Mircea în pat și eu cu Florica — iar noi două ne vorbeam de cu seară să rămînem treze și să ne povestim basme sau întîmplări. Dar nu știu cum se făcea că atunci ne prindea somnul mai iute: ne adormea probabil talentul nostru de povestitoare.

Nenea Simică, 1910, la Paris. Fotografia îi poartă semnătura.[30]

[30] Îi mulţumesc lui Nicole, nepoata lui, pentru această fotografie şi altele pe care le-a căutat şi le-a scanat ca să fie folosite în carte.

În casa aceea, unchiul Simică le aranjase copiilor o odaie mică, acolo să stea să învețe: le pusese două mese-pupitru, una în fața celeilalte, dispozitiv pe care îl credea el foarte propice pentru „culturalizare".

Dar eu nu-mi amintesc să fi învățat ei vreodată în cămăruță. Se foloseau de toate șiretlicurile și îi găseai scriindu-și lecțiile ba pe jos în dormitor, ba după șemineul din hall, dar cu cea mai mare voluptate pe masa din bucătărie.

Masa aceea a fost o atracție nemaipomenită pentru noi toți. Să înveți pe cînd se prăjeau chiftelele și-ți lăsau gura apă sau cînd mirosul cozonacilor copți parcă te îmbăta — era o plăcere și din asta putea să iasă chiar teoria că, atunci cînd înveți cu plăcere, totul se fixează mai bine în memorie. Păi totuna era să fi stat ei cuminți, nemișcați, față în față — și în special cu Mircea care numai de șotii se ținea?

Florica

Mircea

Veșnic avea idei să o exaspereze pe sora lui: de exemplu, văzuse el la cinema un film cu un procuror; acesta, pentru a-i smulge promisiuni presupusului criminal, îl înnebunea cu un baston de fier, cu care lovea în barele ferestrei la intervale egale. Ajuns acasă, a pus și el în aplicare metoda, și atunci nu avea Florica dreptate să se refugieze în bucătărie? Acolo era și singură, și fără lovituri pe bară, în schimb în minunatul miros de dulceață de portocale!

Dar bineînțeles că nu stătea degeaba nici camera sortită de nenea Simică lecțiilor. Nu! Pentru că, unde se putea juca mai bine țintar sau Popa Prostu? Unde puteam organiza alergări cu nasturi? Îi făceam cai și, ca să avanseze, îi apăsam cu unul mai mare: jocheul. Mese goale aveam, liniște berechet, nu ne supăra nimeni dacă se trezea cu un nasture în obraz.

Pentru mine, raiul din casa lor s-a terminat odată cu apariția unui vultur. Nu știu de unde îl adusese unchiul meu, dar ceea ce știu e că mă paraliza de frică și în special nu voiam să mă simtă ceilalți copii; ei de abia așteptau să se ducă la cotețul în care îl țineau legat de un picior, unde puteau să stea ore întregi căscînd gura la el. Eu, de la distanța la care mă țineam, nu observam nimic special. Mărturisesc acum că mă rugam mereu să se facă o minune și să dispară vulturul în neant. Minunea s-a făcut, dar cred că puțin ajutată de un hoț bucuros de chilipirul de a fi dat peste o... găină barosană. Mă întreb și acum ce gust o fi avut gigantica „orătanie", preparată rasol sau friptură cu mujdei.

FLORIA CAPSALI

Tanti Mița și cu mama au decis să ne înscrie pe noi patru, Mircea cu Monicu, Florica și cu mine, la cursul de gimnastică ritmică al Floriei Capsali. Noi, fetele, făceam și balet.

Florica, la balet.

Fusta s-a păstrat în familie, fiind purtată o generație mai tîrziu, în anii '60, de nepoata Floricăi, Nicole, aflată în poză alături de verișoara Cristina, la un bal costumat.

Am luat astfel parte la un spectacol de binefacere compus din tablouri vivante, montat pe scena Naționalului sub supravegherea Floriei Capsali. Unul o înfățișa pe *Frumoasa din pădurea adormită* și patru din eleve eram flori. În fundul scenei, pe toată lățimea ei, pe cîteva trepte acoperite cu o mochetă, se așezau cei ce-și isprăviseră rolul. După ce am terminat gingașul dans al florilor de pădure, care adormeau odată cu prințesa, am luat și noi loc pe trepte, urmărind de acolo restul reprezentației. După fiecare tablou se lăsa cortina și se aranja decorul pentru cel următor.

Cînd a venit rîndul Floriei Capsali să valseze pe muzică de Chopin, era atît de grațioasă, fină, suplă și ușoară ca un fulg, de parcă nici nu atingea pămîntul. A avut un succes nebun și o ploaie de flori i s-a aruncat pe scenă. Printre acestea, un buchet de orhidee; de el era prins cu o panglicuță roșie un bilet:

„Cele mai grațioase flori, celei mai grațioase dintre grațioase, dragostea și admirația lui Mac.“

Floria, care se așezase lîngă noi, a detașat din toate florile primite o orhidee și și-a prins-o de rochie.

Cu toate că aveam numai nouă ani, am simțit eu ceva, căci nu-mi luam ochii de la ea, văzînd-o așa îmbujorată de emoție. Probabil că limbajul florilor a fost limpede pentru ei, fiindcă la scurt timp s-au căsătorit: balerina Floria Capsali cu sculptorul Mac Constantinescu...[31]

... Și totuși, a venit o zi, în care am încercat un adevărat sentiment de uluială, mai exact: am avut impresia precisă că rămîn trăsnită, auzind că acești doi îndrăgostiți divorțează. Nu mi se păruse că poate exista o pereche mai potrivită ca ei; preocupați amîndoi de frumos, de artă, de mijlocul de a comunica aceasta generațiilor tinere pe care le formau ei ca profesori. Dar viața nu-ți cere părerea, adună și desparte după capriciile ei, al căror rost nu l-a dibuit încă nimeni.

[31] Floria Capsali (1900–1982) a fost o balerină celebră, coregraf, maestră de balet şi pentru o perioadă director al Operei Române. A înființat o Școală particulară de dans, unde a format mari balerini români. A organizat Liceul de coregrafie din Bucureşti, care astăzi îi poartă numele.
Mac Constantinescu (1900–1979) a fost profesor la Facultatea de Belle Arte şi la cea de Arhitectură din Bucureşti, sculptor şi grafician. A realizat fațada Facultății de Drept din București, a fost unul din sculptorii care au executat lucrările ce decorează Arcul de Triumf din București, iar mozaicul mural Geneze de pe fațada Casei de Cultură Mangalia este semnat de el şi de pictorul Jules Perahim.
În 1939, Mac Constantinescu, care era şi un scenograf talentat, a contribuit la realizarea decorului și costumelor pentru spectacolul *Nuntă în Carpați* de Paul Constantinescu, recitalul fiind susținut de soția sa, Floria Capsali.

TÎRGU OCNA

Aveam zece ani cînd am fost doar cu tata la Sinaia, mama urmînd cura de ape la Căciulata.

Mama, la Căciulata, în 1925, la cura de ape minerale.

De mult ne promisese că ne arată Tîrgu Ocna, locurile unde s-a născut şi a copilărit, de care ne vorbise mereu cu multă nostalgie. Aşa că, într-o bună zi, am plecat cu maşina de la Sinaia, am trecut prin Predeal în Transivlania şi prin [pasul] Ghimeş-Palanca în Moldova. M-a izbit marea

diferență dintre satele cu specificul lor ardelenesc — cu biserică înaltă și căsuță de piatră sau zidărie, cu obloane colorate la ferestre și acoperișuri din țiglă roșie — și cele moldovenești, cu căsuțe și biserică din lemn, acoperite cu șindrilă înnegrită de vreme.

De cum am intrat în Moldova, l-a cuprins pe tata o emoție de nedescris; aceasta i-a voalat vocea pe cînd ne povestea încet, lui Monicu și mie, despre părinții lui, bunicii noștri. Avuseseră cinci copii, pe toți și i-au pierdut într-o singură zi, în timpul unei epidemii de crup, anghină difterică a traheei și a faringelui, boală care a făcut ravagii în regiunea aceea. În disperarea lor, au plecat cu diligența și au cutreierat Europa.

După doi ani au revenit, iar mama tatii aștepta să nască. Tot Tîrgu și împrejurimile au aflat, iar aceia care-i compătimiseră în nefericirea lor veneau acum să le arate cît îi bucură vestirea unui nou copil.

Într-o zi s-au trezit cu părintele Isidor, cel mai bătrîn călugăr de la schitul Vâlcica din creierul munților. Venise de departe s-o binecuvînteze pe bunica mea, spunîndu-i că, de va avea băiat, să-i dea numele lui, ca să trăiască pînă la adînci bătrînețI întocmai ca el; și că, deși el e de altă religie, se va considera naşul spiritual al pruncului. La fiecare aniversare, călugărul Isidor lua tot acel drum lung ca să-i frîngă turta deasupra capului și tatăl meu își amintea cum i-o frîngea cu mîinile pline de zbîrcituri, după ce întîi se ruga, se închina și îl blagoslovea.

Tata ne mai vorbea despre:

Ograda, casa, plopii, florăria
Și glasul mamei nemaiauzit
În datini mi-au cioplit copilăria!
Părinții mei aicea s-au iubit!

cum le-a turnat el în versuri mai tîrziu. Și deodată inspirat:

— Priviti, copii... „E Târgu Ocna-n plină panoramă!“

Nu mai avea astîmpăr, voia să ne arate totul deodată. Casa nu mai exista, dar:

În viișoara noastră părintească
Aceeași frumusețe se răsfață!
Vierul nostru, Moșu Oghineață,
Luleaua o aprinde tot cu iască!

Moșu Oghineață ne-a condus pînă la școala primară, pe care am putut-o vizita, căci tocmai o văruiau pregătind-o pentru noul an școlar. Am fost apoi la Saline și ne-a arătat maidanul din apropiere, unde, ca orice copil de acolo, tata se jucase cioplind fel de fel de figuri în bulgări de sare. Mai încolo ne-a dus la fotograful Iliescu. Acesta-și amintea perfect de toată familia, plecată cu peste treizeci de ani în urmă la București.

Dar lumea are-acum o nouă față,
În vechea țara mea moldovenească!
Că — Dumnezeu de rele s-o păzească! —
E forfoteală-n târg... e altă viață.

Tata, la Tîrgu Ocna, fotografiat de Iliescu.

A doua vizită. Monicu, Dora Iliescu, tata, eu, Marcel Iliescu.

Eu, fotografiată atunci de Iliescu.

Parcul din Tîrgu Ocna. Sînt în timpul celei de-a doua vizite.

Cu toate că am mai fost și după cîțiva ani la Tîrgu Ocna, toate amintirile mișcătoare ce mi s-au întipărit mai adînc sînt din prima vizită; sigur tata ne-a comunicat emoția lui, care a culminat cînd ne-a arătat cum biserica creștină era clădită în fața templului:

Biserica din târgușoru' meu,
Doi paşi de Casa mea de rugăciune,
Nu arăta deloc amărăciune
Că sta aproape de-un locaş evreu!

De mult privea la ea, cu sfiiciune,
Bătrânul templu dat de Dumnezeu!
Un Domn creştin pusese ca trofeu
O Cruce-n zări, şi nu deşertăciune!

Am copiat din poeziile tatii, căci cine putea să evoce mai bine ca el locuri venerate pe care nu le-a uitat pînă a închis ochii — şi ne-a transmis şi nouă aceasta, căci:

Trec ideologiile de tată
În veciniciile de strănepoţi!
De ei, înlănţuiţi, în evocare,
Suntem verigi de visuri milenare![32]

[32] Isidor Birnberg, *Evocări*, din volumul de poezii *Cânt milenar*, Tip. Universul.

BALURI COSTUMATE ŞI NUNTA LUI TANTI ELENICA

În copilăria mea, am fost şi noi, ca atîţia copii ai vremurilor acelea, la cîteva baluri de Purim. La primul, fratele meu era în costum roşu de turc, cu fes şi iatagan, iar eu în îngeraş din foiţă bleu, cu aripile şi coroana de pe cap din carton aurit. La al doilea, am luat premiu amîndoi, căci el era Ludovic al XV-lea şi eu Marchiza de Pompadour. Afurisitul meu de păr creţ ieşea mereu de sub peruca albă şi tata era întruna cu ochii pe mine, ca să-l bage înapoi. Din toate de la bal, asta mi-a rămas mai viu în minte, ca şi disperarea lui Monicu — a doua zi la fotograf — cînd a observat că îşi uitase în trăsură bastonul împodobit cu panglici multicolore. În toate casele în care am locuit, m-a însoţit tabloul în creion, făcut de domnul Hornstein după una din fotografii. Numai că acesta cam îmbătrînise şi probabil nu mai vedea bine, căci pantoful drept mi l-a făcut cu pompon şi pe cel stîng cu baretă.

Tablou cu Moni şi cu mine costumaţi.

Pantofii mei diferiţi (doar în tablou, nu şi la bal).

Ce puteam să rîdem de el din pricina asta şi eu s-o speculez pe sora lui! Ambii erau clienţii tatii; el nu ţin minte cu ce se ocupa, dar ea avea o librărioară pe Calea Moşilor, aproape de noi. De cîte ori mă duceam să cumpăr ceva, îmi făcea cadou fel de fel de poze. Aşa că, dacă aveam nevoie de un caiet, un creion şi o gumă, nu le luam deodată, ci azi caietul, mîine creionul, poimîine guma... şi de fiecare dată primeam plicul cu poze.

La balul în care m-am costumat în smoking cu joben pe cap, jabou cu batistă albă de dantelă, eram furioasă la început, căci fiind puţini băieţi şi multe fete, trebuia să fac pe cavalerul la dans.

Costumată în smoking.

Mi-a trecut furia, cînd, dansînd cu o fetiţă fermecătoare, costumată în margaretă, am căpătat noi două cele mai mari dintre ouăle de ciocolată împărţite tuturor perechilor ca un fel de premii de dans. Astea erau baluri costumate ale copiilor şi aveau loc după-amiaza.

Primul bal mascat la care am asistat a fost la nunta mătușii mele Elenica, sora mai mică a tatii, căci a avut loc de Purim în casa noastră din strada Sfinților. Indiferent cum veneau invitații, costumați, în rochii de seară sau fracuri, toți erau mascați și purtau deasupra cîte un domino cu glugă. Unii, după ce tachinau puțin cunoscuții, își scoteau curînd măștile; alții, mai tîrziu. Dar erau și din acei care plecau fără să le dea jos, tradiția fiind ca toți să fie bine primiți.

Noi doi, Monicu și cu mine, eram numai ochi, căutînd să-i recunoaștem pe cei mascați după voce, umblet sau alte caracteristici. Însă fiecare își schimba mersul sau gesturile, tocmai ca să nu-l ghicești. Foarte înconjurată era o Salomee destul de goală, acoperită cu voaluri vaporoase, transparente. Mult timp n-a vrut să-și scoată masca. O să mă credeți că uimirea noastră a fost de nedescris, cînd am văzut că celebra prințesă care, prin farmecul dansurilor ei, obținuse de la Irod capul Sfîntului Ioan Botezătorul, era vărul nostru Jenică? Era atît de schimbat cu perucă și fără ochelari, încît puteai să juri că e femeie, nu alta! Printre toate costumele elegante de marchizi, prinți, husari, spanioli, zîne, turcoaice, arlechini, colombine, era un mic coșar și toată lumea îl striga „*ramoneur porte bonheur*“[33]; el era tanti Sophíca, soția lui nenea Ficu. E singura amintire pe care o am în care e vioaie și sprintenă.

Tanti Sophíca, pe timpul în care era vioaie şi sprintenă... din moment ce urcă munții.

[33] Coşarul aduce noroc.

După puțin timp, lovită de o boală grea și rară, „boala somnului", aceasta a transformat-o complet.

Nu mă puteam dezlipi de lîngă un vînzător de ziare. Era adorabil, cu pantalonii peticiți, cu cămașa ruptă, cu degetele de la picioare care-i ieșeau prin pantofii găuriți, țipînd în gura mare „Spicialaaa", în timp ce flutura un ziar din teancul ce-l avea pe brațul celălalt. Cînd și-a scos masca, s-a făcut gol în jurul ei, căci era o fată tare urîtă. Îmi venea să mă duc la ea să-i zic să-și pună la loc masca, să redevină băiețelul de la început. După ce s-a plimbat printre toți și i-a văzut cum se fereau din calea ei, a dispărut. Credeam că a plecat dezamăgită. Cînd colo, a reapărut dulce foc, făcînd un haz nebun de farsa jucată, căci se pocise cu bună știință, punîndu-și un nas strîmb, un neg pe obraz și o pată pe frunte.

Balul, îmbinîndu-se cu petrecerea de nuntă, a avut o strălucire unică, în centrul căreia era tanti Elenica — îmbrăcată în alb, dar nu în mireasă — și dansa, dansa mereu. Probabil că tot dansînd așa, a călcat cu stîngul, căci n-a fost fericită în căsnicie. După un timp s-a întors din Ungaria, unde locuia la soțul ei. A venit la noi, în brațe cu Lalica, băiețelul ei, și acesta urla ca din gură de șarpe. A divorțat curînd, dar nu-mi amintesc de ce și nici nu mai am pe cine întreba.

Cu Lalica urcat pe masa noastră de onix verde cu „vinişoare" aurii.

A stat la Tîrgu Ocna cîţiva ani, mutîndu-se în Bucureşti cînd a ajuns băiatul de vîrstă şcolară. Am şi acum în faţa ochilor scena: tata stătea la biroul lui cînd au intrat la noi, conduşi de mama, tanti Elenica cu Lalica. El era cam intimidat de noi, deoarece nu ne văzuse de mai bine de un an. Tata i-a dăruit ghiozdanul de spate, pe care i-l pregătise fiindcă în două zile intra la şcoală. Simţindu-l puţin speriat şi vrînd să facă apropierea, tata, total contrar obiceiului său, l-a întrebat dacă ştie vreo poezie. Lalica s-a dus în mijlocul camerei şi a început:

Târgu
Trotuşul peste stânci cioplește malul
Ca Măgura să se răsfrângă-n zare...

şi a continuat pînă la versul final:

E Târgu Ocna-n plină panoramă!

Noi trei, tata, mama şi cu mine, am rămas tablou. Cum era să ne dea prin minte că el auzise măcar de poezia tatii, darămite s-o ştie pe dinafară! Meritul îl avea mătuşa mea care — din iubire şi admiraţie pentru fratele ei — îşi bătuse capul să-şi înveţe copilul versuri grele pentru anii lui. Din secunda aceea m-am apropiat mai mult de tanti Elenica, am îndrăgit-o mai tare. Păcat că am mai avut-o doar o scurtă durată. Într-o dimineaţă, nu s-a mai trezit. Se spune că cei aleşi de Dumnezeu trec aşa uşor dincolo... poate că cei rămaşi îşi fac din asta o consolare.

Cu Lalica în Cişmigiu.

Să mă întorc însă cu gîndul în biroul din strada Luterană, unde fiecare fusese emoționat, dar în felul său: tatii îi tremura buza, tanti Elenica zîmbea, pe mine mă înțepau ochii, mama aplauda veselă, Lalica sărea de bucurie că a avut succes. Ce bine a prins tata:

Că merg alături lacrima și gluma.

Sînt întîmplări ca acestea pe care le am perfect în minte, altele le am mai confuz, ca atunci cînd, mergînd a doua oară la Tîrgu Ocna și locuind de data aceea la tanti Elenica, nu-mi pot aminti cum arăta casa. Cam amestec a doua serie de amintiri cu cele din prima noastră vizită, duși de tata să ne arate locurile copilăriei lui.

Uneori am goluri și, oricît privesc înapoi, nimic. Probabil:

Din urme de-amintiri mai depărtate
Vin rămăşiţe, răvăşite numa!

SANATORIUL CLIMESCU — AZILUL CIOPLEA

În fiecare vară mergeam la mare.

Mama cu Monicu şi cu mine.

Mama cu mine, în acelaşi loc, cîţiva ani mai tîrziu (1932).

În prima duminică după amiază care urma sosirii noastre la Techirghiol, mama ne ducea la sanatoriul doctorului Climescu, specializat în tratarea tuberculozei osoase. Purtam fiecare cîte un coş, unul încărcat cu pachete de dulciuri, celălalt cu cărţi pregătite să le împărţim copiilor săraci. Din beneficiul raportat de pavilioanele cu plată ale sanatoriului, doctorul Climescu întreţinea o secţie de spital gratuită pentru cei nevoiaşi. Acolo, într-un geamlîc lung, erau înşirate la perete paturi prevăzute cu rotiţe, pentru ca în zilele cu soare să poată fi uşor trase lîngă ferestrele deschise spre plaja specială a sanatoriului, izolată de restul plajei printr-un grilaj ce mergea pînă la mare.

Ne apropiam cu timiditate de fiecare pat, pe care eu puneam dulciurile, Monicu cărţile. Rar puteam să le dăm bolnavilor darurile în mînă, mulţi dintre ei fiind imobilizaţi cu faţa în jos, alţii avînd braţele în aparate sau în ghips. Ne încremeneau zîmbetele pe faţă cînd vedeam ce trist încercau ei să ne surîdă. Umblam încet, parcă jenaţi că eram sănătoşi, în orice caz nu alergam şi nici nu săream, cum ne era obiceiul. Întotdeauna,

asistau cel puțin două infirmiere și noi ne dădeam seama care copii erau mai grav, căci la ei se duceau întîi, le desfăceau pachetele și le băgau ciocolata sau bomboanele în gură.

Mama (stînga jos), tanti Mathilde, tanti Marga, Sandu, Monicu (centru jos) — la ghiol.

Ca să nu rămînem prea impresionați, mama avea grijă, la întoarcere, să ne spună că în timp ce noi eram ocupați cu distribuirea pachetelor, ea a vorbit cu sora-șefă și aceasta a asigurat-o că toți copiii se vor vindeca. Chiar dacă la unii tratamentul va fi lung, cu răbdare și ascultare rezultatele bune nu vor întîrzia. Seara eram cuminți, de nerecunoscut. Nu ne îndepărtam de mama, știind bine că sub ocrotirea ei nimic rău nu ni se putea întîmpla.

În fiecare iarnă, înainte de Crăciun, duceam la şcoală jucării şi îmbrăcăminte, ca să le fie dăruite copiilor săraci.

Într-un an însă, clasei noastre i-a revenit îndatorirea de a ajuta douăzeci de bătrîne de la azilul Cioplea. Doamna noastră, împreună cu două mame, s-a dus cu banii strînşi de la întreaga clasă şi a cumpărat cîte douăzeci de basmale, broboade, ciorapi, tîrlici, cutii cu bomboane şi cu rahat. Am fost foarte tulburate şi emoţionate cînd ne-am văzut cu pachetele în mînă. Eram patruzeci de şcolăriţe; ni s-au împărţit astfel pachetele, încît cîte doi copii duceau darurile unei bătrîne. Aceea în faţa scaunului căreia ne-am oprit colega mea şi cu mine părea surprinsă, la început nu înţelegea despre ce e vorba. Noi ne fîstîciserăm complet, uitaserăm fraza pregătită şi repetată tot drumul. În fine, ne-am revenit şi, întinzîndu-i pachetele, am spus:

— Dragă bunicuţo, darurile sînt mici, dar bucuria noastră e mare dacă putem să-ţi facem plăcere de Crăciun. Să le porţi încă mulţi ani, sănătoasă!

Priveam în ochii ei şi am văzut cum surpriza se transformă în fericire. Da, ăsta e cuvîntul exact: fericire. S-a uitat şi la celelalte din cameră; lîngă fiecare pat era cîte un scaun ocupat de o bătrînică cu două fetiţe alături şi cu pachete puse pe pat.

— Va să zică, toate am primit. V-aţi gîndit voi, la cei nouă–zece ani ai voştri, să veniţi pentru noi care avem de la şaptezeci în sus?

Şi a început să rîdă încet, aproape fără glas, dar un rîs fericit cum nu mai auzisem. S-a ridicat, s-a dus printre „colege", veselia ei le-a transmis-o şi lor, rîsul e contagios.

— Şi ne-aţi adus pachete la fel. Ce dreptate aţi avut: să nu ne apuce gelozia şi să ne certăm, mai ştii?

Cele două ore cît am stat au trecut ca gîndul. Au fost pentru mine o lecţie bună de viaţă. Credeam că la azil toată lumea e tristă şi nenorocită. Şi ce-am găsit? Douăzeci de băbuţe care-şi organizaseră universul lor, cu prieteniile, preferinţele, secretele şi glumele lor, douăzeci de băbuţe care nu aşteptau decît un prilej cît de mic să mai fie fericite. Eu, învîrtindu-mă veşnic între rude atît de numeroase, aveam convingerea că la azil eşti îngrozitor de singur. Dar am înţeles că ele *în lume* nu aveau pe nimeni, aici se aveau unele pe altele, constituiau o familie perfect închegată.

De multe ori m-am gîndit la atmosfera plăcută şi buna dispoziţie care domneau acolo. Mi-am dat seama că mulţumirea ţi-o poţi crea singur, dacă te înveţi să nu doreşti decît ceea ce poţi avea.

MADEMOISELLE GOUYGOU — MONSIEUR THÉVENIN

Primele noțiuni de franceză le-am căpătat, Monicu și cu mine, de la Mademoiselle Gouygou. De la început ne-a cucerit știind să facă plăcute orele de studiu prin povestioare atractive, ghicitori și jocuri de cuvinte. De exemplu, la ghicitoarea:

„*Je suis ce que je suis,*
Mais je ne suis pas ce que je suis“,

răspunsul era: cîinele care-l urmează pe stăpînul său — traducerea fiind:

Eu sînt ceea ce sînt,
Dar eu nu sînt ceea ce urmez.

Sau ne întreba: „*Pouvez-vous maintenant mettre vos pieds dans l'o?*“ Noi înțelgeam „*dans l'eau*“ și spuneam că nu; atunci, cu o sforicică făcea un O mare pe jos, în care puneam cu ușurință picioarele.

Ori ne spunea repede:

„*Un ver vert va vers un verre vert.*“

În felul acesta decurgea lecția de omonime: *suis-suis; o-eau, ver-vert-vers-verre*[34].

Scriind eu într-o compoziție „*il était en péril et en danger*“, ne-a vorbit despre sinonime. Exact ca mine au greșit și alți elevi ai ei. Unul, odată: „*regardez cet avion qui est un aéroplane*“; altul: „*j'ai fini et achevé ce livre*“; un al treilea: „*ce pourpre et un joli rouge*“; al patrulea: „*maman a appelé notre medecin, le docteur*“.[35] Grozav ne plăcea să ne vorbească despre ceilalți copii. Cum și-a dat seama de asta, a profitat să ne arate diferitele erori comise de elevi, învățîndu-ne să le evităm. Să nu spunem:

1. *On demande après vous*, ci: *On vous demande.*
2. *Aller en bicyclette*, ci *Aller à bicyclette*.
3. *C'est très émotionant*, ci: *C'est très émouvant.*
4. *Il faut mieux partir*, ci: *Il vaut mieux partir.*
5. *Partir à Sinaia*, ci: *Partir pour Sinaia*.
6. *Tant pire pour moi*, ci: *Tant pis pour moi*.
7. *Il va de mal en pire*, ci: *Il va de mal en pis*.
8. *Tant qu'à lui*, ci: *Quant à lui*.[36]

---

[34] sînt-urmez; o-apă; vierme-verde-spre-pahar — grupurile de cuvinte franţuzeşti se pronunţă la fel.

[35] Puteţi să puneţi acum picioarele în ... o / respectiv în apă? — Un vierme verde merge spre un pahar verde. — El era în primejdie şi în pericol. — Uitaţi acest avion care este un aeroplan. — Am terminat şi încheiat cartea asta. — Acest purpur este un roşu frumos. — Mama a chemat medicul nostru, doctorul.

[36] Sînteţi căutat. — A merge cu bicicleta. — Este foarte emoţionant. — Mai bine plecăm. — A pleca la Sinaia. — Cu atît mai rău pentru mine. — Îi merge tot mai rău. — În ceea ce-l priveşte.

Cînd ne-a atras atenţia că: „*Toujours prend toujours un s*, *jamais ne s'écrit jamais sans s*“[37], ne-a rămas în minte pentru „totdeauna“; n-am mai uitat „niciodată“.

Peste un timp, cînd am început să înţelegem mai bine limba franceză, făcea cu noi mici lecturi din *La vie en fleur* sau *Le petit Pierre*, de Anatole France. Nu pot spune cît m-a urmărit imaginea adolescentului fîstîcit în faţa doamnei pe care o iubea în tăcere şi răspunzîndu-i emoţionat, la o întrebare a ei: „*Oui, monsieur*“. În noaptea aceea, nu fusese om mai nefericit ca el pe lume, ca după mulţi ani, reîntîlnindu-se amîndoi, doamna să-i declare că cel mai frumos omagiu primit în viaţa ei a fost zăpăceala acelui tînăr. Orele cu Mademoiselle Gouygou erau după bucăţile pe care le alegea, vesele sau duioase, niciodată aride sau plicticoase. Cît am lăcrimat cu Rémi din *Sans famille* de Hector Malot numai eu ştiu. Socotind că aveam destule teme pentru la şcoală, ea nu ne dădea mult de scris. Astfel, lecţiile — vii şi atrăgătoare — fiind aşteptate cu bucurie, făceam reale progrese.

Mai tîrziu, l-am avut pe Léon Thévenin ca profesor de literatură franceză. De la început mi-a predat cu totul altfel decît toţi profesorii mei de pînă atunci. De orice autor îmi vorbea, îl situa întîi printre contemporanii celebri din Franţa şi apoi din lume. Nu mi-l arăta ca stînd într-un turn de fildeş, ci printr-o privire de ansamblu îl plasa în mijlocul epocii lui. M-a învăţat să văd cum scriitorii unui secol merg mînă în mînă, făcînd aceleaşi progrese în literatura universală. M-a influenţat mult asupra preferinţelor mele. Era un mare admirator al lui Lamartine şi, cînd îmi explica o poezie, mă făcea să simt emoţiile, melancolia ce se degajau din ea. Îmi dădea ca exemplu un vers din *L'Isolement*:

Un seul être vous manque, et tout est dépeuplé![38]

Acesta te impresionează la maximum prin tristeţea lui descurajantă. Citind *Jocelyn* şi *La chute d'un ange*, m-au fermecat în special părţile lirice, aşa că Lamartine a ajuns foarte curînd să fie autorul meu preferat; ştiam pe dinafară zeci din poeziile sale. Celebrul vers „*Ô temps, suspends ton vol!*“[39] m-a obsedat ani în şir. În momentele fericite din viaţă, în care voiam parcă să se oprească timpul în loc, mi-aminteam de el şi, din superstiţie, lăsam timpul să treacă. Numai trecînd, puteam apoi să-mi fixez bine clipa în suflet. Nu-l agrea pe Jean-Jacques Rousseau; mi-a vorbit de el, desigur, dar fără înflăcărare, în aşa fel că niciodată nu m-a tentat să-l citesc. Tot ce ştiu cunosc din rezumate, nu din însăşi opera lui.

Cînd nu sesizam sensul unei expresii sau al unui fragment, nu trecea mai departe pînă nu-şi dădea seama că m-am lămurit, că totul devenea limpede pentru mine.

Poate şi de aceea nu pot înţelege arta modernă, nici în pictură, nici în sculptură, nici, mai ales, în literatură. Cînd Thévenin îmi arăta reproduceri cu *Le Baiser* şi *Le Penseur*, operele sculptorului Rodin, *Le Radeau de la Méduse*[40], opera pictorului Géricault, sau îmi citea *Le Lac* sau *Le Crucifix*, poeziile lui Lamartine, căuta să nu pierd frumuseţea detaliilor care îmbogăţeau creaţia. Aceasta însă era clară, evidentă. Din prima clipă erai edificat asupra a ceea ce a vrut să spună sculptorul, pictorul sau poetul în lucrarea sa. Nu-ţi pierdeai vremea cu descoperitul, cu ghicitul. Pînă să prinzi sensul, vibraţia interioară se duce — cel puţin aşa se petrece cu mine.

---

[37] *Toujours* (Totdeauna) are totdeauna un s, *jamais* (niciodată) nu se scrie niciodată fără s.
[38] Lamartine, *Izolarea*: „O fiinţă vă lipseşte şi totul este van.“
[39] „O timp, suspendă-ţi zborul!“ — vers din celebra poezie *Le Lac* / *Lacul*.
[40] Sărutul, Gînditorul, Pluta Meduzei.

Thévenin a plecat de mult din țară, nu mai știu de soarta lui, dar mă gîndesc adesea la ce a lăsat în urma lui, la ceea ce m-a învățat, la ce ne-a învățat...

*

Mama nu a mai știut nimic de soarta profesorului ei, dar am mers eu în ziua de azi, pe calea internetului, pe urmele lui. Doar îi datorez și eu, indirect, dragostea pentru literatura franceză și pentru poeziile lui Lamartine, pe care mi le recita mama cu atîta pasiune:

Ô temps! suspends ton vol, et vous, heures propices!
Suspendez votre cours:
Laissez-nous savourer les rapides délices
Des plus beaux de nos jours![41]

Este probabil singura oară cînd intervin direct în textul mamei mele, și nu în subsolul paginii. O fac, pentru a le comunica și cititorilor o parte din cele găsite de mine.

„În lungul șir al scriitorilor francezi care ne-au vizitat țara, au trăit câțiva la noi și s-au inspirat din realitățile românești, se numără și Léon Thévenin, participant activ la susținerea politicii românești din perioada interbelică de a deveni o țară europeană sui generis. El a venit în țara noastră ca membru al misiunii culturale franceze, a locuit multă vreme la București, susținând programul centrului L'Institut Français de Hautes Études en Roumanie. [...] Toate acestea ne recomandă un autor cu mari deschideri de preocupări intelectuale, un adevărat prieten al românilor, care, trăind multă vreme în țara noastră, a adus o contribuție meritorie la scoaterea la lumină a unor aspecte mai puțin cunoscute din trecutul ei cultural și la răspândirea lor peste hotare.“ (Citez din studiul *Un scriitor franco-român: Léon Thévenin*, semnat de profesor universitar doctor Mircea Popa, Universitatea „1 Decembrie 1918“, Alba Iulia.)

De asemenea, am găsit un citat din Ion Conea, *Cum învăța a-și cunoaște țara Măria Sa Mihai*, Ed. Cartea Românească, 1936: *Leon Thévenin sur le paysage roumain*, din care reiese că Leon Thévenin a fost, printre altele, corespondentul pentru *Le Temps* în România și profesorul de franceză al Regelui Mihai. Și apoi, săpînd mai adînc, am dat peste ceva senzațional pentru mine, o fotografie pe care, cu menționarea sursei, avem dreptul de a o folosi. Ea provine din albumul personal al lui Radion Chiaburu (elev palatin[42]: 1920–2014) și a fost publicată pe blogul clasapalatina.wordpress.com/elevii-palatini.

[41] „O timp, suspendă-ţi zborul! şi voi, ore binefăcătoare! / Suspendaţi-vă cursul: / Lăsaţi-ne să gustăm deliciile fugitive / Ale celor mai frumoase zile ale noastre.“

[42] Colegi ai prinţului moştenitor Mihai, în clasa palatină. Această şcoală regală (cu clasele de liceu) a fost special înfiinţată de regele Carol al II-lea pentru educaţia viitorului suveran. Ea avea elevi din toate regiunile ţării şi din toate straturile sociale.

Elevii palatini, cu prinţul moştenitor Mihai în centru, şi profesorii lor, în 1936 (la sfîrşitul clasei a IV-a a şcolii palatine).
În primul rînd de sus, în extrema dreaptă, este profesorul de franceză Léon Thévenin.

CHITILA. LA UNCHIUL GAMBETA

De două ori pe an, eram invitaţii unui văr primar al tatii, Gambeta. El era directorul fabricii de zahăr din Chitila, în apropierea căreia locuia într-o casă spaţioasă, cu o curte mare şi frumos amenajată. De obicei rămîneam acolo trei zile vreo douăzeci de persoane, plus copiii. Cum asta era o distracţie ieşită din comun, ne duceam cu plăcere. Acest unchi îşi luase, la douăzeci şi doi de ani, o soţie, Eugenia, cu douăzeci şi cinci de ani mai în vîrstă ca el. Prima dată cînd am fost şi noi, cei mici, sărbătoreau zece ani de la nuntă, deci el era de treizeci şi doi şi ea de cincizeci şi şapte de ani. Eugenia avea o soră mai tînără, cu trei fetiţe născute din doi în doi ani, cea mică fiind cu doi ani mai mare ca mine.

Ne înţelegeam bine, mai cu seamă cea mare avea totdeauna idei de jocuri noi pentru mine şi liniştite pentru gazde, ca telefonul fără fir, inelul pe sfoară sau zboară-zboară. Dacă era primavara, ne jucam în curte şotron sau săream coarda, iar Monicu, fiind singurul băiat, se asocia jocurilor noastre de fete, mai mult de nevoie decît de voie. De cîte ori ne înapoiam de la Chitila, cei mari comentau puţin miraţi ce bine mergea menajul unchiului, ce mult se iubeau şi ce bine se înţelegeau cei doi soţi, cu toată marea diferenţă de vîrstă dintre ei.

Au trecut doi–trei ani şi cele trei fetiţe au rămas orfane, pierzîndu-şi părinţii într-un accident, cu puţin înainte de Sfîntul Dumitru. De Paşti am fost poftiţi la ei şi ţin minte ce agitată eram la gîndul că vom da ochii cu bietele fetiţe. Ai mei, ca să mă liniştească — sau poate chiar aşa au crezut — mi-au spus că probabil ele nici n-or să vină. Mai mare mi-a fost deci mirarea, cînd nu numai că le-am găsit acolo, dar erau frumos instalate în trei camere dintr-o aripă a casei. Acum nu mai eram obligate să jucăm jocuri „abstracte“ care nu aveau nevoie de jucării, odăile lor fiind pline de: popice, crichet, rachete, mingi, ţintar, domino, ferme cu animale, ciobani, pomi şi iarbă artificială, o sumedenie de păpuşi de toate felurile, dar în special trei identice, însă de mărimi diferite, ca şi mămicile lor. Pe acestea le adusese de curînd nenea Gambeta de la Nürnberg şi, în afară că spuneau „mama“ şi închideau ochii, aveau păr blond natural şi un trusou atît de bogat şi de variat, că toată ziua îţi venea să le dezbraci, să le îmbraci în altceva şi să le schimbi pieptănătura.

În drum spre Bucureşti, toţi comentau ce faptă bună a făcut unchiul meu luînd la el şi îngrijindu-se de cele trei nepoate ale nevestei lui. Toţi îi apreciau purtarea şi dărnicia. O soră a lui însă dădea din cap, spunînd mereu:

— Imprudenţă, ce imprudenţă! I-am atras atenţia, dar ea mi-a luat-o în nume de rău: chipurile regret că e aşa larg cu fetele, fiind familia ei.

În următorii ani, la fiecare vizită a noastră, găseam odăile fetelor pline cu lucruri noi, pe care li le aducea nenea Gambeta din străinătate, în cele două călătorii anuale ce le făcea el pentru fabrică, în diferite ţări.

Vremea trecea, cele două mari deveniseră aproape domnişoare, el nu ştia cum să le mai răsfeţe, cum să le mai mîngîie, petrecîndu-şi tot timpul liber în mijlocul lor, ca să nu simtă — sărmanele — lipsa părinţilor. Cînd am fost ultima dată la Chitila, tocmai se întorseseră de la Viena unde fuseseră toţi împreună — să simtă şi fetele ce plăcere este să cunoşti orizonturi noi... Şi azi aşa, mîine aşa, într-o zi bomba a explodat: unchiul meu s-a instalat cu a mijlocie din nepoate în Bucureşti, unde conducea acum centrala mai multor fabrici din ţară, înfiinţînd apoi societatea „Soia“.

Eu, care-l admirasem mereu cum le creştea pe orfane, nu-mi dădusem seama că pe a doua o creştea pentru el!

Sora lui nu înceta să repete:

— I-am atras atenţia. Cînd eşti cu douăzeci şi cinci de ani mai mare ca bărbată-tu, nu-ţi iei în casă una cu douăzeci şi cinci mai mică; şi tu nu ţi-ai luat una, ci trei, să aibă de unde alege.

NENEA PINCU

De nenea Pincu, văr primar cu tata, nu-mi amintesc din primii ani ai copilăriei. Cea mai veche imagine a lui o am de la vîrsta de opt ani, cînd m-am trezit cu el pe plaja de la Popovici, la Techirghiol. Faptul că nu ne văzurerăm cu el pînă atunci era din cauza meseriei lui. Era inginer şi toată vara stătea în Bucureşti, pe şantierele diferitelor construcţii pe care le conducea. Toamna, cum începea vremea rea, deci timpii morţi în munca lui, o ştergea în străinătate. Tocmai program invers faţă de al nostru, căci noi iarna eram în Bucureşti şi vara plecaţi.

În ziua aceea era duminică şi-şi permisese un mic weekend la mare, că prea se topise de căldură în capitală. Pe loc ne-a cucerit cu felul lui deschis şi glumeţ, cu pince-nez-ul care i se potrivea de minune şi îi dădea un aer aparte. I se citea pe faţă mulţumirea de a trăi, de a se bucura de fiecare clipă a vieţii, fapt ce reieşea din toată fiinţa lui. Şi el s-a ataşat imediat de Monicu şi de mine; de atunci îşi făcea timp pentru a petrece cu noi cîte o duminică întreagă vara; iarna ne căuta mereu atît înainte cît şi între desele lui călătorii.

Avea o filozofie pe care căuta să ne-o insufle şi nouă: viaţa fiind scurtă, să ţi-o lungeşti singur ştiind cum s-o trăieşti; şi să nu-ţi pierzi vremea dormind sau lenevind. Dis-de-dimineaţă era pe şantier, la prînz lua o gustare la Tir sau la ştrand, făcea baie, se prăjea la soare; nu tu masă îmbelşugată, nu tu siestă. Pe la cinci, iar la şantier — şi seara la cîte un spectacol sau la o grădină de vară, unde mînca şi dansa, dansul fiind marea lui slăbiciune. Şi astfel, el reuşea să facă într-o zi cît ceilalţi pe puţin în două. Prin această muncă asiduă, ajunsese un om cu stare.

Tata ne-a povestit ce greu o dusese copil. Avînd şase fraţi, bineînţeles că nu le ajungea de niciunele. A făcut Şcoala de Poduri şi Şosele, cum se chema Politehnica atunci, umblînd pe jos ca să economisească gologanii de tramvai şi dînd meditaţii aşa cum făcuse încă din primele clase de liceu. Asta nu l-a împiedicat să fie primul din clasa întîi primară şi pînă a ieşit inginer şi era veşnic bine dispus, cu toate că de multe ori mai sărea cîte o masă. Lipsurile pe care le-a dus l-au făcut ca, atunci cînd a avut bani, să înţeleagă sărăcia altora şi niciodată nu s-a întîmplat să nu dea, cînd cineva îi cerea un ajutor. Chiar dacă unii profitau şi-l tapau, el spunea:

— Prefer să mă las păcălit decît să refuz pe unul şi poate chiar ăsta n-are ce mînca.

Totdeauna venea încărcat cu daruri foarte aparte, la care niciodată nu te aşteptai şi pe noi ne făceau praf. Mai tîrziu, ne-a mărturisit că ne aducea nouă lucrurile dorite de el în copilărie şi pe care nu le avusese, marea lui plăcere fiind să-şi vadă realizate pentru noi visele lui de copil. Odată, mi-a adus o maşină de cusut, în miniatură. Era în vitrina unui magazin; pe lîngă aceasta trecuse el zilnic şi nu-şi putuse lua ochii de la ea. Cu greu a obţinut-o acum, proprietarul ei spunînd că o ţine ca reclamă de vreo douăzeci de ani. Lui Monicu, un serviciu de birou, călimară cu toc şi creion, tampon cu sugativă şi sigiliu pentru ceară. Pe ce n-am pus noi atunci sigilii! Amîndurora ne-a dăruit halate de baie cu glugă; lui Moni, cu altă ocazie, o umbreluţă de ploaie, iar mie una de soare, sînt fotografiată cu ea vara la Sinaia şi o am şi acum.[43] Ultimele lui cadouri în obiecte au fost două serviete de piele cu monograme, cumpărate de la Beckmann. Erau exact ca aceea în care-şi purta el acum planurile şi proiectele şi la care rîvnise în trecut timp de vreo zece ani.

[43] V. fotografia în capitolul „Iarna la Sinaia": mama pe potecă. Am şi acum această umbreluţă care, deşi a fost martora mai multor generaţii, parcă ar fi fost fabricată ieri, atît pare de proaspătă.

Din momentul acela, ne-a spus că tot ce și-a dorit în decursul anilor ne-a cumpărat. Zicea că neavînd fantezie, nu știa ce să ne mai ofere, așa că s-a gîndit să ne dea bonuri. El construise clădirea magazinului Galeries Lafayette din Calea Victoriei, luînd la început o parte din bani și restul onorariului fiindu-i eșalonat pe zece ani. Avea un carnet special, din el detașa cîte un bon, pe care-l completa cu obiectele dorite de noi. Suma o treceam noi pe bon, după ce ne alegeam lucrurile la magazin, indiferent de prețul lor.

În tinerețe, se însurase din dragoste. După un timp, aceasta s-a transformat într-o prietenie bine socotită, care a dus la următoarea înțelegere: vor locui separat, dar nu vor divorța niciodată, iar el îi va da oricîți bani va avea nevoie, pentru a duce mai departe o viață la fel de îmbelșugată ca alături de el. În felul ăsta el — un crai și jumătate — își trăia viața din plin; dar de cîte ori legătura din acea clipă îi cerea s-o legalizeze prin căsătorie, avea răspunsul pregătit:

— Nevastă-mea nu vrea să divorțeze. Dacă tu crezi că poți s-o înduplecă, du-te la ea și vorbește-i.

Iar nevasta rezista la toate argumentele și promisiunile făcute, avînd și ea răspunsul pregătit:

— N-am bărbat de lăsat. Toate sînteți trecătoare în viața lui, dragostea mea îl va aștepta și tot la mine se va întoarce.

Mama, în stînga. Nenea Pincu, ca de obicei, între două cuconițe. Sinaia, în apropiere de scara care duce la regiment, pe aleea spre Riegler.

Trăind cîteva luni pe an numai în aer liber, pe schelele şantierelor şi la ştranduri, iarna călătorind şi vizitînd cît putea mai mult, dansînd pe rupte cu orice ocazie şi avînd întotdeauna în jurul lui vreo două cuconiţe nostime, nu e curios că s-a menţinut extrem de tînăr. Ţin minte ca acum o masă, seara la mare, la Popovici. Nenea Pincu lîngă o fată adorabilă; nu se despărţise de ea toată ziua şi nu ştiu ce intenţii avea pentru toată noaptea. În grădină intră în cîrje un domn care de-abia se mişca, înţepenit de reumatismele pe care le îngrijea la băile calde. Acesta părea cel puţin cu un sfert de veac mai în etate decît unchiul meu. Se apropie cu greu şi îi spune:

— Pincule, Pincule, cine ar zice că am fost colegi de şcoală, că sîntem de aceeaşi vîrstă?

O tăcere mormîntală se lăsă, întreruptă de reflecţia fetei, care, pe cînd îi compara pe amîndoi, a ciripit zîmbind:

— Aceeaşi vîrstă... se poate, domnule; dar totul depinde de cum o porţi!

Nenea Pincu, în dreapta lui sînt eu, iar în picioare, între noi, Monicu.

LA MECI CU GINA

Pe toți cinci verii cam de-o vîrstă ne apucase pasiunea fotbalului. În fiecare duminică ne duceam la cîte un meci. Nu-mi pot aminti motivul pentru care, într-o duminică, părinții nu ne-au dat voie „să ne pierdem vremea“ în felul ăsta. Cum nouă nici prin cap nu ne trecea să renunțăm la plăcerea noastră, ne-am vorbit între noi să spunem că ne vom duce la Muzeul Militar. Zis și făcut. Dar, cînd eram aproape gata de plecare, verișoara noastră mai mică Gina — hop că vrea și ea cu noi. Nu ne-a convenit să ne cunoască secretele, neavînd prea multă încredere în ea.

Întotdeauna ne făcuse numai boroboațe. Nu știu dacă adevărata vinovată nu era mama ei, tanti Titi; de mică a cocoloșit-o într-așa hal, că de multe ori devenea distracția noastră. Cum o aducea la noi, alergam toți în jurul mesei în mijlocul căreia o așeza, ca să asistăm la scena dezbrăcării.

Tanti Titi, nenea Naţi, vărul nostru Sandu, iar fetița este verişoara noastră mică, Gina

Ani buni mai tîrziu: Titi cu ginerele ei, iar în dreapta Gina, la Tel Aviv.

Întîi o desfăşura din broboada imensă, din care numai ochii îi rămăseseră afară. Urmau căciulița și cele trei–patru scufițe de sub ea, șoșonii, pantalonii lungi, jambierele de piele cu nasturi într-o parte, ciorapii de lînă, paltonul, fularul, nenumărate jachete și jachețele și, în fine, rămînea încă înfofolită într-o rochie groasă de lînă, cu mîneci lungi, cu o jachetă, firește tot de lînă, și cu ghete în picioare. Nici una dintre celelalte surori, mamele noastre, n-au putut-o convinge pe tanti Titi s-o țină și pe Gina îmbrăcată ușor, ca pe noi ceilalți copii, să poată și ea să alerge și să se joace în voie. De aceea, cum se asocia jocurilor noastre, se lovea sau cădea și atunci plîngea pînă leșina. Vinovați, bineînțeles, eram noi, „cei mari", pentru că nu aveam grijă de ea. Noi, care puteam să ne lovim de zece ori mai tare fără să scoatem măcar o lacrimă, ca să nu fie pedepsit nici unul dintre noi — căci atunci cînd sînt mulți copii, fiecare are partea lui de vină la micile accidente.

Neavînd încotro, am luat-o cu noi și tot drumul — la dus pînă la meci și la întors pînă acasă — i-am spus că noi toți „am vizitat Muzeul Militar", descriindu-i ce trebuia să rețină din această „vizită". Noi cunoșteam bine muzeul, căci ne dusese odată unchiul nostru Simică și ne explicase totul cu de-amănuntul. Desigur, așa cum am bănuit, Gina ne-a dat de gol. Necazul nostru mare a fost că ne-am trudit degeaba să-i băgăm muzeul în capul ei sec. Spre marea ei mirare, nici mama, nici tanti Mița, nici tanti Marga nu ne-au pedepsit. Femei înțelepte — au socotit mult mai urît ca un copil să-i trădeze pe ceilalți, decît neascultarea noastră! Dacă mă gîndesc bine acum, cred că ele trei știau perfect că pînă la urmă facem noi ce facem și tot la meci ajungem.

REVELIOANE ÎN STRADA ROMA

Ce mult ne plăcea „ascunselea“ pe întuneric — era la fel cu „v-ați ascunselea“, numai că totul, și ascunsul și găsitul, se făcea pe întuneric. Cel mai bine ne jucam acest joc la nenea Bubi și tanti Mathilde, părinții vărului nostru Jenică, mult mai mare ca noi.

Jenică

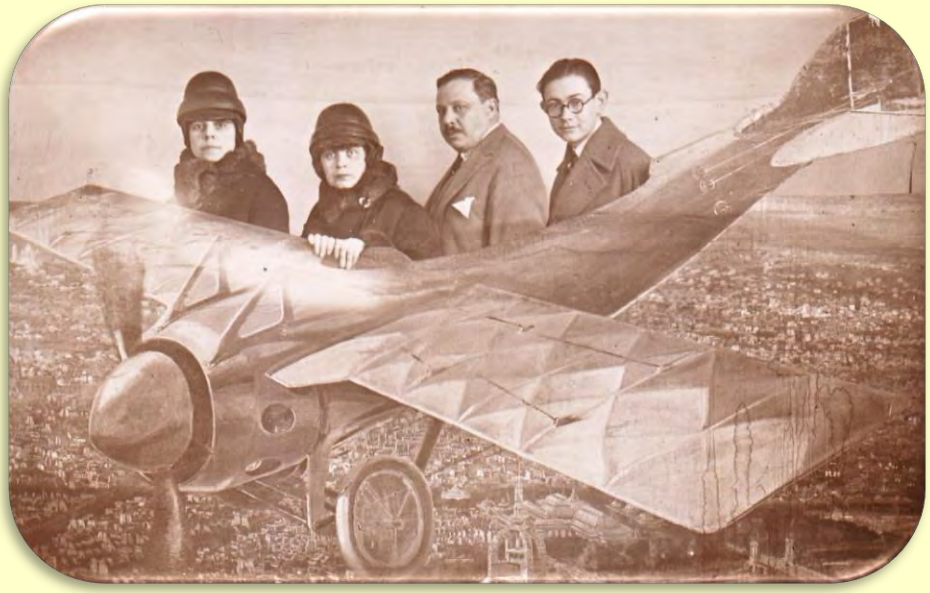

Tanti Sophie, tanti Mathilde, nenea Bubi şi Jenică „în avion" .

Tot ei, la Călimăneşti.

Ei aveau casa pe strada Roma, cu camerele de primire la parter şi o scară interioară care ducea la etajul cu dormitoare. Acolo era împărăţia noastră, în timp ce părinţii jucau rummy sau cărţi. Nu ne mai săturam; ne-am fi jucat la nesfîrşit, căci fără îndoială ne făceam şi mici farse. De pildă, luam cîte un palton, îl băgam într-un pat sub cuvertură şi ne ascundeam prin apropiere, să asistăm la clipa în care cel ce căuta jubila de fericire că a dat de unul din noi. Ce chicoteli, ce rîsete care ne trădau ascunzătorile! Ţin minte că-mi găsisem una minunată, pe care n-am dezvăluit-o niciodată şi o foloseam destul de rar, ca să n-o descopere şi ceilalţi. Pe scara interioară, la un cot al ei, era o statuie de marmură, o femeie în mărime naturală; ei bine, în spatele ei îmi plăcea să mă tupilez. Toată viaţa mi-a rămas o slăbiciune pentru această statuie: ce cumsecade a fost că nu s-a dărîmat niciodată, că nici eu n-am făcut-o praf pe ea, nici ea pe mine. (Există un Dumnezeu al copiilor, cum există şi unul al beţivilor; rar auzi de cîte unul călcat de maşină sau tramvai, deşi beţivi circulă pe străzi cu sutele.)

Tot în această casă ne petreceam revelioanele; cu mici cu mari, eram vreo treizeci. Fiecare căuta, dar nu prea reuşea, să pregătească o surpriză amuzantă, cu alte cuvinte să aibă haz. Singurul care întotdeauna învingea, căci era cel mai amuzant şi cel mai spiritual, era Jenică. Pe melodii „en vogue" făcea cuplete la adresa fiecăruia şi, cu toată vocea lui răguşită, le cînta, mai mult le diza, în orice caz stîrnea hohote de rîs. Era în ultimele clase de liceu, avea un haz de neegalat şi, cu fiecare an ce trecea, succesul lui era mai mare. Noi, verii mai mici, am decis să devenim concurenţi,

să realizăm o revistă şi cu aceasta să-l facem praf. Ce să ştim noi cu cine ni se năzărise să ne războim, tocmai cu el, care avea să ajungă autorul şi cupletistul cunoscut Eugen Mirea[44], celebru tocmai pentru finețea şi subtilitatea spiritului său?

Pe atunci nu era decît vărul nostru mai mare, student la Paris în primul an de Drept.

Ne-am luat fiecare creion şi hîrtie şi ne-am pus pe treabă. Dar, din păcate, nu e suficient să vrei să ai haz ca să-l şi ai — şi orice scriam, orice povesteam, nu le venea celorlalți nici să zîmbească, darămite să rîdă! Se apropia Crăciunul şi noi încă... nici urmă de revistă. Atunci, mama a avut ideea să i se adreseze lui Ion Manu, ca să ne scoată din încurcătură. Ion Manu, ca şi alți artişti celebri — Iancu Brezeanu, Maria Giurgea, Edgar Istratty, Alexandru Lupescu, Emil Marinescu —, era clientul tatălui meu. Îi apărase în diversele lor procese cu Teatrul Național şi Opera Română. Pe lîngă marele lui talent de artist, Ion Manu avea şi darul scrisului, improvizînd cu uşurință epigrame şi cuplete la fel de reuşite. Ne-a scris repede şi mai ales ne-a regizat o mică revistă, în care pe aceeaşi melodie, expres monotonă, intram noi, copiii, şi spuneam un cuplet în cor:

Sîntem şase kinder care
Vrem să concurăm,
Cu revista asta mare
'N care nu jucăm,
La humor vreau să mă-ncaier
Cu vărul Jenică Mayer,
Ce-a'dus spirit cu dichis
Chiar de la Paris!

Pe urmă, ne înşiram toți şase (că, natural, n-am putut scăpa fără Gina) şi fiecare pe rînd venea în față, cînta ce avea de cîntat, apoi reluam cu toții în cor ultimele versuri şi la sfîrşit ieşeam cîntînd cupletul final, care suna aşa:

---

[44] Eugen Mirea (1908–1973), născut Mayer, a creat împreună cu Henri Mălineanu în anii '40 revistele de mare succes *Primăvara în Do major*, *Dai un ban dar face*, *Baraşeum '42*, *Allo Baraşeum*. Dar cel mai cunoscut este pentru textele sale de muzică uşoară *(Firicel de floare-albastră, Ţi-am pus în deget un inel, Măicută, îți mulţumesc, Cu lăutarii după mine, Hai să-ţi arăt Bucureştiul noaptea, Mi te-ai lipit de suflet* etc.) şi pentru spectacolele reprezentate în anii '70, în colaborare cu Henry Mălineanu: la Teatrul Nottara, comediile muzicale *Lady X*, *Cele două orfeline* şi mai ales *Bună seara, domnule Wilde*, musical după comedia lui Oscar Wilde, *Ce înseamnă să fii onest*, ce va deveni un vîrf incontestabil al genului în România, fiind adaptat şi reluat de numeroase teatre din țară şi străinătate.
Mama ne recita cu diferite ocazii, spre amuzamentul nostru, aceste versuri făcute de Jenică tot pentru un spectacol al verilor lui, din cîte îmi amintesc. Şi, dacă memoria nu-mi joacă feste, ele sunau cam aşa:
Herr Sonate Kreutzer,/ Wie machen Sie Schweizer?/ Sie stellen în hîrdăuri/ Erste Mal die găuri?/ Und dann legen Sie natur/ Brînză primprejur/ Oder lassen es dospeşte/ Und mit alle deşte/ Meine brînză găureşte? [Wie machen Sie – cum faceți; Sie stellen – puneți; (das) erste Mal – mai întîi; und dann legen Sie – şi apoi puneți; oder (Sie) lassen – sau lăsați; und mit alle(n) – şi cu toate.]

Noi ne-am prezentat sintetic,
Deci aplaudați frenetic;
Am trecut ca un parfum,
Hai, copii, la drum!

Am avut un succes nebun, se simțeau pana și regia unui om de meserie. Mai cu seamă monotonia melodiei făcea să iasă mai în relief hazul textului. Ne dădeam drept autorii revistei și așa am susținut-o mereu, am fi susținut-o și pînă azi... dacă n-am fi uitat că o aveam între noi pe Gina, care, ca să nu se dezmintă, ne-a trădat și de data asta — și secretul nostru a devenit al lui Polichinelle.

DUMINICI BUCUREŞTENE

Dacă stau să mă gîndesc bine — oricît de vechi îmi sînt amintirile — pot împărți duminicile mele bucureștene în două: cele călduroase din toamnă și primăvară, cînd părinții ne duceau la Flora, și cele din iarnă sau pe timp ploios, cînd eram nelipsiți la matineul de la Teatrul Național. Tata reținea loja nr. 6; fiind aproape de scenă, puteam să observăm mimica actorilor. În primii ani, încăpeam bine cu Monicu pe același scaun; cînd am mai crescut, încăpeam mai greu, dar pentru nimic în lume n-am fi renunțat să ne înghesuim unul într-altul, așa că al patrulea scaun rămînea gol. De cum intram în teatru, totul ne impresiona: catifeaua roșie care îmbrăca lojile și fotoliile; cortina cu găurile pe unde apărea cîte un ochi privind în sală, mare distracție pentru noi, căci căutam să ghicim cărui actor îi aparține; și în special candelabrul, cu numeroasele becuri care se stingeau și se aprindeau în trei timpi.

Vechiul Teatru Național, București.

Înainte de a şti să scriem şi să citim, dorinţa tatii ne-a familiarizat cu marii autori. Am făcut astfel cunoştinţă cu Molière, prin piesele *Avarul*, *Bolnavul închipuit*, *Preţioasele ridicole*, *Tartuffe* şi *George Dandin;* cu Shakespeare, prin *Regele Lear, Hamlet*, *Noaptea Regilor*, *Femeia îndărătnică*, *Shylock*, *Mult zgomot pentru nimic*, *Visul unei nopţi de vară*, *Romeo şi Julieta;* cu Racine, prin *Phedra*; cu Goethe, prin *Faust;* cu Schiller, prin *Hoţii;* cu Beaumarchais, prin *Bărbierul din Sevilla* şi *Căsătoria lui Figaro;* cu Victor Hugo, prin *Ruy Blas;* cu Ibsen, prin *Nora*, *Raţa sălbatică* şi *Femeia mării;* cu Edmond Rostand, prin *Cyrano de Bergerac;* cu Bernard Shaw, prin *Ioana d'Arc*, *Medicul în dilemă* şi *Cezar şi Cleopatra;* cu Alecsandri, prin *Piatra în casă* şi *Fîntîna Blanduziei;* cu Davila, prin *Vlaicu Vodă;* cu Delavrancea, prin *Apus de soare* şi *Viforul;* cu Caragiale, prin *O scrisoare pierdută*, *Năpasta*, *O noapte furtunoasă* şi *Conu Leonida faţă cu reacţiunea;* cu Victor Eftimiu, prin *Înşir'te mărgărite* şi *Cocoşul negru*.

La fiecare spectacol, tata ne vorbea puţin de autor şi de timpul în care a trăit — şi pentru ca aceste lucruri să ni se fixeze bine în minte, ne făcea asociaţii de idei ca atunci cînd, ducîndu-ne la *Phedra* lui Racine, ne-a pus să repetăm de cîteva ori:

Corneille sur une Racine
Boileau de La Fontaine.[45]

În felul acesta, n-am mai uitat niciodată că cei patru au fost contemporani. Tot atunci, ne-a atras atenţia asupra raporturilor dintre Richelieu şi Corneille. Ca să înţelegem mai bine şi să ne rămînă clar în minte, ne-a recitat celebrul catren al celui care a scris şi *Cid*-ul:

Qu'on parle mal ou bien du fameux cardinal,
Ma prose ni mes vers n'en dirons jamais rien:
Il m'a fait trop de bien pour en dire du mal,
Il m'a fait trop de mal pour en dire du bien.[46]

La scenele mai încărcate emoţional, mă strîngeam mai tare în fratele meu sau întindeam mîna să-l ating pe unul din părinţi, să mă conving că sînt alături şi n-am de ce mă teme. Cînd, în *Regele Lear*, i se scot ochii lui Gloucester, am întors capul îngrozită — şi ce văd? Monicu, plîngînd, se agăţa de tata şi îi şoptea mereu:

— Eu niciodată n-o să-ţi fac aşa.

[45] Cioara (*corneille*) pe o rădăcină (*racine*) bea apă (*boit l'eau,* pronunţat identic cu numele lui Boileau) din fîntînă (*de la fontaine*). Corneille şi Racine – marii dramaturgi francezi; Boileau – marele poet şi critic francez; La Fontaine – marele fabulist francez.

[46] Că se vorbeşte rău sau bine despre faimosul cardinal / Proza şi versurile mele nu vor spune niciodată nimic: / Mi-a făcut prea mult bine ca să-l vorbesc de rău, / Mi-a făcut prea mult rău ca să-l vorbesc de bine.

Matinee de neuitat, în care am văzut pe Nottara în *Lear*, *Apus de soare* şi *Cocoşul negru;* pe Demetriade în *Hamlet;* pe Soreanu în *Avarul;* pe Maria Ventura în *Phedra* şi *Ioana d'Arc;* pe Bulfinsky în *Femeia îndărătnică* şi în *Noaptea Regilor;* pe Toni Bulandra în *Cyrano de Bergerac;* pe Vraca în *Faust;* pe Manu în *Institutorii;* pe Brezeanu în *Shylock*, *Năpasta*, *O scrisoare pierdută* şi *O noapte furtunoasă;* apoi pe Marioara Voiculescu, Maria Filotti, Maria Giurgea etc.

La Flora, tata în centru, Monicu în dreapta

În pauze, plăcerea noastră era să mergem la bufet, dar în drum ne aşezam pe canapeaua rotundă şi roşie din foaierul de sus. La sfîrşitul reprezentaţiilor, aruncam o privire de simpatică complicitate ceasului, celebrului ceas de la intrare, deoarece fiind pus cu zece minute în urmă, îţi îngăduia o mică întîrziere faţă de ora 2:30 indicată pe afişe pentru începerea spectacolelor. Matinee de neuitat, care mi-au deschis gustul teatrului, de care am rămas toată viaţa legată.

Cum se desprimăvăra şi la Flora se scoteau mesele în grădină, toţi patru — după ce făceam o plimbare cu birja la şosea — ne instalam sus pe terasă. Pînă să ne vină comanda, noi, copiii, o şi ştergeam la havuzul din curte, unde erau peştişori cărora le aruncam pîine. Cînd ne înapoiam, găseam întotdeauna lume nouă la masă, prieteni ai familiei. Care mai de care ne învăţau jocuri cu beţe de chibrituri, cu scobitori, cu pietricele — sau ne făceau scamatorii, mici atracţii ca să ne ţină cuminţi pe scaune măcar cît dura un fel de mîncare. Ne plăcea un colţ din fundul grădinii, unde nu erau mese şi, cu alţi copii de pe acolo, făceam ronduri în pietriş, jucam „forficica", ne suiam pe bolovani la leapşa pe cocoţate sau îl legam pe unul din noi la ochi şi atunci era baba-oarba.

Dacă nu ne aducea setea, cred că am fi renunţat şi la desert, numai să nu ne întrerupem joaca. Prea repede zbura vremea; cînd trebuia să plecăm acasă, ni se părea că abia veniserăm.

Duminici de neuitat, în care singura noastră preocupare era să nu ne strice vreo ploaie ziua căci noi, în orice clipă, mai aveam încă mult de zburdat pe afară. Duminici de neuitat, cu întoarcerea acasă atît de obosiţi şi de murdari, încît mama trebuia să ne îmbăieze şi să ne bage apoi în pat. Delicios moment acela în care aşteptam să ni se aducă mîncarea la pat: voluptate de nedescris, cu care ne încheiam ziua.

Au trecut anii de atunci, dar eu — după vreun spectacol în care revedeam una din piesele de pe vremuri — mă trezeam adesea în mijlocul discuției că vorbesc de Flora și de havuzul unde am văzut odată niște lipitori. Mi se spunea că sar de la una la alta; ce-mi veni cu Flora cînd mă aflam la Corso la masă, după reluarea *Cocoșului negru?* Ce să stau să explic că pentru mine toate astea merg mînă-n mînă, prezentul se amestecă cu trecutul, cu amintirile duminicilor mele bucureștene! Jur că făceam un efort ca, tocmai cînd se discuta competiția celor trei Hamleți — Valentineanu, Vraca și Calboreanu —, eu să nu mă apuc să ridic în slavă o masă luată în pat după o baie bună seara, înainte de culcare! Sau, tocmai atunci, să-mi frînez gîndul ce zburase la Hamletul lui Demetriade, de prin anii ’20! Tot cam pe vremea aceea îl văzusem pe Nottara în Lear.

Ce înclinare au copiii să-i vadă bătrîni pe toți cei care au trecut de prima tinerețe! Așa și eu, purtam în minte Lear-ul lui Nottara ca pe un rege împovărat de ani, cu părul alb ca neaua, un biet moșneag de părea că se frînge sub greutatea coroanei și a regatului. Îl priveam desigur cu ochii copilului ce eram atunci. Căci niște ani buni mai tîrziu, l-am văzut pe Lear-ul lui G.C., tocmai la timp pentru a-mi corecta viziunea mea... greșită. În decursul acestei jumătăți de secol, exact cu cît am îmbătrînit eu, a întinerit acel rege neînțeles, parvenind în sfîrșit să fie masculul viguros, cu obrazul încadrat de o splendidă barbă... neagră, petrecăreț și scandalagiu: Lear-ul „ideal“, ce mai!

TANTI MIȚA ȘI TANTI MARGA

Ce simțământ ciudat și cu totul aparte aveam pentru mătușile mele Mița și Marga! Împreună cu mama, ele erau mamele noastre, ale celor cinci veri care am crescut ca frații. Cînd vorbeam între noi, spuneam: mama noastră, a ta, a voastră. Ele erau *mamele*. Acasă la ele, sau alături de ele, ne simțeam în siguranță, cum se simțeau și copiii lor. De aceea și dragostea ce le-am purtat-o era ca un sentiment filial, total diferit de cel avut pentru celelalte mătuși.

Tanti Mița

Tanti Marga

Amîndouă o adorau pe mama și ea le răspundea din plin, iubindu-le și ocrotindu-le din toate puterile ei. La vreun necaz, amplificat și transformat în tragedie cum fac cei mici, alergam cu aceeași încredere la oricare din ele ca să mă ajute sau consoleze, după cum era cazul. N-o să

uit cît oi trăi rîsul care a apucat-o pe tanti Mița, cînd, cu obrazul plin de lacrimi, m-am dus la ea să-i arăt ce catastrofă mi s-a întîmplat. La şcoală, în cadrul orei de lucru, am făcut pentru mama un şervețel şi pentru tata un semn de carte. În drum spre casă, nu ştiu cum de s-a vărsat cerneala şi le-a pătat. Curînd venea ziua lor şi eu nu mai aveam cadouri; mai mare dezastru nu era de conceput!... Tanti Mița m-a luat în bucătărie şi, nu ştiu cum a meşterit ea într-un castron cu lapte — muia obiectele şi le clătea, apoi arunca laptele, punînd altul, şi iar muia şi iar clătea —, fapt e că după o oră nu mai era nici urmă de pată.

Ca să mi se pară că trece timpul mai repede, după ce m-a spălat pe obraz, mi-a povestit din copilăria lor, cum aveau un singur pian şi pe el se băteau toate fetele. Pe fraţi nu-i aveau concurenţi, căci nenea Ficu cînta la vioară, iar nenea Mişu nu cînta la nimic, fiindcă nu-l interesa nici o „muncă la care se cerea să muncești". Tanti Sophie, cea mai mare, îşi impunea dreptul primului născut (în cazul de faţă: al primei născute), acaparînd pianul, ca pe toate celelalte şi, după ce exersa ea îl încuia, ca să nu poată studia restul surorilor, şi mai ales tanti Titi. Singura pe care o lăsa de bunăvoie era tanti Mița, care, dîndu-şi seama de talentul lui tanti Titi, cerea cheia cînd tanti Sophie avea ore la conservator şi, cum o vedea plecată, îi ceda surorii ei locul. În felul acesta, tanti Sophie a absolvit conservatorul, dar n-a făcut nimic cu el în viaţă; pe cînd pe tanti Titi, avînd şi voce frumoasă de mezzosoprană, cu toate că a învăţat mai mult singură sau cu mama mea, talentul ei real a făcut-o să ajungă profesoară pricepută de canto şi pian.

Cînd aveau musafiri, tanti Sophie n-o lăsa să apară decît pe tanti Mathilde, cu un an mai mică decît ea. Aceasta, cu blîndeţea ei, o ruga să le lase şi pe celelalte, dar ea nici nu voia să audă. Era geloasă, în special pe mama, care era mai frumoasă. Odată, cînd trebuiau să meargă la o grădină de vară şi cînd a văzut ce bine o prindea pe mama pălăria cea nouă, i-a scos-o din cap, altfel nepermiţîndu-i să vină şi ea. Evident, mama a plîns că fără pălărie nu se duce; atunci, celelalte surori mai mici s-au solidarizat cu ea şi au rămas toate acasă. Din momentul acela, aceste patru surori au fost pentru totdeauna unite între ele, nu numai prin legătura de sînge, dar şi printr-o prietenie fără egal.

Cu anii, animozităţile cu tanti Sophie au dispărut. S-a măritat şi a plecat la Craiova, în locul ei rămînînd tanti Mathilde, soră bună şi iubitoare. Destul de curînd, s-a căsătorit la rîndul ei, cu nenea Bubi, mutat atunci la filiala Băncii Comerciale Române tot în Craiova. Au locuit împreună şi aşa au continuat chiar după ce soţul lui tanti Sophie, doctorul Erlich, a murit de o gripă spaniolă, luată de la un bolnav. Cînd nenea Bubi a fost numit directorul Băncii, au venit cu toţii la Bucureşti, în casa lor din strada Roma. Rămasă văduvă, suferinţa a avut o influenţă bună asupra ei, căci s-a apropiat de celelalte surori, iar ele au primit-o cu braţele deschise. Totuşi — şi deşi întreaga familie era strîns unită — au rămas formate două tabere; aşa că nenea Bubi a avut dreptate cînd le-a definit pe cele patru mai mici ca formînd un comitet, în care mama era preşedintă.

În timp ce ascultam aceste povestiri, nu numai că tanti Mița a spălat şi a călcat atît şervețelul cît şi semnul de carte, dar le-a şi împachetat în foiţă colorată şi legată cu fir, de ţi-era mai mare dragul să te uiţi la ele. Eram încîntată şi mi-am dat seama că uneori răul e spre bine. Dacă nu le pătam, le-aş fi avut eu aşa frumos prezentate? Tanti Mița era cea mai îndemînatecă şi cea mai energică dintre surori. I-am admirat aceste calităţi şi cum a ştiut mereu în viaţă să creeze ceva din „te miri ce şi mai nimic"... Dintr-un petic pe care alta îl arunca, făcea un spielhosen; din nişte şervete disparate, unindu-le între ele, ieşea o faţă de masă admirată de toată lumea; din cîteva catarame de stras prinse de rochie, ieşea o broşă să juri că e din diamante; şi, ce mai! dintr-o dărîmătură de casă, a reuşit să ridice o splendoare de apartament.

Tanti Marga era singura mai iute de mînă. Ne mai atingea cîte una, în special la nămol, cînd trebuia să ne ungă pe toţi cinci şi îi fugeam din faţă. Dar o făcea cu haz şi, dacă se poate spune, cu drag, aşa că numai frică nu ne inspira. Eu aveam un păr creţ foarte greu de descurcat, toată

lumea mă trăgea la pieptănat, în afară de ea. Nu știu cum îmi sufla în el, parcă îl vrăjea; pînă la urmă părul rebel se lăsa netezit, eu îi săream de gît s-o pup și... ca recompensă, totdeauna reușeam s-o ciufulesc.

Grădina Sfîntul Gheorghe, care se afla aproape de casa noastră din strada Sfinților, era înconjurată de un gard de fier pe un postament de ciment. Nu știu cu cine eram atunci, dar ce știu e că ne plăcea să umblăm pe acel postament ținîndu-ne de gard; am alunecat și mi s-a jupuit toată partea din afară a coapsei drepte. Nu mă durea decît vag, dar în timp ce ne îndreptam spre casă, ne-am întîlnit cu tanti Marga, ea s-a temut că mă paște o infecție și zor nevoie să-mi dea cu tinctură de iod. Eu — să înnebunesc! Cînd nu mă durea nimic, de ce să complicăm lucrurile și să-mi sară ochii din cap de usturime? De scăpat, n-am scăpat, dar și acum mă gîndesc cum a izbutit ea să mă convingă, fiindcă mai cu o glumă, mai suflînd, m-am trezit cu toată rana dezinfectată și unsă cu iod. Părinții mei nu erau acasă, așa că ce să-i mai necăjim și pe ei. A lăsat vorbă că dorm la ea, a luat o birjă, slăbiciunea mea; ca să fie sigură că nu e ceva primejdios, am trecut întîi pe la nenea Gottfried; apoi mi-a cumpărat un balon, altă slăbiciune a mea; a luat altă birjă și am făcut un tur la Șosea pînă la rondul al doilea. Ne-am dus la ea acasă în strada 11 Iunie, unde, după ce am mîncat, ne-a luat pe Sandu și pe mine pe canapeaua din odaia de toate zilele și ne-a povestit, ne-a tot povestit... Cînd m-am trezit, era de mult a doua zi. Totul a fost așa plăcut, încît să te tot zdrelești!

Tanti Marga era și cea mai săritoare. Adică săritoare erau toate mamele noastre; dar ea fiind văduvă — deci mai stăpînă pe timpul ei —, unde era nevoie, ea era prima, fără să fie solicitată. De urma să fie operat cineva din familie, se știa că va fi îngrijit de ea. De se muta careva sau se făcea vreo reparație, ea era nelipsită. De asemenea, era de neînlocuit la o masă mai simandicoasă, cu musafiri străini. Știa să garnisească peștele pe farfurie sau să taie pieptul de curcan ca nimeni alta.

Mai pricepută însă decît oricine era în arta de a te consola, de a-ți alina suferințele. Chiar dacă eram mică, puteam avea o durere mare, ca atunci cînd tramvaiul a călcat-o pe Pinguța. Aveam doi căței, pe care îi botezasem Ping și Pong. Pinguța era Ping, căci crescînd am constatat că era cățeluș și i-am feminizat numele. Au vrut să-mi ascundă felul în care a murit pe cînd eram la școală. Dar am aflat încă înainte de a ajunge acasă, de la un copil din vecini, el mi-a descris totul. Mama, impresionată, nu putea nici ea să-și rețină lacrimile, deci cum să mi le usuce pe ale mele? Atunci a sosit tanti Marga și, alăturîndu-se tristeții noastre, parcă ne-a ușurat-o puțin. Cînd au picat pe neașteptate nenea Bubi cu „fetele" — cum le spuneau ele Mathildei și Sophiei — am recunoscut inițiativa lui tanti Marga. Bine a făcut, căci mama s-a agitat imediat cu pregătiri, cu servitul — și eu, pe lîngă ea. Astfel, fără să ne dăm seama, preocupările ne-au schimbat cursul gîndurilor.

Ades, cînd privești în trecutul tău, descoperi motive de nemulțumire, la care nu te mai gîndeai. Cu Mița și Marga, mătușile mele preferate, oricît mi-am scrutat trecutul, sînt liniștită. De-a lungul întregii mele vieți, le-am arătat afecțiunea mea și nu se poate ca ele să nu fi simțit că au fost împletite în toate întîmplările de care am rămas mai legată. Am căutat să le înseninez momentele grele prin prezența mea atunci cînd le era de folos sau să le tăinuiesc fapte triste și dureroase; căci de multe soarta nu le-a ferit.

Dacă acum, cînd scriu aceste rînduri, se apleacă peste umărul meu și le urmăresc sau dacă îmi citesc în suflet, eu sînt împăcată. Anii au trecut, dar n-au slăbit cu nimic dragostea mea pentru ele.

Marga, în 1966, în Holon (Israel), cu nepotul ei Viorel şi cu Lulu, soția lui Sandu, lîngă grădina cu buganvilea îngrijită de el.[47]

Mița, în 1954, în București, cu nepoții ei Nicole şi Simi şi cu Dina, soția lui Mircea, în fața casei ridicate de familia Ulubeanu.

Mița cu Nicole, în apartamentul nostru, de Crăciun, cînd Daniela era micuță şi venea Moş Crăciun la noi acasă.

[47] Îi mulţumesc vărului meu Viorel, care mi-a pus la dispoziţie această fotografie.

IVANA

Timp de doi ani am avut o colegă nouă, cu doi ani mai mare ca mine, care se deosebea total de cele de pînă atunci. Avea o personalitate rar întîlnită la o fetiță de treisprezece ani și un fel de magnet care ne atrăgea pe toate. Cu atît mai mult m-am bucurat cînd ea, Ivana, m-a preferat pe mine, s-a așezat lîngă mine în bancă și de atunci pot spune că am fost nedespărțite. Plecam împreună la școală, căutînd să ne facem program comun și în timpul liber. Iarna, cînd înghețа lacul Cișmigiu, eram nelipsite de la patinaj.

CIŞMIGIUL A INGHEŢAT, graţie gerului din ultimele zile, care a salvat dela faliment, pe mulţi depozitari de lemne şi a readus surâsul, pe buzele antreprenorului patinajului, care vedea spectrul unei toamne eterne.

Cu Ivana, ajunse amîndouă de pe lacul Cişmigiu direct la ziar.

Ivana şi cu mine, în rîndul de jos.

În drum spre casă, ne cumpăram castane fierbinți, alegîndu-le de pe o sobiță rotundă, încinsă cu cărbuni. Cunoșteam locurile unde stăteau vînzătorii, niște băieței nu cu mult mai mari ca noi. Castanele, în afară că se topeau în gură de bune ce erau, ne mai dezghețau și mîinile. Cînd aveam mai mult timp, ne duceam în Calea Văcărești să mîncăm cartofi copți de la negustorii ambulanți. Aceștia nu aveau un loc stabilit, dar îi găseam ușor după mirosul apetisant ce umplea strada și te făcea să-ți lase gura apă de poftă.

Primăvara și toamna jucam tenis, ne plimbam sau mergea și ea cu noi, cei cinci veri, la meciurile de fotbal.

O mare parte din colegele noastre o imitau în toate: căutau să-i copieze pieptănătura, purtau ca ea pantofi cu crep, tot ca ea scriau aplecat spre stînga și în special voiau să-i imite accentul, dar în asta nu reușeau. Mama Ivanei fiind englezoaică, dintotdeauna a vorbit în casă engleza cu copiii ei, era deci normal ca Ivana să aibă o urmă de accent cînd vorbea românește sau franțuzește. Pe ea o prindea de minune, ca tot ce făcea de altfel, căci cum s-o descriu mai bine decît zicînd că era fermecătoare?

Nu pot spune cît am regretat cînd, întorcîndu-mă din vacanța mare, a venit să-mi spună că s-a înscris la un curs de stenodactilografie și întrerupe liceul. Foarte curînd a intrat funcționară; avea cincisprezece ani. Mi-era necaz că știe la perfecție engleza și franceza și tunam și fulgeram împotriva acestor două limbi, căci ele mi-au răpit cea mai dragă colegă. Datorită lor i s-a oferit imediat un post bun și, astfel, preocupările noastre devenind atît de diferite, încetul cu încetul viața ne-a despărțit. Ea s-a apropiat de celelalte funcționare mai vechi în serviciu, plecau sîmbăta și duminica în mici excursii pe munte, singurele mele zile libere în care ne-am fi putut vedea. Nu mai vorbesc de epoca tezelor și examenelor anuale, griji pentru ea de domeniul trecutului, dar care pe mine mă țineau legată de casă.

Chiar la sfîrșitul primului an cînd n-am mai fost împreună, am dat capacitatea, examen greu pentru trecerea în cursul superior al liceului și m-am preparat serios două–trei luni.

A fost singura mea colegă de școală de care m-am apropiat și cred că am fi putut ajunge prietene pe viață, dacă însăși ea nu ne-ar fi despărțit, așa cum am spus. Din toți cei unsprezece ani de școală, singurii la care mă gîndesc cu plăcere sînt cei doi petrecuți cu Ivana alături în bancă. Era calmă și dreaptă. Avînd darul să aplaneze conflictele dintre colege, le întorcea în așa fel, încît nici una nu ieșea vinovată. Armonie ca în acei ani n-a fost niciodată în clasa noastră. Profesoarele, fiind cucerite de gingășia ei, nu se îndurau să-i dea vreo pedeapsă, ca atunci cînd, chemată la tablă să recite poezia lui Macedonski „*Noapte de mai*", a mărturisit că mai mult decît „Veniți, privighetoarea cîntă și liliacul e-nflorit" nu știe, deoarece acest vers a îndemnat-o să se ducă în Cișmigiu să vadă liliacul înflorit, iar acolo — admirînd frumusețea întregii grădini în care a izbucnit primăvara — n-a mai fost în stare să învețe. A descris însă cu atîta sensibilitate tot ce văzuse, clasa a ascultat-o atît de entuziasmată, încît profesoara i-a dat o notă bună.

Din primele zile în care am cunoscut-o, s-a prezentat singură prin răspunsul dat preotului, profesorul nostru de religie. Fiind ascultată și neștiind nimic, a spus:

— Nu învăț religia, eu sînt liber-cugetătoare.

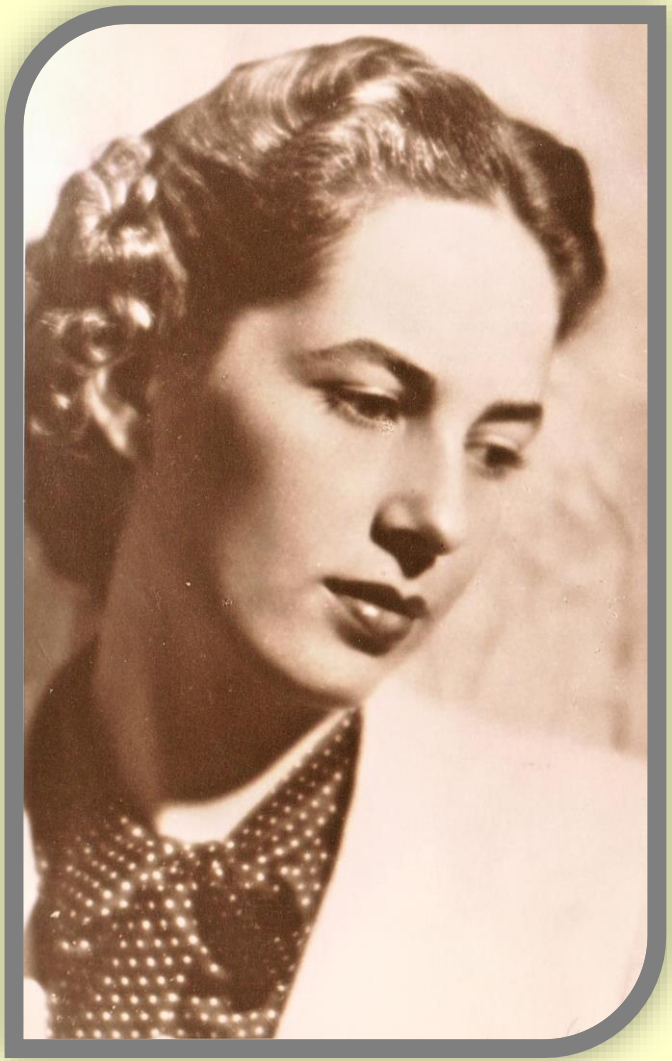

Ivana

TANTI MATHILDE

Într-un an, când s-a bănuit că Monicu are paratifos, am locuit la tanti Mathilde şi nenea Bubi, în camera vărului meu Jenică. El era plecat la Paris, unde urma Dreptul. M-am simţit foarte bine la ei. Îmi conveneau grozav şi orele lor de masă. Adică prînzul se lua la 2:30; deci aveam un ceas liber după terminarea şcolii, timp în care profitam să mă plimb cu Ivana, mîncînd pe stradă ciocolată cu franzeluţe „calde, proaspete".

La Nisa, în stînga lui nenea Bubi: tanti Sophie. În dreapta, tanti Mathilde.

La ei m-am dezvățat de obiceiul de a adormi îmbrăcată. Căci la noi acasă grozav îmi plăcea seara, după masă, să mă trîntesc puțin pe canapea și să trag primul somn, îmbrăcată. Mama nu-mi dădea voie, mă trezea ca să mă dezbrac etc., ceea ce făceam bombănind, supărată foc. Dar la tanti Mathilde, odată în camera mea, nu mă mai deranja nimeni. Așa că mă întindeam pe pat și, netulburată, mă trezeam tocmai la ziuă, amorțită, chircită, înghețată. Mă băgam eu atunci în pat, dar zadarnic: cu greu mă mai încălzeam, nu mă puteam dezmorți și nu mai adormeam. În cele din urmă m-am dezbărat de această deprindere, căci un asemenea gust era plătit cu cît nu merita: o dimineață de oboseală, în care nimic nu-mi intra în voie.

La Veneția, în piața San Marco: nenea Bubi, Jenică, tanti Sophie, tanti Mathilde.

Și ei obișnuiau să meargă la teatru, la matineele de duminică. Am văzut cu ei, atunci: *Karl și Anna,* de Leonhard Frank, cu Aura Buzescu, Vraca și Cezar Rovințescu; *Șoarecele de biserică,* de Fodor Laszlo, cu Leny Caler și Bulfinksy; *Pui de Vultur*, de Edmond Rostand, cu Ventura. Preferau după-amiezele, fiindcă unchiul meu venea pe la 8:30 de la Bancă și îi plăcea să ia masa de seară pe îndelete, nu să plece la spectacol cu sufletul la gură. În schimb, era bucuros de oaspeți, cu care să joace cărți cam pînă la miezul nopții.

Cît am stat acolo, mi-am dat seama cum tanti Sophie o conducea pe tanti Mathilde, impunîndu-și voința. Dar eu, imediat ce simțeam contradicția, eram în mod tacit de acord cu tanti Mathilde. De ce, cînd ea era stăpîna casei, să fie dominată doar fiind mai slabă și mai fără personalitate? Odată, în timp ce învățam jos în birou, am primit de la poștaș o scrisoare venită de la Jenică. Am păstrat-o și i-am dat-o lui tanti Mathilde cînd s-a înapoiat de la coafor. Tanti Sophie s-a supărat, întrebîndu-mă dacă mi-era atît de greu să vin pînă sus să-i aduc scrisoarea. Am răspuns că voiam ca tanti Mathilde, ca mamă, să aibă bucuria deschiderii plicului. Chiar așa a fost, căci mult suferea de dorul lui Jenel, cum îl alinta ea. Nici nu știu — exagerată cum era, că nu se culca seara pînă nu-l vedea venit acasă — cum de l-a lăsat să plece așa departe și să-l vadă doar de două ori pe an: în vacanța mare, cînd venea el în țară, și o lună, cînd se ducea ea în Franța.

Stătea la fereastră și-l aștepta ore întregi. Scrisorile lui îi erau un balsam. Mi-era tare dragă, mai cu seamă că era discretă în sentimentele ei. Cum rămîneam singură cu ea, aduceam eu vorba de cîte un spirit sau o glumă de-ale lui, ca de pildă în tren cînd ne lega la ochi, ne învîrtea și ne întreba în ce direcție mergem, iar noi arătam tocmai în cea opusă. Ea zîmbea fericită și-mi povestea ce veselă era casa înainte de plecarea lui. Parcă eu nu știam! dar o lăsam să-și descarce sufletul, povestindu-mi, între altele, cum Jenică venind acasă de la școală după ora de chimie, în care învățase formula apei, i-a cerut Anicăi (femeia lor de serviciu): „Dă-mi, te rog, H_2O“. Toată lumea a izbucnit în rîs, Anica a început să plîngă crezînd că-și bate joc de ea, iar Jenică, pentru ca s-o mîngîie, i-a dat bani să se ducă la un film cu Rudolf Valentino. El fiind mort după cinema, credea că asta e suprema consolare. Cînd era mic, a stat de trei ori la rînd la un film cu Pat și Patachon și astfel a întîrziat acasă, unde toți erau înnebuniți de grijă. Taică-su îl aștepta cu ceasul în mînă și el, candid:

— Nu știi, papa, că eu nu cunosc încă ceasul?

Iar nenea Bubi, scurt:

— *Ôte tes lunettes!*[48] și l-a plesnit.

De cîte ori ne telefona prin iunie să venim seara la ei, tanti Mathilde voia să ne facă o surpriză — dar emoția vocii o trăda și noi pricepeam imediat că Jenică se întorsese de la Paris pentru vacanța de vară. Cînd intram în casă, ne prefăceam mirați că-l găsim în București. Țin minte ce bucuroasă a fost cînd și-a luat el licența în Drept: îi luceau ochii, parcă strălucea toată de mulțumire. Dar el și-a pus diploma într-un sertar și nu s-a folosit niciodată de ea. De avocatură îi ardea lui! Avînd darul scrisului, a început să lucreze cu Nicușor Constantinescu și cu N. Vlădoianu...

N-o să uit niciodată — și cînd mă gîndesc la ei, parcă-i am și acum în față — în sala la Alhambra, nenea Bubi ținînd-o pe după umeri pe tanti Mathilde, amîndoi zîmbind fericiți către Jenică al lor, pe care lumea îl aplauda în picioare.

[48] Scoate-ţi ochelarii!

Jenică

Tanti Mathilde şi nenea Bubi

Eugen Mirea, aşa cum rămîne cunoscut Jenică în istoria teatrului românesc de revistă, a musicalului şi a muzicii uşoare.

NENEA FICU

Iosef (Ficu) Cohen

Nenea Ficu are rezervat un loc aparte în sufletul meu. Fiind coleg de avocatură și prieten cu tata, prin el se cunoscuseră părinții mei și tot el l-a „cumpărat" pe tata, atunci cînd, avînd septicemie, nu mai credea nimeni că va scăpa cu viață — în afară de nenea Gottfried. Deci a avut o dublă

mînă bună, şi cînd l-a căsătorit, şi cînd, „cumpărîndu-l", tata a început, după cum spune datina, o viaţă nouă. De atunci, de fiecare Yom Kipur îi trimitea un cocoş cu fundă roşie şi poleială aurită, iar nouă un cocoşel alb şi o puicuţă albă.

Era foarte ocupat, fiind pe lîngă avocat, membru al Consiliului Legislativ şi ţinînd în toţi anii conferinţe de drept la Sorbona, pe care le pregătea cu multă pricepere. Mai era şi decorat cu „Legiunea de Onoare" franceză. În plus, ca preşedinte al Federaţiei de Comunităţi spaniole din ţară, avea multe obligaţii care-i luau destul timp. Cu toate acestea, îşi făcea de două–trei ori pe săptămînă vreme să joace cîteva partide de poker la Automobil Club de pe strada Ştirbei Vodă, a cărui grădină avea gard comun cu spatele curţii noastre din strada Luterană. Iarna nu era nici o problemă, căci lumea stătea în casă; dar cum se încălzea, mesele erau aşezate în toată grădina plină de verdeaţă. Totul era perfect, însă numai pînă se apuca mama de scuturat. Cum covoarele se băteau în fundul curţii, ţin'te praf şi gălăgie tocmai — ca naiba! — cînd se încrucişa „o culoare" cu un „carré de aşi". Dacă era nenea Ficu acolo, era simplu: telefona şi mama amîna pe a doua zi dimineaţa partida de praf. Dar dacă în după-amiaza aceea el lipsea, să fi văzut cum toţi obişnuiţii clubului umblau să-l găsească şi îi trimiteau un S.O.S. să vină de urgenţă, nu ca să salveze sufletele lor, ci ca să intervină pe lîngă sora lui, mama mea, să le redea liniştea şi aerul nepoluat.

Era pasionat cînd juca poker sau rummy, totuşi, dîndu-şi seama că se antrena şi putea pierde serios, niciodată nu s-a aventurat într-un tripou sau cazinou. O oră–două la Automobil Club şi seara în familie. Cînd pierdea, se enerva şi azvîrlea cărţile — nu fiindcă-l interesa partea materială

În maşină.

Cu soţia Sophíca pe Promenade des Anglais, Nisa

(era cunoscut că, atunci cînd cîştiga, împărţea totul), dar nu suporta ghinionul. În zidul biroului, i se aciuase un greieraş. Odată, tanti Sophíca, soţia lui, a vrut să scape într-un fel de greieraş, însă el nu a lăsat-o pentru nimic în lume. Nu numai că nu-l deranja la lucru, i-a spus, ci îi ţinea şi companie, îl stimula în muncă. Probabil că el i-ar fi înţeles pe tinerii de azi, care învaţă mai cu sîrg în sunetul unor muzici asurzitoare.

Unii spuneau că e un norocos, căci trăia pe picior mare, cu maşină la scară.

La Veneția, în piața San Marco.

Nenea Ficu

Eu cred că norocul şi-l face omul şi singur, dacă munceşte organizat şi conştiincios, cum muncea nenea Ficu de dimineață pînă seara. Normal deci să aibă avere frumoasă şi, de cîte ori careva din familie rămînea fără slujbă sau nu se ajungea cu banii, ştia că va căpăta de la el cele trebuincioase. Cînd cineva l-a plîns că el trebuie să sară pentru toți, a spus:

— Sînt fericit că am eu să dau la alții, mai bine decît să n-am şi să aştept ca alții să-mi dea mie.

Tatăl său, bunicul meu matern, știind că lasă opt urmași, doi băieți și șase fete, se gîndea cu strîngere de inimă ca după moartea lui să nu intervină neînțelegeri între ei. L-a rugat pe nenea Ficu, care era fiul mai mare, să facă cele două recviemuri părintești anuale la el acasă și, dacă s-o întîmpla ca frații să fie certați între ei, să se împace pentru liniștea sufletului său. A fost foarte înțelept, căci așa s-a și întîmplat: unii de supărau și susțineau că nu-și vor mai vorbi „toată viața", dar în ziua pomenirii mamei sau a tatălui lor, toți opt își cădeau unui altuia în brațe și nu mai rămînea nici urmă de resentiment. Unchiul meu a respectat această dorință a tatălui său și, întrucît întreaga familie, atît de numeroasă, a rămas unită în jurul lui, iar el a sărit totdeauna pentru cine a avut nevoie, Dumnezeu l-a ajutat, căci a trăit și a murit fericit.

CELE TREI MĂTUŞI SOPHIE

Aveam trei mătuși Sophie. Ca să le deosebim, surorii tatii îi spuneam Sóphica, cu accentul pe prima silabă; soției lui nenea Ficu, fratele mamei, îi spuneam Sophíca, cu accentul pe a doua; iar surorii mamei, Sophie. Pentru Monicu și pentru mine era extrem de clar, știam în felul ăsta de cine vorbim, nu le încurcam niciodată.

Lui tanti Sóphica îi intrase în cap că va deveni cîntăreață, dar nu singură, ci împreună cu soțul ei, nenea Zwiebel. Nu țin minte de ce, într-un an au stat la părinții noștri în strada Sfinților. Mare distracție a fost atunci pe noi, ascultîndu-i cum făceau ambii vocalize, unul în baie, celălalt în cameră... ca să nu li se încurce vocile prin aer și să nu mai știe care e a ei și care e a lui. Cîntăreți n-au devenit nici el, nici ea — dar la ce ne-a folosit tanti Sóphica a fost că ne strîngea în jurul gramofonului cu pîlnie mare de alamă, ca să ascultăm cuminți plăci cu arii celebre din mai toate operele cunoscute și ne-a deschis astfel gustul pentru muzică.

Monicu, mama, tanti Sóphica, eu.

Celelalte două erau diametral opuse: tanti Sophie moartă după rummy și ruletă, iar tanti Sophíca neinteresată de nici un fel de joc de noroc.

Tanti Sophie

Tanti Sophíca

Într-o vară la Sinaia, cînd toată lumea se pregătea să plece la Cazino, tanti Sophie întreabă:
— Pe ce număr să joc azi, cine îmi dă o sugestie?
Sophíca i-o dă:
— Joacă pe 3.

Puțin mai tîrziu, noi, toți copiii, așezați pe canapeaua rotundă de catifea roșie din hall-ul Cazinoului — mai departe, spre sălile de joc, nu aveam voie să trecem —, așteptam rezultatul inspirației lui tanti Sophíca. Deodată apare tanti Sophie și, trîntindu-se, adică mai mult căzînd pe canapeaua noastră, nu știa ce să facă: s-o apuce disperarea sau să rîdă singură de ea. De cum a intrat în sala mare de rulete, s-a repezit la prima masă și a întins mîna să mizeze pe 3; dar în drumul prin aer al mîinii s-a răzgîndit și... inspirație de ultimă clipă, a pus fisa pe 0. Proastă inspirație! căci a ieșit 3. Atunci a schimbat la iuțeală masa ghinionistă și, cum a întins mîna, ca un făcut: „istoria se repetă". În schimb, tanti Sophíca, mai mult în glumă desigur, începe să joace pe 3, acesta i-a fost fidel și a ieșit de patru ori la rînd.

Deci zicala „ban la ban trage" se potrivește de minune, pentru că toată viața a fost foarte bogată. Odată, în casa lor din strada Matei Basarab colț cu Lucaci, pe cînd tanti Marga se pregătea să plece, Sophíca fuge repede după ea, cu un bilet în mînă, strigîndu-i că a pierdut ceva ce-i căzuse din geantă. Habar n-avea că, de fapt, nu era decît un bilet uzat de tramvai, vehicul în care ea nu se urcase niciodată, nu-l cunoștea, ca să zic așa, decît din vedere. Deci de unde să fi știut că bucățica aceea de hîrtie tipărită nu putea fi vreo chitanță de preț?

COPILĂRIA MAMEI

Sus: mama, tanti Mița, tanti Titi. Jos: bunicul meu (Gabriel Cohen), bunica mea (Rebeca Cohen, n. Fermo).

Mama avea, după cum am scris, cinci surori și doi frați. Cu ea erau deci opt copii, destui ca să formeze o lume a lor, cu simpatiile, geloziile, certurile și împăcările firești. În ordine, veneau: Sophie, ea pretinzîndu-le celorlalţi fraţi să i se spună „ţaţa[49] Sophie", făcînd excepție doar pentru Mathilde, a doua ca vîrstă, cea mai supusă și mai blîndă; a treia venea Regine, mama mea, după ea urmînd Ficu, primul băiat, seriozitatea și munca personificate; Mița și Titi, singurele care semănau mult între ele de păreau gemene; Mișu, cel neascultător, și Margareta [„tanti Marga" de mai tîrziu, *D.Șt.*], cea mai mică, de toți răsfățată.

[49] Cuvîntul folosit în sensul pe care îl găsim și în Șăineanu, *Dicționar universal al limbei române*, ed. a șasea, 1929: „Termen de gingășie și de respect ce se dă unei surori, mătuși sau femei mai în vârstă."

Despre cele două mari nu ştiu decît atît cît am scris; dar despre cele patru mici, cum prindeam momentul favorabil, le puneam la istorisit. Fiind moartă după poveşti adevărate, de frică să nu-mi inventeze sau denatureze întîmplările, o controlam pe fiecare prin celelalte.

Regine în stînga, Lisa lîngă ea.

Tanti Lisa şi nenea Isy

Dacă vreuna îşi făcea o prietenă, aceasta era pe loc adoptată de restul de trei, aşa cum s-a petrecut cu Angela şi cu Lisa. Margareta s-a dus o dată cu „ţaţa Sophie" într-un magazin cu fel de fel de manechine pe care erau expuse modelele, să-şi aleagă o rochiţă după gustul ei. Margareta le-a examinat pe toate la rînd. Atrăgînd-o părul frumos al unuia dintre manechine şi întinzînd, ca hipnotizată, mîna să-l mîngîie, care nu-i fu mirarea cînd a constatat că mişcă în clipa în care l-a atins. Nu era un manechin, ci Angela, venită şi ea cu mama ei după cumpărături. S-au amuzat grozav cînd au înţeles confuzia şi, din momentul acela, Angela a fost integrată familiei.

Lisa, colega de bancă a Reginei din clasa a III-a primară, s-a ataşat pe loc de mama şi de celelalte surori, găsindu-şi în mijlocul lor un al doilea cămin.

Această legătură strînsă de prietenie a durat toată viața. Întîmplarea a făcut ca Titi și Liza să se căsătorească cu doi prieteni bulgari rămași în țară după războiul Reîntregirii.

În prima mea copilărie, le credeam adevărate mătuși; tare mi-a fost uimirea cînd, luîndu-l tanti Lisa și nenea Isy, soțul ei, pe Monicu ca să-l izoleze de mine bolnavă de anghină difterică, am aflat că erau doar buni prieteni cu părinții mei.

Tanti Mița şi mama

Tanti Titi

Mi s-au explicat atunci exact gradele de rudenie și mult timp n-am vrut să le admit, fiind convinsă că-mi complicau expres mica mea existență, cînd era cu mult mai simplu ca și tanti Lisa și tanti Angela să facă parte din familie, așa cum crezusem eu. Ca să văd că și alții au trecut prin aceleași nedumeriri, mama mi-a descris revolta Margaretei, cînd la șase ani a descoperit la o familie cunoscută că din opt veri — copii a patru surori, mătușile lor — cei care locuiau în aceeași casă erau veri între ei și frați cu ceilalți. Adică, mai clar: din cinci mătuși, una murise și lăsase patru copii, așa că fiecare din cele patru surori rămase, avînd cîte un copil propriu, a luat să crească unul din cei orfani. Deci cei patru frați locuiau separat, fiecare în casă cu un văr cu care a crescut alături, departe de ceilalți frați buni. Margareta nu voia să admită pentru nimic în lume și — pînă a devenit domnișoară de 15–16 ani și și-a dat seama că viața n-are logică — i-a socotit frați între ei pe cei care locuiau sub același acoperămînt și veri cu ceilalți.

Bunicul meu matern

Tablou aflat în casa Ştefănescu: portretul bunicii mele materne

Între Mița și Titi erau unsprezece luni, deci mai simplu să fie considerate de-o vîrstă și date la școală în aceeași clasă. Firește că în primii ani stăteau împreună în bancă. Zic în primii ani, căci o profesoară, iritată de asemănarea lor, ca să fie sigură că le deosebește bine una de alta, le-a

mutat în locuri diferite. Asta le-a enervat teribil şi enervarea le-a dat idei de răzbunare. Au început să se pieptene: Mița cu cărarea în dreapta, Titi în stînga, pînă au fost încredințate că prin asta le recunoaște profesoara cu pricina... și atunci au schimbat: Mița cărarea în stînga și Titi în dreapta; de-o amețiseră complet. Chiar și scrisul și-l imitau de nu puteai distinge care din ele scrisese. Avînd uniformele și încălțămintea identice, cum o striga pe una se ridica cealaltă, spre hazul întregii clase. Toate acestea au durat pînă și-au atins scopul de a sta iar împreună.

Despre Mișu, oricît am căutat să aflu din răutățile și neascultările lui, mi-a fost imposibil. Pe care din mame o întrebam îmi răspundea evaziv, nici una nevrînd să-mi dea exemple concrete din nebuniile lui. El însuși ocolea precizările, mai cu o glumă ca aceea că n-a învățat neavînd unde, căci se dărîmaseră toate școlile — mai cu o undă de remușcare în glas, cînd, alintîndu-mă, îmi spunea:

— Ascultă, Rebecuțo[50], lasă iscodirile și tu nu-ți supăra mămica așa cum am supărat-o eu pe a mea. Știu că asta vrei să afli. Da, tare am amărît-o, mintea mea s-a copt prea tîrziu.

[Textul acestei fotografii recent făcute este scris și intercalat aici de *D.Șt.*:]

Trei generații la mormîntul lui Gabriel şi al Rebecăi Cohen, în Bucureşti, 2015.

De la stînga la dreapta: Leia, străstrăstrănepoțica lor, fetița Daitei; Catrinel, străstrănepoțica lor, fiica Danielei; Daita, străstrănepoțica lor, fiica Danielei; Viorel, strănepotul lor, nepotul lui tanti Marga; Nicole, strănepoata lor, nepoata lui tanti Mița; Daniela, strănepoata lor, nepoata Reginei.

[50] Mă gîndesc acum că o fi fost o combinație de alint între felul cum i se spunea mamei mele, Cocuța, şi numele mamei lui: Rebeca.

Nenea Jacques Fermo, fratele bunicii mele Rebeca, şi soţia lui, tanti Henriette.

Tanti Henriette în stînga, mama în dreapta.

Mă uitam la el și nu-mi venea să cred că a putut necăji vreodată un om, cu firea lui glumeață, cu viața lui de boem, cu păhărelul lui de vin, cu plăcerea de a se juca cu noi, cu dragostea ce ne-o arăta tuturor copiilor din familie. Pe cît de firești mi se păreau alte lucruri, pe atît de puțin puteam realiza asta și parcă tot așteptam să mi se spună că nu e adevărat, că e o plăsmuire făcută să ne țină cumințI. Firesc mi se părea, de exemplu, cînd auzeam că rîsul Miței fusese așa contagios, de făcea să se prăpădească toată clasa cînd se pornea ea, căci acum era la fel, toți ne antrenam și ne dispuneam de cîte ori îl auzeam. Tot atît de firesc era pentru mine că pe Regine o porecliseră ceilalți „cloșca". I se potrivea de minune, marea ei plăcere fiind întotdeauna să-i strîngă și ocrotească pe toți ca pe puii ei.

Mama

Cum simțea că unul din frați se perpelea de ceva, nu se lăsa pînă nu afla motivul, căci un necaz împărtășit devine mai ușor dacă e dus pe mai mulți umeri. Aveau un dulăpior cu opt sertare cu cheie, fiecare copil avînd unul; al lui Ficu, sub cel al Reginei. Așa că odată, cînd acesta era mai abătut și ea n-a putut afla nimic de la el, a scos sertarul ei și l-a scotocit de sus pe al fratelui. Scopul scuzîndu-i mijloacele, a dat peste o adresă prin care directorul liceului la care învăța el îl anunța pe tatăl lor că Ficu a fost eliminat pe o săptămînă, căci fusese surprins dormind în clasă. Avea în mînă explicația tristeții lui, dar îi venea greu să conceapă că cel mai sîrguincios și serios dintre frați a putut să tragă un somn în timpul orei. După data scrisorii și-a dat seama că el nu era primit la liceu de trei zile, așa că a doua zi dimineață s-a grăbit să plece cu el deodată. Pretextînd că are ceva de repetat, n-a așteptat ca de obicei fetele mai mici, cu care se ducea împreună la școală. Pe drum a mărturisit că i-a umblat în sertar, că știe tot și vrea să-l ajute să iasă din încurcătură; iar el a simțit că i se ia o piatră de pe inimă dacă o are alături pe sora lui pe care să se bizuie. Îi trebuiau bani ca să-și cumpere o vioară bună, așa că dădea meditații în timpul zilei și, făcîndu-și lecțiile pînă noaptea tîrziu, în ultimul timp dormea mult prea puțin. Astfel, oboseala l-a răzbit tocmai la ora directorului; acesta s-a simțit jignit și i-a dat o pedeapsă exemplară. Ficu stătea ascuns la portarul liceului, tremurînd de frică să nu fie descoperit; în același timp, nu știa cum va duce adresa iscălită, din moment ce pentru nimic în lume nu avea curajul să i-o arate tatălui său. Regine l-a liniștit, promițîndu-i că îi va povesti totul mamei lor; ea va găsi desigur soluția salvatoare. Într-adevăr, aceasta s-a dus personal la liceu, a pledat cauza fiului ei și a cîștigat-o, reducîndu-i eliminarea la trei zile, cele deja trecute. Pe urmă i-a sugerat soțului ei că ar fi timpul să i se cumpere lui Ficu o vioară nouă și mai de calitate decît cea veche de începător. Cînd totul s-a terminat cu bine au observat că Margareta, care acum avea vreo nouă ani, le făcea mutre, stătea îmbufnată. Într-o zi i-a căzut Reginei în brațe, plîngînd disperată și spunîndu-i printre sughițuri:

— Eu simt bine că tu cu Ficu îmi ascundeți ceva și să știți că fac temperatură dacă nu-mi spui imediat despre ce e vorba.

Cum taina lui Ficu nu-i aparținea ei, ca s-o divulge, Regine i-a inventat la repezeală ceva, calmînd-o pe cît a putut mai bine, căci curiozitatea micuței lor surioare era aproape bolnăvicioasă, dîndu-i uneori chiar prilej de suferință. Așa a fost odată cînd a găsit niște mîzgălituri, iar Mița cu Titi i-au spus — mai mult ca s-o tachineze — că e noul lor alfabet; cu el își scriu între ele cînd au să-și comunice secrete. Dar, văzînd că gluma lor a fost luată în tragic, i-au făcut, ca s-o înveselească, fel de fel de fleacuri din hîrtie, cu care îi plăcea Margaretei să se joace: solnițe, bărcuțe, coifuri și, din carton subțire, chiar o odaie de păpuși cu pat și masă. Cînd, după ani, mi le descria mie tanti Marga, îmi dădeam seama, după felul cum mi le prezenta, că le-a preferat jucăriilor adevărate.

Tanti Mathilde

Nenea Mişu

Tanti Sophie

Cînd îi întrebam pe rînd pe cei opt cum dormeau, cine cu cine şi în cîte odăi, fiecare îmi spunea în alt fel. Nefiind lămurită, am profitat odată cînd erau toţi — deci dacă unul greşea putea fi corectat de ceilalţi şapte — şi i-am rugat să-mi descrie universul copilăriei lor. Dacă aş fi bănuit ce va ieşi, aş fi renunţat la clarificare, căci n-au făcut decît să se contrazică, să se certe şi, dacă la momentul culminant al ţipetelor n-ar fi izbucnit rîsul contagios al lui tanti Miţa — care a atras hilaritatea generală —, cred că ar fi trebuit să aştept să vină un *Jahrzeit* [recviem pentru unul din părinţii lor, *D.Şt.*], ca să se împace. Toţi erau de acord asupra numărului de camere ale copiilor: trei. Dar tanti Sophie şi nenea Ficu susţineau, fiecare, că aveau cameră proprie şi ceilalţi şapte se împărţeau în celelalte două; mama spunea că băieţii dormeau într-o cameră, Sophie cu Mathilde în a doua şi ea cu celelalte surori în a treia, cea mai spaţioasă; tanti Miţa cu tanti Titi: deoarece ele aveau camera lor, iar Mişu pe a doua, rămînea camera mare pentru ceilalţi cinci; tanti Mathilde: că dormea cu Sophie şi de restul habar n-avea cum se descurcau; tanti Marga: ce ştia precis e că ea a trebuit să stea cu Sophie, deoarece nimeni nu voia, că Mişu domnea ca un paşă în camera a doua şi Ficu era cu restul de fete în ultima. Nenea Mişu, mai mucalit:

— Dormeam în ordinea venirii acasă; eu, care soseam ultimul, n-am avut parte decît de vestibul.

DRIDU – BERTICA – IONEL

Vitîndu-mă la fotografii vechi, am dat peste cea de la Dridu, unde sînt în căruță alături de tanti Sóphica şi de Monicu.

La Dridu, cu tanti Sóphica şi cu Monicu. Eu sînt în spate.

Am rămas tare uimită văzînd ce mică eram, deoarece o mulțime de imagini de acolo le văd deslușit și e exclus să le confund cu altele, căci în prima copilărie n-am locuit la țară decît atunci, pe timpul nu știu cărei epidemii, cînd am fost trimişi cu surorile tatii în satul acela. Întîmplărilor din București nu le pot stabili în general date exacte. Nu-mi amintesc cîți ani aveam cînd, ajungînd la tanti Sóphica, primul lucru pe care-l făceam era să mă bag sub masa din sufragerie și să împletesc franjurile cuverturii lungi pînă la pămînt. Acestui capriciu îi datorez multe clipe distractive, fiindcă urmăream din locul meu agitația picioarelor în așteptarea bucatelor. Dar de neuitat mi-a rămas prînzul în care unchiul meu Zwiebel, venind acasă cu convingerea că va mînca știucă umplută, s-a văzut servit de nevastă-sa cu supă și rasol de vacă. Plină de candoare, tanti Sóphica le explica

surorilor că, îndreptîndu-se spre hale, a trecut pe Lipscani, unde a fost ispitită de o pălărie verde din vitrina magazinului „*Au bon goût*“, a intrat şi a dat pe ea toţii banii de coşniţă. Unchiul meu, complet sufocat:

— Cum, te-ai dus să cumperi peşte şi te-ai întors cu o pălărie verde?

Nu ştiu ce ar fi urmat, căci la vocea lui gîtuită toată lumea a încremenit şi n-a mai îndrăznit să scoată nici măcar un sunet, dacă eu de acolo de dedesubt n-aş fi început să ţip că vreau să văd pălăria verde şi nu m-am lăsat pînă n-a adus-o. Toate mătuşile au probat-o pe rînd; cel mai bine o prindea într-adevăr pe tanti Sóphica şi cea mai caraghioasă era persoana mea, căci evident că m-am fandosit şi eu cu ea pe cap, mai cu seamă că avea şi voaletă. În veselia generală iscată şi care l-a dispus pînă şi pe unchiul meu, s-a mîncat cu poftă chiar rasolul de vacă, cu toate că între timp se sleise.

Tanti Bertica, Ionel, nenea Lionel.

La Dridu, ce-mi stîrnea în mod deosebit admiraţia erau animalele care se luau după tanti Bertica. Cum apărea în ogradă şi pe oriunde umbla, veneau şi se ţineau după ea — mergînd unul după altul, niciodată alături — un cocoş şi o găină, amîndoi negri. Cînd i se auzea glasul în bătătură, n-o mai putea nimeni şi nimic reţine pe Căprita să nu sară behăind în întîmpinarea mătuşii mele, urmată de proaspătul ei ied, Păstorel. De cîini ce să mai vorbesc, parcă erau dresaţi să-i îndeplinească poruncile. Absolut toate animalele, fără excepţie, veneau să-i mănînce din palmă, unele grăunţe, altele zahăr, pîine sau bucăţele de carne.

Pînă la vîrsta aia n-am ştiut ce e invidia, dar cînd odată, stînd cu mîinile întinse şi pline de bunătăţi, am fost ocolită de toate vietăţile, iar pe nişte resturi nenorocite pe care le oferea ea s-au bătut păsările să le ciugulească, am simţit cum creşte în mine acest sentiment. Atunci a vrut să mă ajute, să-mi susţină ea braţele amorţite de cît aşteptasem, şi a fost de ajuns ca ea să schiţeze acest gest, că s-au şi adunat toate în jurul nostru. Eu însă am pretins ca ele să vină pentru mine şi m-am desprins brusc, scuturînd din cap că vreau singură... şi singură am rămas, căci toate orătăniile, mici şi mari, m-au părăsit fără urmă de părere de rău, lăsîndu-mă cu mîinile încărcate. S-au luat gloată după ea, cu toate că nu mai avea nimic pentru ele, în afară de atracţia ce o exercita asupra lor, a dragostei ei de animale pe care acestea o simţeau.

Nu împlinisem zece ani, cînd tanti Bertica a născut un băieţel, pe Ionel.

Toată iubirea adunată în fiinţa ei s-a revărsat asupra acestui bebeluş, vrînd să facă din ea pavăză între el şi pericolele vieţii. Şi-a împărţit animalele pe la cunoscuţi şi s-a consacrat în întregime copilaşului ei, nemaiinteresînd-o nimic altceva pe lume.

Ionel

Cînd a început Ionel să alerge prin curte — cea din strada Bradului — l-a ferit de toate locurile în care Monicu și cu mine pățiserăm sau era să pățim ceva, în special de chepengul pivniței, care părea că-l ispitește în mod deosebit. Însă nu acolo îi era dat să i se împlinească ursita. Mătușa mea era cu ochii numai pe el, dar destinului nu i te poți împotrivi. Al lui a luat forma atractivă a unei bănci verzi de curte pe care Ionel s-a suit în picioare și, sprijinindu-se de spătar cu toată greutatea, a răsturnat-o; iar el s-a izbit rău la cap, lovitură fatală, căci s-a declarat meningită și sărăcuțul s-a stins în cîteva zile, la vîrsta de patru ani și opt luni.

La noi fiind tradiția de a nu se ieși în cimitir cît timp îți trăiesc părinții, n-am trecut de capelă pînă la moartea tatii. După aceea, într-o zi i-am vizitat cu Scumpi[51], la Filantropia, pe cei plecați, depunînd cîte o floare la căpătîiul fiecăruia. Știam că vărul meu primar odihnește pe aleea copiilor, dar nu bănuiam că strîngerea de inimă, tulburarea ce vor pune stăpînire pe mine îmi vor întrece închipuirea. Mi se vorbise despre acei micuți, dar cu totul altceva a fost cînd i-am văzut cu ochii mei pe toți fixați pentru eternitate în cadrele lor, unii surîzători, alții serioși sau gînditori.

Pe spatele monumentului lui Ionel stă săpat în marmură albă un sonet al surorii tatălui meu, Lysica I. Birnberg, medic și poetă de limbă franceză. Nu împlinise treizeci de ani cînd a murit la Paris — cu un an după nașterea mea —, lăsînd două cărți tipărite: *Bramoulio le rêveur* și *Automne et Crépuscules*, din care face parte sonetul gravat, *Irréparable*, cu mottoul:

„*Peut-être que tout n'est que songe mais l'Irréparable est certain*."[52]

Am încercat să zîmbesc printre lacrimi amintirii gingașului Ionel și am retrăit acolo, visătoare, cele cîteva crîmpeie din efemera lui existență; cu emoție am răsfoit atunci puținele pagini din cartea prea scurtei sale vieți.

[51] Părinţii mei îşi spuneau unul altuia Scumpi.

[52] „Poate că totul nu-i decît vis, dar ireparabilul este cert." Căutînd pe internet, am găsit volumele de poezii ale Lysicăi Birnberg, apărute la editura A. Marchal în 1905 (*Automne et Crépuscules*), respectiv G. Cres în 1914 (*Bramoulio le rêveur*). La volumul Lysicăi *Automne et Crépuscules* este trecută la autori și Sophica Birnberg, sora ei. Ele erau, după cum ştim deja, surori cu Bertica, a cărei tragedie o pomeneşte mama mai sus. Şi despre scrierile fratelui lor, bunicul meu Isidor Birnberg, găsim informaţii interesante pe internet.

Bunicul meu patern, Israil Birnberg, la Tuileries la Paris, în anul 1911, în vizită la fiica lui, Lysica I. Birnberg, stabilită ca medic acolo.

Bunica mea paternă, Biba Birnberg

SORA MEA DORA

Curtea surorilor tatii din strada Bradului era înconjurată de apartamente mai mari sau mai mici. În unele locuiau ele, într-unul din celelalte, familia Finți cu cei trei băieți; cel mare va deveni actorul sensibil, cald și modest, regizorul fin care știa să pună în valoare nuanțele unui text, omul delicat avînd cultul muncii și pasiunea teatrului, căruia i-a închinat toată viața sa: Alexandru Finți.

Cici cu breton, Dora cu părul creț.[53]

Tanti Sóphica m-a luat odată cu ea și pot spune că am asistat la adevăratul debut al actorului de mai tîrziu. Era o serbare școlară, se juca o piesuță, și Finți i se adresa pe scenă unui profesor, ținîndu-se de burtă:

— Am mîncat prune verzi și nu mai pot...

... și o lua la goană spre fundul scenei, pe unde dispărea. Vă jur că aceste puține cuvinte au fost acoperite de aplauze, căci mutra lui exprima atît de bine graba care-l silea să fugă, încît n-am uitat-o pînă azi, după atîția ani.

Cred că eram prin a doua primară, cînd a început să joace teatru și nu lipseam de la nici o piesă în care apărea el; doar asistasem la debutul lui, era deci de datoria mea să-i urmăresc cariera!

Și așa se făcu că eram la teatru, în acel matineu de duminică în care Finți îl juca pe Etienne din piesa [cu același nume, *D.Șt.*] a lui Jacques Deval. Alături de noi era o lojă plină de școlărițe: toate erau, ca și mine, încîntate de spectacol și de jocul lui Finți și ne comunicam impresiile pe mutește, prin gesturi și mimică. În pauze, am intrat în vorbă și după teatru am plecat împreună o bucată de drum, vorbind despre ce văzuserăm. Nu țin minte cine erau celelalte din grup, totul s-a estompat, mintea mea le-a reținut, fermecată, doar pe Cici și Dora, cele două surori; prin ele am cunoscut ce înseamnă adevărata prietenie. Le văd și acum: Cici în roșu, Dora în bej, prima cu breton, a doua cu păr creț, creț.

La despărțire, Cici mi-a spus:

— Știi, mîine am teză, vrei să-mi ții pumnii?

[53] Îi mulţumesc bunei mele prietene Gabi, fiica Dorei, pentru fotografiile cu Dora, surorile ei şi cu mama mea pe care mi le-a pus la dispoziţie cu atîta drag.

Cum să nu vreau, cînd eu nu făceam decît să caut un pretext să ne mai vedem! Îl găsise Cici.

În anii care au mai fost pînă la terminarea liceului, le-am ţinut cu sfinţenie pumnii amîndurora, la toate tezele şi examenele, căci pe-atunci se dădeau la fiece sfîrşit de an.

Surori ca ele, mai rar! Odată primiseră în dar două şaluri spaniole, al lui Cici cu fond bej, al Dorei cu fond roşu. Le-au purtat cu toate ocaziile; mai ales seara, la mare, n-ar fi ieşit fără şaluri pentru nimic în lume — chiar dacă era cald, găseau că e răcoare şi le trebuie neapărat ceva pe umeri. Pînă la urmă însă s-au uzat, şi podoabele astea au fost uitate... Iar mult mai tîrziu, şi-au mărturisit una alteia că fiecăreia îi plăcuse mult mai mult şalul celeilalte, dar fiind convinsă că şi surorii ei îi plăcea cel pe care îl avea, Cici l-a purtat pe cel bej cu sufletul la cel roşu al Dorei, care jinduia după cel bej al lui Cici. Mi-am dat seama cît se iubeau, cum îşi sacrificau plăcerea lor cu uşurinţă, ca să-i facă bucurie celeilalte.

Dragostea dintre surorile Dora şi Cici.

Mă întrebam dacă o să mă iubească şi pe mine vreodată cineva cu o asemenea dragoste de soră. După ani, mi-a venit răspunsul. Eram în spital, trebuia să nasc şi Dora a reuşit să fie lîngă mine, acest lucru nu era deloc uşor, dar ea nu s-a lăsat pînă n-a izbutit. Ivindu-se o complicaţie, doctorul a decis să-mi facă cezariană; şi a plecat să se pregătească. Numai că sala de operaţii era cu două etaje mai sus şi liftul nu mergea. Fiecare secţie avea personalul ei de serviciu. Cel de la naşteri m-a anunţat: „urcaţi două etaje", şi cu asta a scăpat de mine închizînd uşa şi lăsîndu-mă pe palier în faţa scării, deznădăjduită şi cu dureri îngrozitoare. Cînd am privit în sus de-a lungul treptelor, mi s-a părut că sînt nesfîrşite, că niciodată n-o să fiu capabilă, în situaţia în care mă găseam, să ajung la capăt. Dora mă susţinea de braţ şi mi-a spus:

— Lasă, iubito, nu sînt eu cu tine? Sprijină-te de mine, că ajungem noi.

Ea, subţirică, firavă, făcînd un efort supraomenesc, m-a purtat mai mult pe sus, pe mine care nu eram în stare să mă ajut cu nimic. Era o căldură infernală, curgea apa pe ea, dar cît a durat operaţia, mi-a udat mie buzele, nu s-a dezlipit de la căpătîiul meu, măcar să se răcorească puţin. Cînd totul s-a terminat, m-a anunţat cu lacrimi de bucurie în ochi:

— E fetiţă, Cosule!

Apoi s-a repezit doar pînă la ai mei să le ducă vestea şi seara tot lîngă mine a prins-o. Am adormit fericită, mi-am dat seama ce trainică a devenit legătura dintre noi şi că mie, care n-avusesem nici o soră, Dumnezeu mi-a dăruit-o pe cea mai bună.

Cu Dora, într-o vară, în parcul de la Sinaia.

Cu Dora, într-o iarnă.

BAR-MITZVA LUI MONICU

„Onorată asistență,

În această zi în care am devenit Bar-Mitzva, fiul Poruncii, mă gîndesc adînc emoționat la frumoasa tradiție a neamului evreiesc, care face pe copil judecătorul faptelor sale.“

Așa a început Monicu, de la altarul Templului Coral, cuvîntarea ce făcea să-mi bată inima de frică să nu se încurce. Eram cu mama sus la balcon și nu-mi puteam dezlipi ochii de el, cum stătea în picioare între tata și șef-rabinul doctor Niemirower. Acesta, cînd s-a terminat, a întins mîinile și l-a binecuvîntat. Totul a decurs minunat. Monicu nici nu s-a încurcat, nici măcar nu s-a intimidat, vorbind clar și frumos atît în românește, cît și în ebraică. Tata era de nerecunoscut, emoția îl paralizase complet; am urmărit cum îi tremura buza, cînd l-a strîns pe frate-meu la piept. Pe urmă n-am mai știut ce se petrece jos, căci tot coconetul de sus a înconjurat-o pe mama. Fiecare dorea să-i spună ceva, însă vorbind toate deodată, nu se înțelegea nimic; dar nici nu era nevoie, fiindcă văzînd zîmbetul fericit al mamei, mi-era de ajuns.

Mi-au revenit atunci în minte două momente: unul cînd, tata fiind pe moarte, m-a luat fratele meu de mînă, m-a dus în fața portretului bunicilor, am îngenuncheat amîndoi și ne-am rugat lor să ni-l lase pe tata; al doilea, cinci ani mai tîrziu, cînd am îngenuncheat tot ținîndu-ne de mînă, de data asta ca să ne rugăm la picioarele fotografiilor bunicilor materni, să ne-o salveze pe mama, grav bolnavă. Aveam acum impresia că nu mulțumisem destul Cerului că ne rămăseseră părinții și-i aveam în viață lîngă noi; și, aflîndu-mă acum în casa Domnului, într-una din cele mai înălțătoare clipe din viața mea, I-am închinat întreg prinosul de recunoștință pe care I-o datoram, cu toată gratitudinea fetiței de nici doisprezece ani ce eram atunci.

De mult se pregătea această sărbătoare, în casa noastră. Venea un profesor să-l învețe pe Moni alfabetul ebraic, căci trebuia să citească la templu din cărțile sfinte și sper că n-a făcut greșeli; dar chiar dacă făcea, cîți să fi fost cei care să-și fi dat seama? Și dacă și-ar fi dat seama, cine ar fi spus-o?... Eu socoteam că sîntem nedreptățite noi, femeile; de ce numai băieții să se mîndrească, să se bucure că deveneau „fiii Poruncii“, și noi nu? Fapt e că el era „judecătorul faptelor sale“ și eu nu voiam să mă las mai prejos și, cînd a început el să postească de Yom Kippur, am postit și eu. Mi-a fost foarte greu, numai la mîncare mă gîndeam, credeam că n-o să se termine ziua niciodată, ca să apară în sfîrșit stelele pe firmament și astfel să înceteze chinul meu. Dar ce era să fac? Îmi luasem singură acest angajament, nesilită de nimeni, trebuia deci să-l țin, n-aveam încotro: „noblesse oblige“.

După ce le-am cunoscut pe Cici și Dora, am luat obiceiul să mă duc la ele, să postim împreună și astfel să ni se pară că orele trec mai repede. În apropiere de casa lor, locuiau cîteva colege prietene; venind și unele din ele ca să fie cu noi, eram întotdeauna cinci sau șase. Țin minte mai ales unul din aceste posturi, cînd, fiind lihnite de foame — după cum era normal —, conversația noastră, orice am fi făcut, tot la bucate ne ducea. Atunci, una din fete, Dodo, ne invită la ea în după-amiaza de sîmbătă, de care ne mai despărțeau patru zile. Era lăudăroasă din fire și cînd ne vorbea de fratele ei, ziaristul, spunea:

— Nu ca să mă laud, dar ca fratele meu nu scrie nimeni.

Tot așa, despre sora ei: nu-mi aduc aminte ce nu făcea nimeni ca sora ei. Și, în fine, cel mai interesant pentru noi în momentul acela: ca mama ei nu gătea nimeni. Hămesite cum eram, am prins din zbor povestea cu gătitul maică-sii și ne-am comandat fiecare ce ne plăcea mai mult. Ea ne-a asigurat... nu ca să se laude, că delicatese ca cele făcute de mama ei n-am mai mîncat și n-o să mîncăm niciodată... o să vedem noi că o să ni le pregătească pe toate.

În sîmbăta cu pricina la dejun, mă întreabă mama mirată:

— De ce nu mănînci mai nimic? Nu te simți bine?

I-am povestit totul și că pe mine mă așteptau, pe lîngă alte bunătăți, crenvurști în aluat franțuzesc și mă rezervam pentru ei.

Ajunse la Dodo, toate eram vesele.

Cici, Beca, Dodo, eu în culori deschise, Ruți. În sîmbăta după-amiază în care am fost invitate la Dodo.

Cici, Ruți, Beca; în rîndul din față, cu picioarele pe pervaz: eu, Dora

Ne povesteam, ca de obicei, întîmplări de la liceu și de abia așteptam să ne cheme în sufragerie.

Cînd, în fine, ne-a poftit, pe masă era cozonac și în pahare, lapte bătut, atît!

În altă împrejurare, poate ne-ar fi plăcut; dar acum, cînd una aștepta vol-au-vent cu ciuperci, alta creier frecat cu măsline, a treia chifteluțe de cartofi cu jumări de untură la mijloc, a patra bușeuri cu anchois, eu crenvurștii mei în aluat și toate cremă de castane cu frișcă, e de la sine înțeles că nu ne-am atins de laptele ei, fie chiar cu cozonac... Am plecat leșinate de foame, dar pe drum am rîs atîta de diferența dintre planurile făcute și chiulul înghițit, încît Dodo a reușit... nu ca să se laude, să ne facă să petrecem minunat și să transforme astfel o simplă după-amiază de sîmbătă, într-una de neuitat.

LA PATUL DOREI

Cît timp am locuit în strada Sfinților aveam vecine două surori, pe Dida și Bébé și, dacă aș sta să le definesc, le-aș numi prietene „de circumstanță", întîmplarea făcînd să avem casele alăturate și astfel să ne jucăm împreună, dar după ce ne-am mutat de acolo nu ne-am mai văzut niciodată. Spre deosebire de aceasta, prietenia cu Cici și Dora a pornit pe alte baze; ea se consolida an cu an, zi de zi, devenind cu timpul indestructibilă ca granitul. N-a contat că din Emancipata s-au mutat pe General Berthelot colț cu Popa Tatu, pe Ion Budai Deleanu sau Brezoianu, puteau sta și la capătul Bucureștilor, tot căutam să fiu cu ele în toate momentele mele libere.

Nu mult după ce le-am cunoscut și-au pierdut mama. Sora lor mai mică, Marcelica, încă nici nu intrase la școală.

„DoMaCi", cele trei surori: Dora, Marcela, Cici.

Din toată negura mai deasă sau mai transparentă, așezată de timp între mine și imaginea trecutului meu, se desprinde figura mamei lor, cu blîndețea privirii în care își învăluia fetele, cu dragostea imensă ce i-o citeam în ochi pentru copiii ei și din care o părticică pornea și către mine, prietena lor mai recentă. Datorită celui de-al șaselea simț al mamelor, și-a dat seama de trăinicia sentimentelor mele cu toată vîrsta mea destul de fragedă, căci în puținele dăți în care am văzut-o — rămase clar întipărite în mintea mea — mi-a arătat totdeauna prin cuvinte calde bucuria de a fi în casa lor. Găsea mereu cîte o atenție pentru mine, cum ar fi farfuria plină de sanvișuri cu Sardinenbutter[54], pregătite mie în mod special.

Pierderea unei mame era un lucru mult prea mare ca să-l pot realiza dintr-odată. Pierderea ei am realizat-o prin etape. Prima, la înmormîntare, cînd o plîngeau cu nesfîrșită durere fiicele și mama ei, soțul, frații și sora, tanti Fanny. Era vacanța de Paști și, cît a durat, am mers zilnic la ele ca să fie cît mai puțin singure, pînă cînd, încetul cu încetul, să se poată supune evidenței că nu vor mai simți vreodată învăluindu-le iubirea de mamă. A doua etapă a fost cînd tatăl lor s-a recăsătorit și fotografia ovală a mamei a trecut în camera fetelor, odată cu instalarea în casă a soției a doua. Renée a fost din plin o mamă atît de vitregă, încît o revolta chiar pe Lilly, propria ei fiică. Încerca să le închidă gura tuturor cu prăjituri — în asta era măiastră —, dar nu scăpa o ocazie să le mănînce zilele.

[54] Sardele mărunţite, frecate cu unt şi condimentate cu sare, piper etc., acrite eventual cu lămîie.

Toată atmosfera din casa lor — așa cum am intuit-o eu, pentru că fetele nu mi-au vorbit nimic despre asta — m-a condus la ultima etapă cînd, Dora îmbolnăvindu-se de febră tifoidă, a fost izolată într-o cameră, cu o infirmieră s-o îngrijească. Asta m-a făcut cel mai mult să simt lipsa mamei ei, să nu pot înțelege luarea unei asemenea măsuri, deoarece n-am admis în ruptul capului că a fost lăsată pe seama unei străine.

Într-o noapte, Dora fiind tare agitată și lac de sudoare, infirmiera a aprins lampa, i-a pus termometrul, mercurul s-a ridicat pe loc la 40 de grade. În casă s-a simțit că se petrece ceva și toți întrebau pe rînd despre ce e vorba. Pe măsură ce-și comunicau unul altuia temperatura, dar vrînd să se menajeze între ei, aceasta scădea: Renée i-a spus tatălui 39, acesta lui Lilly 38, ca pînă la Marcelica să ajungă 37 de grade. Fapt e că ea se zbătea mai departe cu febră mare. Cît ar fi răcorit-o dacă ar mai fi existat mîna absentă acum, aplicată ușor pe fruntea ei încinsă!

Dora, în Israel, prin 1963–64.

Cînd eram acasă și o vedeam pe mama cum îmi aducea dimineața mîncarea la pat știind ce mult îmi place, cînd îmi aminteam cum mă răsfăța la orice boală — și pentru care nu e clipă din viața mea să nu-i mulțumesc în gînd —, încercam un sentiment de vinovăție față de Dora, lipsită prea timpuriu de ocrotirea mamei. Mă duceam zilnic să stau două–trei ore cu ea, să-i transmit fără cuvinte — inutile între două ființe apropiate — toată căldura prieteniei mele. Dora era din ce în ce mai fără puteri, o obosea chiar vorba, uneori moțăia și, cînd se deștepta, îmi zîmbea văzîndu-mă tot acolo, iar alteori adormea și-mi spunea a doua zi că n-a simțit cînd am plecat. Trebuind să se dea jos din pat pentru a face o radiografie, am constatat cu strîngere de inimă că nu se mai putea ține pe picioarele slăbite. Mi s-a strecurat ca un cui în suflet teama că s-ar putea să nu se vindece, așa că stăteam și mai mult cu această prietenă atît de scumpă mie, încercînd cu toată tăria să-i insuflu curaj și dorință de însănătoșire, să fiu pentru ea un stimulent de viață.

Și, într-o zi, am observat un pic de culoare în obrajii ei palizi: tinerețea învinsese boala. Odată cu drumul ei spre vindecare, am început să simt ostilitatea cu care mă primea Renée, atunci cînd se întîmpla să fie acasă. Ca să fiu cinstită, ar trebui să spun că, din prima clipă în care s-a arătat mirată că părinții mei nu mă opresc să intru în camera unui bolnav contagios, am simțit că prezența mea acolo nu este dorită, dar n-am vrut să bag de seamă. Dacă nu vrei să înțelegi, găsești o tangentă prin care să scapi și să te strecori. Am asigurat-o pe Renée că nu risc nimic — doctorul nostru Gottfried spunîndu-mi că febra tifoidă nu se ia direct și dîndu-mi doar unele sfaturi de igienă — și am continuat vizitele mele cotidiene. Aveam anestezicul cel mai sigur împotriva răutăților ei: credința că afecțiunea mea îi va ușura Dorei ceasurile de suferință, speranța că poate am reușit să țin un pic locul mamei dispărute.

LECTURI FĂCUTE DE TATA

Într ziua în care la şcoală, la ora de zoologie, am învăţat despre metamorfoza broaştei, mi-a turuit acasă gura despre asta. Auzindu-mă, tata a zîmbit şi ne-a citit *Metamorfoza* lui A. Brătescu-Voineşti. Ne înecam de rîs ascultînd cum se prefăcea numele ţigărilor „Intim-club“ în gura slujnicei Lina, ca să se cheme pînă la sfîrşit „Aflangiu“.

Ne delectam la lecturile tatii, care aveau loc din păcate cam rar din cauza profesiei lui ce-i lua mult timp. Cînd eram mai mici, ne citise *Puiul* lui Brătescu-Voineşti. Plînsesem în aşa hal cînd mama prepeliţă şi-a părăsit puiul rănit, plecînd cu ceilalţi pentru a-i salva măcar pe ei de gerul iernii, încît tata a transformat finalul în „happy-end“. După mai bine de treizeci de ani, am aplicat şi eu formula cînd i-am citit aceeaşi bucată Danielei noastre.

Dar, după ce ne recitase tata *Cîntec* de George Coşbuc, fratele meu rămăsese cu laitmotivul şi-l folosea la tot pasul:

— „N-ai nici tu, nici împăratul,

Bani să-mi cumpere băiatul.“

Nu pot descrie nerăbdarea cu care aşteptam *Viaţa Românească*, deoarece acolo a apărut în mai multe numere consecutive romanul *La Medeleni*, de Ionel Teodoreanu. Cînd ne citea despre vacanţele celor trei copii, Olguţa, Monica şi Dănuţ, în mediul acela moldovenesc iubit de tata, eram cuceriţi şi ne familiarizaserăm cu ei de parcă îi cunoşteam şi iubeam de cînd lumea. Ce mîndri eram noi doi că nici Monicu nu s-ar fi gîndit vreodată să mă bată, nici eu nu i-aş fi tăiat sfoara zmeului pentru nimic în lume, cum făcuseră Olguţa cu Dănuţ. Alta era atmosfera dintre noi, fără răutăţi sau tachinării cu care să ne provocăm unul altuia vreo suferinţă. Unde mai pui că tatăl autorului, Oswald Teodoreanu, coleg de barou şi prieten cu tata, îmi spusese într-o zi că e descrisă chiar moşia lor; aşa că eram şi mai curioasă să cunosc toate amănuntele. Ca să fim siguri că, luat de treburi, tata n-o să ne amîne lectura, îl ameninţam, de cum apărea revista cu fragmentul, că-l citim singuri. Or, plăcerea lui era să vadă reacţiile noastre, participarea totală cu trup şi suflet la viaţa acelor copii de o vîrstă cu noi şi cred că, în sinea lui, se bucura că pe noi ne indignau răzbunările între fraţi şi ne fermecau pasajele în care cei trei copii mîncau pe ascuns, cu aceeaşi lingură, dulceaţă din gavanosul[55] păstrat în sobă.

Tot aşa, o îndrăgisem ca pe o prietenă apropiată pe Tincuţa din *Viaţa la ţară* a lui Duiliu Zamfirescu. Nu mi-a putut intra în cap că se va mărita cu Tănase Scatiu şi n-am vrut ca tata să-mi citească urmarea. De abia în liceu am citit-o de nevoie, nu de voie, căci ne dăduse la ora de română analiza întregului ciclu al *Romanului Comăneştenilor*.

Pe Şalom Alehem, ca să putem înţelege bine tristeţea glumelor sale, tragismul ce se ascunde sub umorul său, tata ni l-a făcut cunoscut mult mai tîrziu. Poate noi am fi rîs că Motl, băiatul cantorului, eroul principal din *Halal de mine, sînt orfan*, se bucură cînd — după ce vînduseră şi garnitura de argint a talesului[56] tatălui — vine rîndul dulapului de sticlă şi spune că cea mai mare sărbătoare a fost cînd au scăpat de canapeaua fratelui şi de pătucul lui! Şi am fi făcut haz de plăcerea pe care a simţit-o tăvălindu-se în lung şi-n lat pe toată podeaua unde dormeau acum cînd

[55] (*Mold.*) Borcan (pentru dulceaţă).
[56] Un fel de şal sau fular purtat la rugăciune.

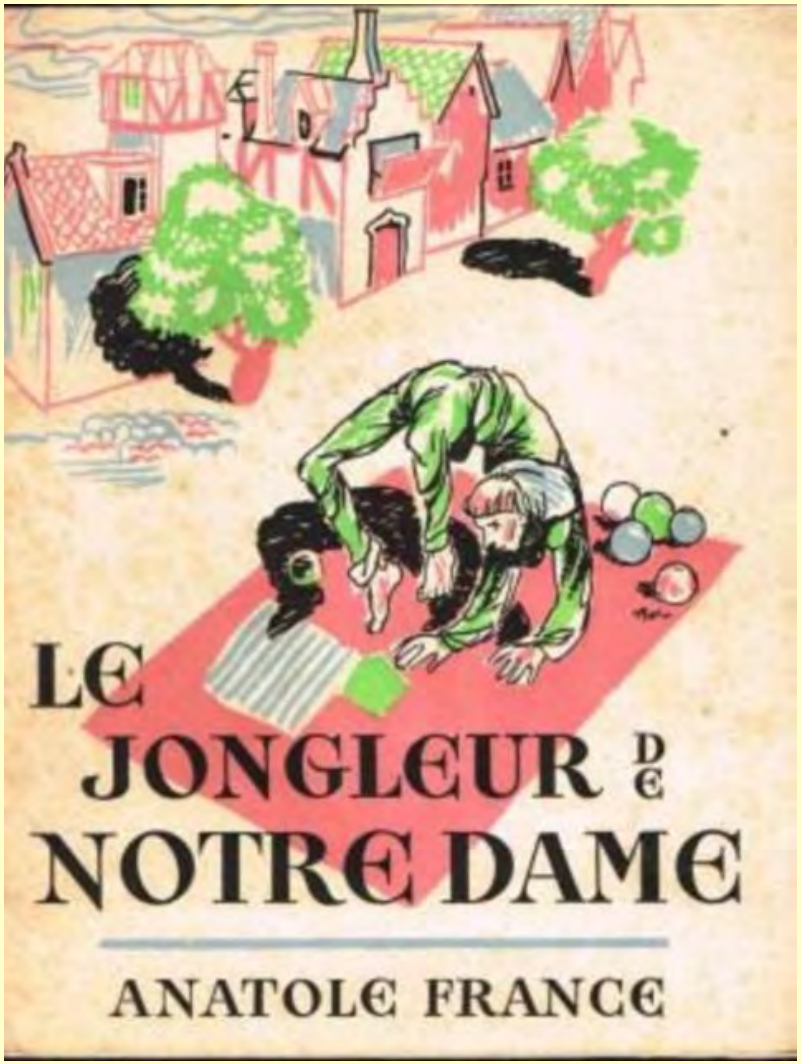

Anatole France: Le Jongleur de Notre Dame.

nu mai aveau pat! Dar am observat lacrimile din ochii tatii, vocea care i se voala şi am priceput amarul vieţii personajelor lui Şalom Alehem, ca Motl, Tevi Lăptarul, Menahem Mendel din Odessa şi soţia lui, Şeine Şeindl din Casrilifca.

Mi se întîmplă să mă visez copil. La deşteptare, strîng bine pleoapele, ca să-mi păstrez visul. În nici un caz, nu mă uit pe fereastră, ca nu cumva să zboare — cum se zice — decît după ce mi l-am depănat tot şi am siguranţa că acum n-o să-l uit. Aşa m-am visat în sufrageria din Luterană, tata stînd în capul mesei şi citindu-ne *Le Jongleur de Notre Dame*.

Jongleurul Barnabé se călugărise şi — ca şi ceilalţi călugări care închinau cultului Fecioarei tot ce ştia fiecare să facă mai bine — el se încuia în capelă unde, în faţa statuii Sfintei Marii, arunca în aer cuţite şi bile de metal pe care le prindea cu abilitate, desfăşurîndu-şi toată arta sa de artist iscusit. Este surprins de ceilalţi călugări, care socotesc purtarea lui ca o lipsă de respect, vrînd să-l pedepsească. Atunci, Maica Domnului coboară treptele altarului şi, cu poala mantiei, îi şterge lui Barnabé broboanele de sudoare de pe frunte.

Tata m-a mîngîiat pe faţă, şi cu impresia aceasta m-am trezit: dezmierdarea mîinii lui pe obrazul meu.

De cîte ori citesc ceva de Anatole France, mă gîndesc că datorită lui, scriitorului atît de subtil, am mai simţit o dată această alintare, şi pentru mine e mai mult decît nespus de mult.

LECTURILE MELE

Contesa de Ségur: Les Malheurs de Sophie

Cred că de primele cărți puse în mîna unui copil depinde dacă lectura va deveni pentru el o necesitate, va fi o plăcere, un fel de a-şi omorî timpul sau un chin la care te supune societatea formată din părinți, profesori şi alți tirani de soiul ăsta.

Cînd mi-a adus mama un pachet cu cărți, printre ele *Zînele din Valea Cerbului* şi, din Bibliothéque Rose, *Les petites filles modèles*, a reparat tot răul ce mi-l făcuse Petre Dulfu cu Păcală al lui. Nu m-a distrat absolut deloc să descopăr cruzimile acestui erou, care ar fi trebuit să fie ghiduş şi deştept. Ca să-l facă să-şi iasă din fire pe stăpînul său, el netrebuind să se supere, Păcală a tăiat odată nevinovatele oițe şi a făcut un pod cu ele, aşezîndu-le ba cu burta, ba cu spatele în sus, sau a pregătit altă dată o ciorbă cu cîinii pe care îi chema Mărar şi Pătrunjel.

Nu mă mai ispitea să citesc asemenea poveşti, cînd m-am pomenit deodată vrăjită de Nestor Urechia, cu zînele sale, şi de contesa de Ségur, cu toți eroii ei copii din *Les bons enfants*, *Un bon petit diable*, *La Fortune de Gaspard*, *Jean qui grogne et Jean qui rit*, *Après la pluie le beau temps*, *Les Malheurs de Sophie*, dedicate fiecare în parte unuia din nenumărații ei nepoți şi strănepoți.

Acele zîne şi acei copii mi-erau aproape; sufeream cînd sufereau ei, mă bucuram cu bucuriile lor şi palpitam cînd treceau prin diverse încercări. Nu-mi venea să las cărțile astea din mînă, regretam cînd se terminau şi pe cele mai multe dintre ele le reciteam cu nespusă plăcere. Mi s-a întîmplat să mă întrebe o colegă ce citesc. I-am spus:

— *Zînele din Valea Cerbului*...

... iar ea mirată:

— Cum, n-ai terminat-o? Parcă ai început-o de Crăciun şi acum sîntem aproape de Florii!

Cred că ar fi fost uimită să afle că şi de Crăciun o reciteam, căci acum era a treia oară că intram în împărăția zînelor, atît de inegalabil descrisă de Nestor Urechia.

Cu *Micul Lord*, de Burnett, a fost ceva cu totul deosebit, căci curînd după lectură a venit filmul, în care Mary Pickford juca dublul rol: al lui Cedric şi al mamei lui. După ce am văzut filmul, am recitit cartea cu mai multă plăcere, căci aveam acum în faţa ochilor dulceaţa mamei. Datorită trăsăturilor pline de farmec ale acestei actriţe, îl înţelegeam şi mai bine pe soţul ei, căpitanul Cedric Errol, că-şi părăsise de dragul ei rang şi avere. Ca băieţel, aspectul i se schimba total în gesturi şi în mişcare. Îşi păstra gingăşia şi atracţia micului lord, în tandreţea pentru mama sa şi în felul de a se comporta, ce-l făceau iubit de toţi care-l înconjurau. Astfel, l-a îmblînzit şi umanizat chiar pe ursuzul conte de Dorincourt. De cum a intrat Cedric — în hăinuţe de catifea cu coleretă de dantelă albă —, nelipsitul cîine de lîngă bunicul său i s-a gudurat la picioare şi, curînd, atît el cît şi bătrînul lui stăpîn l-au îndrăgit, fiind captivaţi de drăgălăşenia băiatului.

Aceşti autori, ştiind să scrie pe gustul copiilor, m-au prins şi pe mine în mrejele lor. Iar teoria tatii fiind: să descoperim lumea copiilor cu ochi de copil, a adolescenţilor cu ochi de adolescent — ne controla lecturile, ca să citim numai cele pentru vîrsta respectivă şi astfel puteam să le înţelegem, să le gustăm mai bine. Căci, dacă citeşti prea de timpuriu o carte şi n-o înţelegi, nu-ţi place; şi cînd ajungi la vîrsta la care ai înţelege-o, n-o reciteşti, amintindu-ţi că mai demult nu-ţi plăcuse.

Cu descrierile prea meticuloase nu m-am avut niciodată bine. Cîtă dreptate i-am dat aceluia care, exasperat la culme cu cîte amănunte descrie Balzac o casă, a spus:

— *Je saute cent pages pour arriver dans le sujet, et je me trouve à peine sauvé dans le jardin*.[57]

De asemenea, n-am apreciat romanele poliţiste. Cînd am citit vreunul, am regretat timpul pierdut. Dar şi ele se răzbună, pe bună dreptate, pe mine: niciodată n-am ghicit înainte de final cine a fost hoţul sau criminalul; şi atunci, rămîneam totdeauna paf, fiindcă era tocmai acel pe care nu-l bănuisem nici măcar o secundă.

În schimb, mă atrag mult biografiile şi cred că preferinţa asta mi se trage de la contesa de Ségur. Cînd o carte a ei era dedicată unor nepoţi, eu credeam că le povestea întîmplări trăite de ea sau de copii cunoscuţi de ea şi în felul ăsta eram şi mai ispitită s-o citesc. Cu aceleaşi sentimente l-am citit mai tîrziu pe Saint-Exupéry; în toată opera sa sînt crîmpeie din viaţa lui, al cărei sfîrşit tragic îl întrevezi cu teamă. De aceea citesc cu o reală pasiune memoriile. Cine poate povesti mai bine o viaţă decît cel care a trăit-o? Prin cine îl poţi cunoaşte mai bine pe Anatole France, decît prin Monsieur Bergeret? Sau pe Sacha Guitry, decît prin *Amintirile* sale? Şi pe atîţia alţii?... Rău îmi pare cînd, murind autorul, rămîn amintiri neterminate. Părere de rău transformată în adevărată durere, cînd pierderea mult prea timpurie a incomparabilului nostru Tudor Muşatescu a întrerupt odată cu firul vieţii şi pe acela al memoriilor sale! Nimeni nu le-ar putea continua, căci nimeni n-ar putea atinge savoarea, replica, stilul şi accentul său atît de personal ori ameţitoarele lui explozii de spirit. El a fost inegalabil, unic, deci cu atît mai mare e golul pe care dispariţia lui mi l-a lăsat în suflet.[58] Prin el am învăţat ce e umorul, că nu ajunge să istoriseşti un lucru amuzant, dacă nu ştii cum să-l spui. Într-o seară, a delectat o întreagă societate — din ea făcînd şi eu parte — cu o întîmplare din tren, atît de hazlie, că am rîs toţi cu hohote. A doua zi am povestit-o şi eu. Ei bine, unul n-a zîmbit!

Datorită acestor oameni talentaţi, care prin scrierile lor mi-au deschis gustul cărţilor luminîndu-mi mintea, lectura a devenit pentru mine nu numai o plăcere, ci o necesitate.

---

[57] Sar o sută de pagini ca să ajung la subiect, şi mă trezesc de-abia salvat în grădină.

[58] Mama a scris acest prim volum de *Amintiri* la circa patru ani de la moartea lui nenea Tudorică, bun prieten cu părinţii mei.

BUCUREŞTII VECHI

Primul lucru de care avea grijă mama în septembrie, la înapoierea de la băi, era spoirea cazanului de rufe. Pe vremea aceea, pe toate străzile treceau vînzători şi meşteşugari ambulanţi. Îi cunoşteai după strigătele lor, a căror melodie varia de la caz la caz, după natura mărfii oferite sau cerute. Unii voiau să cumpere, cum e cel care mergea pe lîngă calul căruţei strigînd: „Fiare vechi comparăăăm!“ sau telalii, umblînd cîte doi şi ţipînd cît îi ţinea gura: „Haine veeechi!“ Cum îi auzeam, le răspundeam: „Ia pe tac-tu de urechi!“ Alţii voiau să vîndă. Deci dacă îţi trebuiau cărbuni pentru maşina de călcat rufe, aşteptai cărbunarul. El apărea cu coşurile pline şi îţi dădea de ştire prin: „Chiop, chiop, chiorbuuun!“ Şi mai erau şi ceilalţi, care te solicitau cu marfa lor:

În timp ce mama făcea bulion, tata cu „fraţii“ la aperitive.
(Tata în centru; omul politic, avocatul şi scriitorul prof. Grigore Trancu-Iaşi, în dreapta lui.)

„Hai cu mielu grasu!“
„Găini! pui mari!“
„Iaurt căimăcelu! Iaurgiuuu!“
„Lapte covăsit! Laaa!“
„Zarzavagiuuu!“

Erau obişnuiţi să intre în fiecare dimineaţă în curte, cu cobiliţele pe umeri; de ele erau agăţate putinici sau coşuri încărcate cu fel de fel de bunătăţi. Noi, copiii, eram nerăbdători să auzim: „De-ale noi nuci“, ţinute în apa unui borcan mare de sticlă, ca astfel să se cureţe uşor de pieliţele lor amare; dar mai ales o aşteptam pe ţiganca cu: „Hierbinte porumbielu! Hierbinte!“ să se ivească, pe cap cu albioara ei plină cu porumbi fierţi, acoperiţi cu o cîrpă groasă, ca să-i menţină calzi; erau infinit mai gustoşi decît cei făcuţi în casă.

Cînd se strica vreo broască de la uşă, pîndeai cu urechile ciulite pînă auzeai: „Meşteru lacatuş, lacat, lacatu! loo!“ şi apărea „meşterul“, într-o mînă cu o mie de chei atîrnate pe sîrmă, iar pe umăr cu un băţ de care era legată o tolbă plină cu altă mie de chei, lacăte vechi, şuruburi şi cleşti de toate mărimile.

Cum răsuna strada de: „Spoi, spoi, spoi tingiri!“, chemam țiganul în curte, unde cositorea cazanul de aramă ca să fie pregătit pentru bulionul și magiunul obișnuit. Curînd curtea noastră, ca mai toate curțile acelui vechi București, mirosea a bulion sau a magiun, de parcă tot orașul era un cazan imens ce fierbea și își răspîndea aroma.

În fața cinematografelor de cartier sau a prăvăliilor de pe Lipscani, Șelari sau Gabroveni, stăteau strigători, puși să te invite să intri. La primele, în afara soneriei care țiuia neîncetat, auzeai: „Intrați, intrați, e Rin-tin-tin, cîinele lup minune“ sau „Nu treceți mai departe, opriți-vă să rîdeți cu Max Linder!“ La magazine, îți împuiau urechile cu „Marfă de la foc; marfă de la foc“ sau „Aici prețuri de en gros, vindem pe nimic!“

Glasurile acestea ale străzilor au pierit cam toate odată cu tramvaiul cu cai. Mult ne plăcea să-l luăm de pe Cîmpineanu în sus, pe lîngă Teatrul Național, ca să traversăm Calea Victoriei cu el. În fața porților de fier ale curții Teatrului — mă refer la curtea cu atelierele și magaziile de decoruri —, un băiat aștepta tramvaiul cu un al treilea cal, să i-l alăture pentru urcarea pantei. În tot acest timp — caii, feriți de arșița soarelui, aveau vara pe cap glugi de pînză albe, cu urechi — conducătorul îi îndemna la urcuș bătînd cu piciorul în clopotul care suna mereu, spre distracția noastră. Într-o zi, nu l-am mai auzit, după cum tot într-o zi, mergînd la tanti Mița pe Floreasca, ne-am suit în tramvaiul electric în locul celui cu cai, dispărut. Încă un capitol închis al vechiului București.

Anumite localuri, anumite expresii mi se păreau veșnice și într-o bună zi am constatat că nu mai erau cunoscute. Dacă luai o trăsură și-i spuneai muscalului[59]: la „Luzana“, la „Parisiana“ sau la „Leul și cîrnatul“, nu era nevoie să precizezi că-i pe 11 Iunie, el știa chiar că primele două erau pe mîna stîngă și al treilea pe mîna dreaptă. Sau, de voiai la „Bufet“, la „Colonade“, „Chateaubriand“ sau „Brotăcei“, te ducea direct la Șosea și, pentru ultima, pe malul lacului. Dacă-i cereai să te ducă la curse, întreba: „galop?“, și atunci era hipodromul de la Băneasa, sau „trap?“, și era cel de la Floreasca în groapă. Odată — cu gîndul la trecut — i-am zis șoferului să mă ducă la Expoziție. Văzînd că se îndreaptă spre Șosea, i-am atras atenția că greșește. În clipa aceea, trezindu-mă din visare, m-am corectat: „La Parcul Libertății!“ Eu eram aceea rămasă cu un sfert de veac în urmă.

[59] Birjar.

Dar cînd a dispărut Terasa Oteteleşeanu? Sau faimoasa grădină de teatru, cu acelaşi nume, pe întinderea căreia s-a făcut Patinoarul artificial?

Aici sînt chiar la patinoarul artificial Oteteleşeanu.

Aşa încît patinam şi acolo, nu numai pe Cişmigiu...

Pe lacul Cişmigiu, în 1929. Sînt îmbrăcată ca băieţii pe vremea aceea la patinoar.

Pe pagina întîi a revistei „Ilustraţiunea română", ianuarie 1931: „În Cişmigiu, la patinaj".[60]

[60] Cînd a apărut astfel „la ziar", la 16 ani, mama a avut parte de nişte şicane la şcoală.

Nenea Bubi, eu, Florica, Gina (în faţă).
În faţa monumentului din strada Silvestru, întorcîndu-ne de la filmul Jeanine, unul din primele filme sonore.

Iar mai tîrziu, pe locul Terasei s-a ridicat Palatul Telefoanelor, extins şi peste patinoarul Oteteleşeanu...

E puţin spus că am rămas năucită cînd, zicîndu-i cuiva că-l găseşte pe fratele meu în „Sala paşilor pierduţi", acesta a început să rîdă şi m-a întrebat: „Unde-i aia?" Nu-mi venea să cred că această expresie, pe care o auzisem zilnic în casa părintească, a murit! Ce evocator putea fi să spui sălii mari a Tribunalului „Sala paşilor pierduţi" sau locului unde se adunau avocaţii să discute între ei „Urlătoare". Înţelegeam să se schimbe cîte ceva, dar cu un folos oarecare, nu aşa, gratuit.

Ce prefacere în sălile de cinema, odată cu apariţia filmului vorbitor! Cele mari din centru aveau orchestre de muzică potrivită, ce însoţea şi sublinia acţiunea filmului. Cele de cartier — un pianist sau o pianistă de obicei mai în vîrstă, şi în momentele de dramă ei cîntau *Edelweiss*, *Reproches d'amour* sau ceva asemănător, iar în cele de comedie, cîntece vesele în genul *Gigerl-Marsch*. De azi pe mîine, toţi aceşti bieţi muzicanţi trebuiau să-şi găsească alt mijloc de existenţă, fiind înlocuiţi cu banda sonoră. Unde mai pui că primul film sonor rulat la noi fiind *Cîntăreţul de jazz*, în care Al Jolson, cu melodia *Sonny Boy*, te răscolea pînă la lacrimi, publicul cucerit nu mai intra în sălile cu filme mute. Într-o secundă a întors spatele la tot ce-l încîntase pînă atunci.

Şi mă întreb: de ce nu pot face şi eu aşa? De ce revin mereu în trecut şi-mi pare că nici o actriţă nu o poate egala pe Greta Garbo? Că nici un actor nu poate atinge accentele lui Nottara în Lear sau ale lui Demetriade în Hamlet? Că nici o sală de teatru nu-mi poate da emoţia care mă cuprindea sub candelabrul cu numeroasele becuri din vechiul Teatru Naţional, care se aprindeau şi se stingeau în trei timpi?

Ce magnet mă atrage? Cine e de vină? Or fi ochii mei de copil, fixaţi pentru totdeauna pe acele imagini, parcă amplificîndu-le vraja, de teamă să nu le-o stingă trecerea vremii? Sau poate, cum scria tata:

„Sînt anii mei, pe care cade bruma?"

CINCINAT PAVELESCU

Dintre prietenii tatii, cu multă căldură mă gîndesc la Cincinat Pavelescu, magistratul poet şi neîntrecutul epigramist. Cunoscînd probabil plăcerea tatii de a ne avea la masă şi pe noi, copiii, mai ales cînd erau musafiri, cum sosea întreba de noi. Bunăvoinţa ce ne-o arăta, importanţa pe care ne-o dădea ne măguleau la culme. Totdeauna cerea să mă aşez la dreapta lui şi, oricum decurgea conversaţia, mi se adresa cu felul lui amabil şi deschis, aducînd-o cu cîte o glumă la înţelesul anilor mei de atunci. De obicei venea cu Radu Rosetti, celebrul penalist, publicistul evocator de tipuri ale epocii, plin de sensibilitate şi umor — şi amîndoi erau în smoking, deşi ştiau bine că e o simplă masă de familie. De aceea îmi puneam şi eu rochiţa de „gală", şi această ţinută, împreună cu bucuria de a sta între aceşti doi mari amici ai părinţilor mei au făcut ca toate acele mese să mi se întipărească în minte ca zile de adevărată sărbătoare. Nu mi se făcea somn niciodată. Toate replicile dintre ei, fie că erau ironice, vesele sau serioase, scăpărau de inteligenţă şi nu ştiu cum pătrundeau în creierăşele noastre, dar le gustam, căci la cele ironice pufneam, cele vesele ne binedispuneau şi cele serioase ne încremeneau cuminţi pe scaune.

Obişnuia să vorbească franţuzeşte, dar asta mai tîrziu, căci n-a făcut-o decît atunci cînd şi-a dat seama că acum înţelegeam şi noi. Şi, de unde îmi spunea „domnişoara Cocuţa", într-o bună zi mi se adresă cu „mademoiselle", cum a continuat să-mi zică pînă ultima dată cînd l-am văzut. Niciodată nu mi-a spus pe nume, cum se face cu copiii. Se deprinsese să ne aducă în dar cîte o carte cu dedicaţie, ba mie, ba fratelui meu, uneori amîndurora, dar mai ales tatii. N-o să-mi iert niciodată că, dintr-un menajament, dintr-o reţinere probabil fără sens, atunci cînd m-am căsătorit şi am plecat din casa părintească, n-am luat din biblioteca tatii — unde erau toate păstrate — decît *Rabayat* de Omar Khayyam, cu dedicaţia:

„*à Melle Birnberg (Cocoutza). Voici des vers, Mademoiselle, qui sont pareils aux fleurs qui ne se fannent jamais.*[61]

29 Juin 1929 Bucarest."

Cincinat Pavelescu

E singura dintre aceste cărţi care mai există, căci în mai 1944, casa din V.A. Ureche, unde locuiau părinţii mei, a fost bombardată şi din toată biblioteca s-a ales într-adevăr praf şi pulbere. Am regretat fiecare carte în parte, dar cel mai mult un album cu file albe, scris în întregime de mîna lui Cincinat, special pentru tata, cu majoritatea epigramelor şi poeziilor la care ţinea. Era într-un sertar al biroului; din el, ca şi din toate actele şi hîrtiile de-acolo, nu s-a salvat nimic.

Mai am o coală dublă de hîrtie, cu următoarea dedicaţie:

„*Distinsului meu prieten şi coleg de poezie, avocatului I. Birnberg, pentru biblioteca copiilor săi."*

Cincinat Pavelescu

[61] Iată nişte versuri, domnişoară, care sînt aidoma florilor ce nu se ofilesc niciodată.

Copiez aici prima pagină din album, cu următoarele trei catrene:

Judecătorului Patriciu (la Brăila)

I

Judecătorul meu Patriciu
Nu-i orator, dar mie-mi place:
Dacă vorbind e un supliciu,
E un deliciu, dacă tace!

II

Răspuns
(Patriciu a susținut că el e mai deștept ca mine, fiindcă el vorbește și eu fiind mai prost — tac.)
Fiindcă tăceam, deși cu rost,
Patriciu mă crezuse prost.
Tot astfel eu l-am socotit
Dar numai după ce-a vorbit.

III

(Cu prilejul numirii lui P. Patriciu ca Procuror la Casație, cînd a fost emoționat și a tăcut.)
Ca tînăr, ne băgai în draci,
Vorbind cînd trebuia să taci.
Azi matur, te mai cumințești
Și taci, cînd trebui să vorbești!

La primirea celor 170 de catrene — lăsate de Omar Khayyam posterității — aveam 14 ani. Sigur, nu le-am înțeles încă, dar le-am citit; pe urmă, le-am recitit și într-o zi mi-am dat seama că eram familiarizată cu ele, le-am prins sensul și am înțeles adevărata semnificație a dedicației. Ce poate îmbogăți mai mult viața unui om, ca aceste amintiri ale serilor de neuitat din vremea copilăriei? Sub veselia lui, Cincinat avea o melancolie care reiese din versurile sale pline de atîta muzicalitate, încît i-au inspirat pe mulți compozitori, încîntați de ritmul lor — cum sînt: *Pentru ochii tăi cei dulci*, *Ca să-și cînt dintr-o chitară*, *Frumoasa mea cu ochii verzi* sau *Îți mai aduci aminte, doamnă?*.

Cînd judeca, aplica legile cum îi dicta conștiința lui de om bun. Fără îndoială că n-a plăcut ministrului; acesta, ca să-l poată scoate din București — ca judecător fiind inamovibil —, l-a avansat procuror de Curte de Apel și l-a mutat în provincie, unde a murit la Brașov.

Bustul lui Cincinat Pavelescu, Braşov.

Ca întotdeauna, ultima dată cînd a fost la noi mi s-a oprit privirea pe plastronul imaculat și scrobit al cămășii lui. Era, cum era el tot, ca o strălucire. De necrezut că s-a putut stinge și parcă...

„... pata-i albă se pierdea
În seara care se lăsase."[62]

[62] Din *Îţi mai aduci aminte, doamnă?*.

Mai bine ca oricine și-a făcut el însuși portretul, în versuri laconice:

Noaptea nu dorm și ziua casc,
Poate-aș fi vrut să nu mă nasc
Dar nu mă plîng că n-am murit
Și nu știu dac'am suferit.
N-am fost sărac, n-am fost bogat,
Am și iubit, am și uitat,
Am și uitat, am și iubit.
Și-am colindat întreaga țară,
Cinstit, c'o leafă de aprod.
Purtînd sub robă o chitară
Și-o inimă, în loc de cod![63]

Ce-aș mai putea adăuga eu...

[63] Din *Farniente*.

MEMORIA

Ce o fi, Doamne, şi cu memoria asta? Ce fleacuri pot să-ţi rămînă întipărite în minte, în timp ce lucruri importante s-au şters şi, cînd îţi vorbeşte cineva de ele, ai impresia că nici nu le-ai trăit tu. Toată viaţa, de cîte ori am intrat într-un magazin să-mi iau o pereche de pantofi, mi-a apărut în ceaţa amintirilor nenea Simică. De ce? Fiindcă ducea la cizmar ghetuţele proaspăt cumpărate pentru Mircea şi Florica, să le aplice pingele peste tălpile nou-nouţe. În schimb, oricît îmi deranjez celulele creierului, bătînd la uşa lor, doar-doar or vrea să-mi dea un răspuns, nu-mi pot actualiza imaginea pe care Monicu susţine că am trăit-o: e vorba de îngrijorarea lui tanti Miţa, cînd unchiul meu tot nu sosea acasă de la o paradă la care se prăbuşiseră tribunele şi făcuseră multe victime, vestea ajungînd în casă înaintea lui; printre victime, se temea să nu fie şi el. În disperarea ei, s-a interesat la diferite spitale, pînă ce nenea Simică a ajuns în sfîrşit, într-un tîrziu, acasă; venise tot drumul pe jos, deoarece toate vehiculele au fost ocupate cu transportarea numeroşilor răniţi.

Mi-amintesc perfect de prima oară cînd am dat cu ochii de o priză electrică, în strada Sfinţilor şi, ca o toantă ce eram, am astupat-o cu degetele, iar ea sigur că m-o fi curentat de am văzut stele verzi. Tot aşa am uitat total cînd, după cîţiva ani şi în aceeaşi casă, se pare că am lăsat să curgă apa din baia de sus, de am inundat dormitorul de dedesubt al părinţilor, tocmai cînd aşteptau musafiri din străinătate; aceştia nefiindu-mi prea simpatici, au crezut că am făcut-o dinadins.

Îl am şi acum în faţa ochilor pe Monicu, stînd la pupitrul lui şi întocmind o listă care nu se mai termina, ca să explice ce a făcut cu o hîrtie de cinci sute de lei. Mama — neavînd bani mărunţi — i-o dăduse ca să achite o taxă de un pol[64]. După ce lista ajunsese de trei pagini şi la adunare ieşeau doar două sute optzeci de lei, s-a lăsat păgubaş şi, la promisiunea solemnă a mamei că nu va cere banii înapoi, a mărturisit că îi împărţise internilor bursieri, să-şi cumpere de la bufetul şcolii bunătăţile jinduite încă de la începutul anului.

În clasa I de liceu, profesoara de istorie ne completa orele cu anecdote din Antichitate, epoca pe care o învăţam atunci. Într-o zi, ne-a dat extemporalul: „Cărui filozof grec i-a asigurat un butoi celebritatea postumă?“ Doar trei eleve am ştiut că cinicul Diogene trăia „conform cu natura“, locuind într-un butoi, că umbla pe străzile Atenei ziua-n amiaza mare cu o lampă aprinsă, răspunzîndu-le celor care voiau să ştie motivul: „Caut un om.“ M-am asigurat de un 10 în catalog şi mi-a prins de minune ca rezervă pentru următoarele note, căci pe cît îmi plăceau povestirile, pe atît nu puteam suferi datele... şi la cîte lecţii de istorie nu aveam de-a face cu ele?[65]

La treizeci de ani de la bacalaureat, fostele colege ne-am întîlnit la şcoală într-o frumoasă şi emoţionantă zi de iunie. Firesc, am început cu amintirile şi vremea splendidă de afară a făcut ca un grup să vorbească despre excursia de la mînăstirea Cernica. Pentru ea avusesem mult de luptat ca să obţinem permisiunea să ne alăturăm clasei a VII-a, noi fiind abia într-a VI-a [de liceu, *D.Şt.*]. O delegaţie condusă de mine a ajuns chiar la direcţie şi eu am fost avocata, trebuind să susţin dorinţa întregii clase; şi am obţinut cîştig de cauză. Pentru asta, toate fetele mi-au rămas

[64] Douăzeci de lei.
[65] Cu toate că înţeleg că nu-i plăceau, mama avea o memorie excelentă a datelor istorice.

recunoscătoare, căci directoarea noastră avea darul să te înghețe cu o privire și în fața ei toate amuțeau, pe cînd mie mi-a turuit gura pînă am amețit-o și ne-a aprobat.

Cum nu-mi aminteam nimic din toate astea, le-am zis că sigur mă confundă. Una din ele, care după spusele ei făcuse parte din delegație, se mira grozav cum de putusem uita și, ca să-mi reîmprospăteze memoria, mi-a povestit următoarea scenă, a cărei eroină, oarecum principală, eram eu: Pe podeaua biroului a apărut un gîndac negru, iar eu l-am mutat cu dezgust din loc, la care directoarea mi-a spus calmă:

— Ce te temi? Nu știi vechea vorbă că „jamais petite bête ne mange une plus grande?"[66]

Au fost de ajuns treizeci și unu de ani ca să mi se șteargă complet întîmplarea din minte, dar ce nimicuri mi-au rămas, în schimb, întipărite!... ca umbrela bărbătească a profesoarei de geografie sau cocul anemic al subdirectoarei cînd stătea țeapănă la poarta școlii și ne controla ținuta. În special două abateri erau urmărite: ciorapii negri să nu fie transparenți și să nu cumva să apară vreun fir de păr de sub pălăria de uniformă. Dacă și-ar fi mutat postul de observație la colțul străzii, ar fi văzut cum acolo era punctul în care la venire ne vîram și la plecare ne scoteam șuvițele de pe frunte.

Țin minte capul ca o bilă al lui Mircea atunci cînd Roman, directorul liceului Mihai Viteazul unde învăța, l-a obligat să se tundă cu mașina nr. 0; el, ca să-i facă o figură, în loc să-și tundă părul și l-a ras. Acesta era un motiv de eliminare, așa că, deși era premiant, a fost nevoit să se mute la liceul Lazăr.

Tot așa, Florica și cu mine, ca să ne distrăm pe stradă, făceam ba pe șchioapele, ba pe ciungele, ceea ce ne-a făcut odată să ne roșim din cap pînă-n tălpi, în fața unei doamne care ne-a oprit, întrebîndu-ne:

— Ieri, parcă aveați un picior mai scurt; azi aveți cîte un braț lipsă?

Și n-am terminat cu pomelnicul drăciilor și gafelor noastre. Fiindcă țin bine minte haina bleumarin cu dungi roșii a fratelui meu și ziua în care a „înnoit-o" la patinaj: vrînd să treacă pe sub o sîrmă ghimpată, a făcut-o ferfeniță. Sau gafa lui Jenică, atunci cînd s-a întîlnit cu un coleg la tenis și i-a arătat o fată jucînd:

— Uită-te puțin ce urîtă poate fi!

La care acesta a replicat:

— E sora mea.

Atunci Jenică a arătat-o pe partenera ei:

— Eu de ailaltă vorbeam.

Și colegul:

— Și aia e tot sora mea; sînt gemene.

... Atîtea și atîtea nimicuri și nici o licărire cît de mică despre întîmplări mai importante, ca faptul că părinții mei au fost nașii fiicei dragului nostru doctor Gottfried la căsătoria ei cu Jacques Valter. A trebuit să umblu în cutia cu hîrtii vechi ale mamei, ca să dau peste fotografia lor, cu dedicația: „Nașilor noștri, cu toată dragostea."

[66] Niciodată animalul mai mic nu-l mănîncă pe acela mai mare. Joc de cuvinte: *bête* însemnînd atît animal („dobitoc"), cît și prost.

Finii părinţilor mei, Aurica şi Jacques Valter, fiica şi ginerele doctorului Gottfried.

Şi de ce mi-a ieşit din minte ce o fi determinat-o pe Florica să facă acea cură de slăbire, gata-gata s-o coste viaţa? sau cînd şi de ce ne-am mutat din strada Sfinţilor? ori cum a apărut şi cum a dispărut din casa noastră maimuţa care era băieţel şi-l chema Puiu? Cea mai mare plăcere era să-l legăm înnodîndu-l cît mai complicat, ca să-l vedem cum ne urmărea cu atenţie şi nu se lăsa pînă nu reuşea să se desfacă; şi atunci se ascundea în spatele boilerului din baie sau printre hainele de pe cuier. Altă distracţie o constituia mama lui, căci sorbea laptele din căniţă, ţinînd-o pe rînd cu mîinile sau cu picioarele, mînca alune după ce le curăţa de coajă sau spărgea nuci în măsele şi le scotea miezul. Totul, cu o repeziciune uimitoare, făcîndu-şi în fălci proviziile, pe care — cînd termina tot din farfurie — le împingea cu degeţelele şi le mesteca în voie.

De ce pot descrie cu precizie matematică felul în care se îmbrăca tata cînd pleca la Casaţie: în jachet[67], cu pantaloni reiaţi, şi nici o secundă nu mi-l pot imagina în robă, cum spun atîţia că l-au întîlnit în Tribunal?

Mi-amintesc că aveam la vila de la Sinaia îngrijitori a căror familie se îmbogăţea în fiece an cu un nou plod — şi ştiam de cîţi ani erau la noi, după numărul copiilor —, dar îmi sînt complet şterse din minte figurile sau numele lor.

Ceea ce pot garanta e că memoria n-are nimic comun cu voinţa. Cînd aveam treisprezece ani, fiind pe plajă într-un cerc numeros şi vesel, unul dintre noi a spus o anecdotă cu doi surzi:

— Te duci la pescuit?

— Nu. Mă duc la pescuit.

— Aş fi jurat că te duci la pescuit.

Eu am fost dintotdeauna gata să vin pe loc cu o altă anecdotă, de îndată ce aud una, deci... am venit:

— Ce eşti atît de grăbit?

— Mă-ă-ă du-u-uc lalala şcoa-a-laa de-ee bîlbîi-iţi.

— Ce mai ai nevoie de şcoală? Văd că te bîlbîi foarte bine.

[67] Haină bărbătească de ceremonii, lungă pînă aproape de genunchi.

În clipa aceea, dacă m-am rugat de ceva, a fost să mă înghită pămîntul, să dispar de pe lumea asta, unde existau cei doi ochi mari și albaștri ai colegei mele Nina, ce mă fixau și încercau să-mi zîmbească, să-mi arate că nu e supărată că, în fața ei care se bîlbîie, am putut spune acea anecdotă. M-am perpelit mult timp, mai mult moartă decît vie, și-mi venea să-mi dau cu pumnii în cap de neghiobia mea. Nu pot să spun cît am încercat să uit dimineața de vară însorită a acelei vacanțe, cît m-am chinuit chiar. Dar ce, a fost posibil? Probă că și acum, cînd am retrăit-o, am simțit cum îmi piere tot sîngele din vine, exact ca atunci.

În schimb, de la aniversarea la care am primit primul meu ceas-brățară și pînă în zilele noastre, pe toate am uitat să le întorc. Parcă era și este un făcut, ca o festă diabolică jucată de memorie, să nu-mi amintesc de ceas decît după ce s-a oprit. Mi-am făcut semne, noduri la batistă, totul a fost și este zadarnic. În disperare de cauză, am luat unul automatic, el se regla singur la fiecare mișcare a brațului; ei bine, pe ăsta, nu din obișnuință, căci e clar că nu aveam, ci mai curînd din spiritul de contradicție care trăiește latent în fiecare din noi, toată ziua îl întorceam și bineînțeles că pînă la urmă l-am dat gata. Mai lămurește-te, Doamne, dacă poți!

WEIZMANN

Pe la sfîrşitul anului 1927, profesorul doctor Chaim Weizmann, preşedintele Organizaţiei Sioniste Mondiale, creatorul Universităţii din Ierusalim care nu va proclama niciodată faţă de nimeni o lege *numerus clausus*, a făcut o vizită în ţara noastră.

Instituţia culturală „Asociaţia Prietenilor Universităţii din Ierusalim", din al cărei comitet de Patronaj făcea parte şi tata, a dat cu acel prilej un banchet în onoarea ilustrului oaspete. Cina a avut loc luni, 5 decembrie, în Sara de Marmoră a hotelului Bulevard, sub preşedinţia domnului profesor C. Rădulescu-Motru. Asociaţia îşi propunea, printre altele, înlesnirea schimbului de profesori şi studenţi între Universităţile din România şi cea din Ierusalim, crearea unei secţii de publicaţii româneşti la biblioteca universitară de acolo, precum şi organizarea unor excursii de studii în ţara Bibliei — excursii atît de dorite de tata, el ţinînd mult să pună piciorul pe pămîntul strămoşesc, vis pe care însă nu şi l-a putut împlini vreodată.

La masa festivă au asistat, între alţii, următorii profesori universitari:

C. Rădulescu-Motru, membru al Academiei Române; doctor C.I. Parhon; C.I. Dissescu, senator, fost ministru; David Emmanuel, marele matematician; doctor D. Gerota; Dimitrie Gusti; Ştefan Minovici; Anibal Teodorescu; Constantin Sipsom[68]; foştii miniştri Gr. Trancu-Iaşi şi Grigore Iunian, şef-rabinul doctor I. Niemirower, senator; Dem.I. Dobrescu, Preşedintele Uniunii Avocaţilor din România, şi tatăl meu.

Toate aceste somităţi ale culturii româneşti, toţi aceşti profesori universitari au salutat cu căldură naşterea micii surioare îndepărtate a universităţilor din România. Reproduc cîteva fragmente din toasturile ţinute:

„... Permiteţi-mi să salut, în numele Asociaţiei Prietenilor Universităţii din Ierusalim, pe domnul profesor Weizmann, misionarul prin vocaţiune al marei opere ce se desăvârşeşte pe pământul sfânt.

Domnul profesor Weizmann este dintre noi toţi slujitorul celei mai înalte vocaţiuni. Noi, ceilalţi intelectuali, luptăm în domeniul posibilului. Domnul profesor Weizmann şi-a propus să creieze o naţiune vie, din fărâmiturile unui popor risipit în toate colţurile lumii şi să dea rodnicie unui pământ sfânt prin trecutul său, dar ajuns pustiu, ca o piatră seacă, prin vicisitudinile istorice.

Domnul profesor Weizmann va apare viitorimei ca un erou de legendă, atât de îndrăzneţ îi este astăzi gestul vocaţiunii sale!

Domnule profesor Weizmann, doresc din suflet să fiţi un erou cu noroc, şi să vedeţi cât de curînd idealul Dumneavoastră înfăptuit.

Am nădejdea că guvernele popoarelor civilizate europene vor găsi mijloacele de a veni în ajutorul tinerei Universităţi din Ierusalim. Până ce guvernele vor găsi însă aceste mijloace, este de datoria oamenilor culţi europeni să sprijinească după puterile lor această nouă universitate, care ar fi ca un far strălucitor pentru întreaga noastră civilizaţiune."

Profesor C. Rădulescu-Motru

[68] Ştefan Minovici (fratele lui Mina şi al lui Nicolae Minovici), chimist, membru corespondent al Academiei Române; Anibal Teodorescu, jurist, membru corespondent al Academiei Române; Constantin Sipsom, delegat al României la Liga Naţiunilor.

„... Rasa ebraică este singurul caz în lume, în care vedem că același popor, care și-a născut o civilizațiune superioară, își dezvoltă tot el și-și trăiește tot el civilizația sa, de la începutul istoriei și până astăzi. Din toate rasele lumii intrate în istorie cu civilizația lor, unele au pierit lăsând ca alte popoare să ducă mai departe civilizația lor; altele, după ce au dat lumii civilizația lor, au rămas ele într-o stare de decadență evidentă; altele au pierit și ele și civilizațiunile lor.

Numai civilizația ebree a fost născută, crescută și trăită de poporul evreu, de la începutul ei și până astăzi.

Rasa ebraică a probat lumii că spiritul este tot atât de indestructibil ca și materia, pentru că am văzut că tot spiritul și toată materia lumii vechi și moderne, legată în contra sa n-au putut să distrugă sufletul unui popor mic, care a putut să reziste numai prin marea solidaritate de rasă, prin marea forță a ideii, prin forța democratică și prin forța optimismului moral.

În numele Comitetului nostru, beau pentru civilizațiunile lumii, pentru Universitatea din Ierusalim, pentru sionismul care reclădește țara, pentru marele său arhitect, domnul doctor Weizmann.“

Avocat Dem.I. Dobrescu

„... Cu atât mai mult, sunt de părere că trebuie să salutăm ca un eveniment foarte important creațiunea Universității din Ierusalim, orașul care deșteaptă atâtea amintiri sfinte, atât pentru creștini, cât și pentru evrei.

Ea va fi cea mai înaltă expresiune specifică sufletului unui popor, esențialmente intelectual, cu o veche tradițiune culturală și care a dat omenirii, în toate ramurile ei de activitate, reprezentanți din cei mai valoroși.“

Doctor C.I. Parhon

„... Evreii sunt încă creatorii unei democrații reale, cu o constituție liberală, cu respectul drepturilor omului, pe care n-a realizat-o civilizația modernă decât după Revoluția franceză.

Cultura evreească și aportul ei pentru civilizație este imens. Ei au fixat marile linii ale cosmogoniei științifice și principiile absolute ale Eticei.

Via mea dorință este ca prietenii Universității din Ierusalim să se regăsească în aula ei — cât de curând — pentru a admira opera domnului profesor Weizmann.“

Profesor C.I. Dissescu

„... Nu este o simplă coincidență geografică faptul că Universitatea din Ierusalim, clădită pe Muntele Măslinilor, are la poale valea lui Josaphat, unde, după tradiția profetică, va avea loc Judecata cea din urmă, pentru că acei ce nu vor sprijini Universitatea vor trebui să dea seama la cea din urmă judecată; după cum nu e nici o simplă coincidență morală că Universitatea din Ierusalim este opera Profesorului Weizmann, pentru că el este o sinteză etică de cea mai magnifică strălucire.

Universitatea ne e dată de toată omenirea. Toate universitățile lumii s-au mândrit cu ea, făcând din existența ei un scop al propriei lor civilizațiuni.

Nici o universitate din lume nu a fost clădită de toate naţiunile. Naţiunile au voit să şteargă din civilizaţie nedreptatea lor milenară faţă de evrei. Gestul lor rămâne etern. Minunile vechii lumi: farul din Alexandria, colosul de la Rodos, grădinile suspendate... toate au dispărut. Nu aveau în ele sămânţa de eternitate.

Grupul românesc al Prietenilor Unversităţii din Ierusalim sărbătoreşte astăzi pe creatorul Universităţii. Reînviată pe Muntele sacru, cea mai tânără din şcolile universitare este mândră de făuritorul ei.

Pătruns de un sentiment de integrală admiraţiune pentru acest om, care ţine în mâinile sale soarta poporului evreu, ridic paharul pentru succesul nobilului său destin şi pentru una din operele sale, dar cea mai nepieritoare.

Eternă să fie lumina pe care Universitatea din Ierusalim o va răspândi pe pământ.“

Avocat Isidor Birnberg

Din răspunsul domnului profesor Weizmann extrag cîteva pasaje:

„Naţiunile europene, Englezii, Francezii, Olandezii şi-au stabilit imperiile lor coloniale, înfiinţând întâi vaste întreprinderi agricole, comerciale, industriale, financiare etc. Numai Evreii — cel mai practic dintre popoare, se zice — şi-au început reclădirea ţării lor printr-o instituţiune culturală ...

Noi, Evreii, am avut şi avem, e adevărat, mulţi savanţi; am dat omenirii multe glorii ştiinţifice. Totuşi n-am putut avea o ştiinţă care să fie a noastră, proprie. Savanţii evrei sunt izolaţi: partea lor de contribuţie ştiinţifică aparţine ţărilor respective.

Mi se întâmplă adeseori să fiu examinator la Universităţile din Cambridge şi Oxford. Zidurile acestor Universităţi sunt mărturiile unei tradiţii şi ale unei continuităţi academice, veche de sute de ani! Acolo s-au format bărbaţi de Stat, cugetători, scriitori. Acolo ştiinţa îşi are un cămin asigurat.

O astfel de tradiţie, o astfel de legătură şi de continuitate în învăţătură şi în ştiinţă — ne lipsea nouă, Evreilor; iată de ce am întemeiat Universitatea din Ierusalim.

O caldă primire colegială vă aşteaptă, domnilor, la Universitatea din Ierusalim. Beau pentru Universitatea română!“

Au trecut mai bine de douăzeci de ani de atunci, cînd în şedinţa solemnă O.N.U. a luat fiinţă, la 14 mai 1948, în baza unei hotărîri a Adunării Generale, statul Israel, cu capitala Tel Aviv.

Emoţionat ca niciodată, tata ne-a atras atenţia:

— Vedeţi, nu e o simplă coincidenţă istorică evenimentul măreţ că cel care a creat Universitatea din Ierusalim este astăzi ales primul Preşedinte al tînărului stat. Toată viaţa, acest om de seamă, renumit chimist, renunţînd la beneficiile materiale ce se cuveneau invenţiilor sale, le-a transformat în drepturi cîştigate pentru poporul evreu.

MERIDIANE

O PRIVIRE FUGARĂ ÎN GRĂDINA ŞTIINŢEI SPRE INSTITUTUL WEIZMANN

Inaugurat în 1949, la Rehovot, o regiune de livezi, Institutul Weizmann s-a făcut cunoscut în lumea largă a ştiinţei ca unul din principalele institute de cercetări. El are 18 departamente în ştiinţele naturale: matematica aplicată, biochimia, biologia celulară, biologia experimentală, genetica, fizica nucleară, chimia organică, fotochimia, spectroscopia, cercetări polimere, fizica chimică teoretică, cristografia razei X etc. Institutul are şi o subsecţie de învăţământ în ştiinţele naturale, care eliberează diplome acelora care îşi urmează doctoratul în departamentul lui. Arhiva, Biblioteca, Documentarea şi Centrul de măsurări precise deservesc toate departamentele. O societate anexă institutului utilizează descoperirile pentru aplicarea lor în industrie şi agricultură şi colectează materiile prime şi reziduurile de la fabrici pentru necesităţile ştiinţifice[1]. Această societate se numeşte Yeda Research and Development Company. Din 1949, în cadrul Institutului funcţionează şi un institut de fizică nucleară, ca urmare a dezvoltării luate de departamentul respectiv.

În cadrul unui dineu dat la New York la 27 noiembrie 1948 (ziua de naştere a lui Weizmann) de donatorii care au contribuit materialiceşte la crearea institutului, savantul chimist a explicat ratiunea ce l-a condus la înfiinţarea unui asemenea mare institut. „Aici sînt două mici ţări mediteraneene ce au dat lumii cele mai preţioase daruri care sînt şi în zilele noastre bazele autentice ale omenirii şi

HAIM WEIZMANN, savant chimist, primul preşedinte al statului Israel

wald Birley, domină încăperea. În a doua cameră, plină de trandafiri şi gla diole, se află două tablouri de Utrillo cîteva statuete de jad, un bust de mar mură al lui George Washington şi, în faţa lui, un bust al lui Haim Weizmann, lu crat de Sir Jacob Epstein. Terasa era locu favorit de meditaţii al savantului. În dreptul terasei, la poalele micii coline s află mormîntul lui Haim Weizmann. Ae rul este plin de mireasmele florilor. Est atîta simplitate în tot ce se vede aici ş totul aminteşte de atîta muncă, încî mulţi sînt impresionaţi pînă la lacrimi aşa cum s-a întîmplat şi lui Arturo Tos canini (1867—1957), cînd a vizitat cu an în urmă această casă memorială.

Institutul este condus de un consiliu ştiinţific, avînd ca executor pe Maye W. Weisgal, un remarcabil organizator ş economist, pe care l-a desemnat în a ceastă funcţie chiar Haim Weizmann. Zec de savanţi din întreaga lume fac ofert de a lucra în institut, datorită libertăţi depline de gîndire de care se bucură toţ cei ce lucrează în domeniul ştiinţei, pre cum şi nivelului înalt al gîndirii ştiinţi fice ce caracterizează întreaga activitat a institutului.

Institutul Weizmann întreprinde şi cer cetări cu privire la proiecte de intere naţional. Cele mai importante proiect sînt axate pe problema apei Israelului Ţara depinde de apă pentru existenţa ei Problema apei este complicată din punc de vedere geografic şi geologic. Sursel de apă ale ţării se află în nordul ei, da cele mai mari necesităţi le are Sudul.

Revista cultului mozaic nr. 474–475, din articolul „O privire fugară în grădina ştiinţei spre Institutul Weizmann".

Au trecut din nou mai bine de douăzeci de ani şi, ajunsă în Israel, m-am dus în pelerinaj la mormîntul Preşedintelui Weizmann, ce se află la Rehovot [oraş la circa 20 km la sud de Tel Aviv, *D.Şt.*], în parcul Institutului de Ştiinţe care-i poartă numele.[69]

[69] Am avut enorma bucurie de a merge şi eu atunci (în 1971), cu părinţii mei, în Israel şi de a vedea cele pe care le descrie mama atît de impresionant mai jos, trecute prin filtrul puternicelor sentimente trăite de ea atunci.

Am căutat acum pe internet şi am găsit în revista online de ştiri şi informaţii despre Israelul secolului al XXI-lea *ISRAEL21c — Uncovering Israel*, din 21 iulie 2015, un articol scris de Viva Sarah Press care arată că Institutul Weizmann a obţinut locul 10 mondial într-un studiu internaţional de cercetare efectuat de Centrul pentru Ştiinţă şi Studii Tehnologice (CWTS) al Universităţii Leiden, din Olanda. „The Israeli public research university in Rehovot is the only one of the top 10 research institutes that is outside the US. [...] The ranking looked at scientific papers from 2006–2015. According to the survey, 19 percent of the research papers published by Weizmann Institute scientists are ranked in the top 10% of scientific papers for impact; 21.4% of papers by Weizmann Institute scientists in the life sciences and medicine are ranked in the top 10% for impact; 2.4% of the Institute's scientific articles are ranked in the first percentile for highest scientific impact, and 64.7% were in the top half for the impact factor."

Weizmann Institute of Science

A fost pentru mine ca o datorie pe care o îndeplineam în memoria tatii, ca şi vizitarea vechii Universităţi de pe Muntele Scopus, atunci în parte închisă pentru lucrări de extindere şi renovare. Cînd a vorbit tata de Universitate — şi socotind probabil că Muntele Măslinilor nu este în realitate decît o prelungire a Muntelui Scopus —, a situat-o pe acest munte sacru.[70]

De la crearea Statului şi pînă la „Războiul de şase zile" din 1967, Ierusalimul era astfel împărţit, încît atît Zidul Plîngerii, cît şi Muntele Scopus şi Muntele Măslinilor cădeau în partea arabă. În mod excepţional, Universitatea şi un coridor prin care să se poată ajunge la ea erau socotite teritoriu israelian. Dar securitatea profesorilor şi a studenţilor neputînd fi garantată din cauza atacurilor duşmane continue, Universitatea a fost păstrată mai mult ca punct strategic militar şi cursurile au fost mutate, încetul cu încetul, în partea israeliană a Ierusalimului. Atunci cînd clădirile vor fi refăcute şi modernizate, Universitatea din Ierusalim îşi va relua locul iniţial, de unde să răspîndească mai departe eterna sa lumină.

[70] Universitatea Ebraică din Ierusalim (HUJI) este o universitate israeliană, al cărei prim campus, de pe Muntele Scopus, a fost inaugurat oficial în anul 1925. Este prima universitate din Palestina.

Stînd sus pe Muntele Măslinilor, priveam tulburată la valea lui Josaphat, care mă despărțea de orașul vechi, înconjurat de ziduri. Urmăream drumul Mîntuitorului, de la poarta Sfîntului Ștefan la biserica Franciscană a Biciuirii — ridicată pe locul unde a fost judecat de Ponțiu Pilat —, urcînd apoi pe Via Dolorosa spre Golgota. Ochii mi s-au oprit pe cupola cea mare cenușie a bisericii Sfîntului Mormînt. Tot așa cum, trădînd vădita lor lipsă de respect pentru cultele altor neamuri, în anii lor de stăpînire unii arabi și-au ridicat pe acoperișul acestei biserici maghernițe sordide, la fel și-au lipit locuințe de Zidul Plîngerii, folosindu-l drept al patrulea perete al caselor lor. Acum toate au reintrat în normal, Statul a dărîmat aceste șandramale și a desființat, răscumpărîndu-le pe măsură ce reușea, prăvălioarele murdare de pe cea mai sfîntă Cale a Creștinătății, Via Dolorosa.

Am zărit Zidul de Apus, cum i se spune acum veneratului Zid al Plîngerii, ultimul vestigiu al Templului lui Solomon și al celui de-al doilea Templu, numit așa deoarece evreii nu mai trebuie să plîngă, avînd în sfîrșit patria lor. În plin soare strălucește cupola de aur a Domului de pe Stîncă, impropriu numit Moscheea lui Omar, clădit în vîrful muntelui Moriah, pe locul unde, din ordinul Domnului, trimisul Său i-a oprit lui Abraham mîna; cu ea era gata să-și sacrifice fiul, pe Isaac. Acesta a fost locul Sfintei Sfintelor, în grandiosul Templu, dărîmat de Titus și de ostașii săi. Puțin mai spre stînga, în afara zidurilor, e Muntele Sion, pe care am descoperit cu ușurință turnul bisericii închinate Fecioarei, La Dormition, deoarece se profilează alb pe cerul albastru. Tot pe Muntele Sion e mormîntul lui David, loc pios pentru toată suflarea evreiască, unde, sub Steaua lui David brodată pe învelitoarea roșie ce acoperă altarul, stă scris cu literele ebraice:

„David, regele lui Israel, trăiește și există.“

Și mă gîndeam impresionată că fără îndoială prezența mea acolo nu este o simplă coincidență, ci visul nerealizat al tatii de a pune piciorul pe pămîntul strămoșesc, care după ani se împlinea prin mine.

TANGO DES ROSES

Pentru serbarea de fine de an, diriginta noastră, doamna Costamania, a scris o scenetă jucată de o parte din noi, elevele. Ne plîngeam în ea că nu sîntem prețuite de profesoare la justa noastră valoare și expuneam fiecare pe rînd ce aptitudini ascunse zac în noi.

Una arăta un portret în creion, alta o sculptură în argilă, neapreciate de profesoara de desen. E de la sine înțeles că erau disproporționate și atît de prost făcute, încît toată sala a izbucnit în rîs. Căci cum putea să mai pretindă că are talent cineva care lucra astfel de orori ce nu reprezentau nimic! Asta se petrecea cu peste patruzeci și cinci de ani în urmă.[71] Astăzi n-am mai fi avut nici un haz, fiind la modă tocmai asemenea lucrări ermetice, din ele să nu înțelegi nimic sau, în cel mai bun caz, exact pe dos de ceea ce a vrut să redea autorul. Eleva care voia să demonstreze ce admirabil recită ea în franțuzește s-a zbătut mult cu pronunția, dar a reușit în fine să dea o asemenea versiune fabulei lui La Fontaine *Le Renard et la Cigogne*, încît aveai impresia că o declamă în latinește.

A venit rîndul meu. Eu mă văitam, deoarece doamna de muzică nu numai că nu mă punea solistă la serbări, dar mă scosese și din cor. Ca să dovedesc ce splendoare de voce posed, am început să cînt un șlagăr la modă:

Tango des roses
Aime-moi, comme on aime une rose
Qu'un rayon de soleil fait éclore...

A fost ca o explozie de rîs. Toți hohoteau și eu continuam, forțîndu-mă să cînt cît mai bine. Amuzamentul era că nu făceam nici un efort să iasă atît de fals. N-aveam nici un merit: asta era vocea mea adevărată.

Dar cei din sală nu știau, ci credeau că mă silesc să iasă acel caraghioslîc, și cu fiecare strofă veselia creștea. La terminarea bucății, nici gînd să continuăm după programul stabilit. Mă cereau pe mine... și, ca să le fac plăcere — ba, ca să fiu sinceră, ca să-mi fac și mie plăcere, fiindcă mă complăceam teribil în tonurile mele —, le-am cîntat și *Creola*.

A fost prima și ultima dată din viața mea cînd am fost solicitată să „concertez". Altfel, cum începeam, fie că-și astupau toți urechile, ori plecau de lîngă mine, sau mă sîcîiau pînă tăceam din gură. Deci cum să nu bisez cu dragă inimă?

La sfîrșitul serbării, profesoara de muzică vine și mă anunță, cu toată seriozitatea:

— Bravo! La anul, faci parte din cor!!

[71] Mama se referă la sfîrşitul anilor '20.

REMY

Remy nu e băiat, cum ar putea crede toți cei care îl cunosc pe Rémi din romanul *Sans famille*, al lui Hector Malot. Cum au crezut autoritățile franceze, cînd, strigîndu-i numele de pe pașaport și căutînd persoana din ochi, întrebau:

— *Où est Remy?*

Ea, arătîndu-se:

— *C'est moi!*

Ei au măsurat-o mirați:

— *Comment vous? Mais c'est un nom de garçon.*[72]

Nu e băiat, ci prietena mea dragă. Ne-am cunoscut în ultima mea vacanță, ca să zic așa, liniștită; în anul următor venea bacalaureatul, cu toate emoțiile legate de el.

Am petrecut împreună în decursul anilor nenumărate zile plăcute: plimbări de care nu ne mai săturam, cum era aceea pe faleză de-a lungul mării pînă la Tuzla; am avut parte împreună cu ea în viață și de multe alte întîmplări, unele chiar ieșite din comun, ca focul de la [teatrul de revistă, *D.Șt.*] Vox, de exemplu. Într-un ajun de Crăciun, eram amîndouă la revista lui C. Tănase, cînd au ars sala în care juca el, ca și Teatrul Vesel din aceeași clădire. În noaptea geroasă a incendiului, am avut noroc nu numai să scăpăm tefere din flăcări, dar nici măcar nu am răcit, deși am fugit îmbrăcate doar în rochiile subțiri de premieră. Ne-am găsit pe urmă, la prefectură, paltoanele evacuate de pompieri laolaltă cu toate accesoriile lor de iarnă, ca șoșoni, fulare, mănuși și căciulițe.

Pe vremea aceea mass media nu prea erau răspîndite: radiouri puține, televizoare încă deloc și walkie-talkie nici pe atît. Cu toate astea, nu știu ce perfecționată tehnică de difuzare aveau hoții de buzunare ai Bucureștiului și împrejurimilor și prin ce fire invizibile își comunicau, dar în două minute au sosit toți la fața locului... făcînd o pradă mănoasă, căci cui îi mai ardea, odată ajuns afară intact, să-și mai ferească ceasurile, portofelele, colierele sau poșetele. Șansa mea a fost că, alergînd, medalionul de onix de la gît se bălăbănea, și atunci, de teamă să nu se rupă lănțicul și să-l pierd, l-am ținut strîns în palmă. Păcat să fi făcut parte din recolta respectivilor și să fi fost lipsită acum de plăcerea cu care-l port [vezi prima poză a cărții, *D.Șt.*], cînd în el, în partea dinspre inima mea, am fotografia lui Scumpi cu Daniela în brațe.

Dar în special am fost alături de Remy la evenimente considerate de mine pînă atunci ca fiind de domeniul trecutului. Auzind că turnul Colței fusese grav avariat în timpul unui cutremur serios din 1802, nu m-am alarmat nici o secundă. Asta era pe vremuri, de ce să mă tem de ceva ce categoric nu se va mai întîmpla? Acum puteau fi cel mult niște cutremurașe, aproape să nu le simți. Cînd am învățat la școală — în anii de destindere veniți după primul Război Mondial — despre rebeliuni, războaie și bombardamente, aveam convingerea absolută că acele grozăvii nu se vor mai repeta vreodată. Pierdusem din vedere faimoasa vorbă „istoria se repetă", care, confirmîndu-se, am avut parte și de cutremure, și de rebeliune, și de război, și de bombardamente. Cînd spun că am fost alături de Remy, e un fel de a mă exprima. Eu locuiam pe Luterană la parter, într-o casă

[72] Unde e Remy? – Eu sînt. – Cum dumneata? Dar e un nume de băiat.

bătrînească cu ziduri groase de nu mai știu cîte cărămizi, cu tapet pe pereții înalți de patru metri, deci cu lămpile atîrnate foarte sus. Ea ședea însă — e drept, după colț, pe Știrbei Vodă — la etajul IV, într-un bloc cu pereții subțiri și tavanul destul de jos ca lămpile să ajungă exact deasupra capului. În noaptea de pomină din 9/10 noiembrie 1940, dormeam în casă tata și cu mine, căci mama rămăsese la tanti Mița ca să n-o lase singură cu Florica, grav bolnavă. Cînd a început să se zguduie casa cu tot ce era înăuntru, ne-am așezat și noi ca oamenii între uși, de-abia așteptînd să se termine clătinatul, ca să-mi pot continua somnul întrerupt la o oră atît de prost aleasă. Nu mă cufundasem de mult în brațele lui Morfeu și mă trezește încetișor tata, spunîndu-mi că hall-ul nostru e plin de lume. Veniseră fratele meu cu soția lui de la etajul VI al unui bloc de pe Brezoianu, Remy cu ai ei și nu mai știu cine din vecini, tot „de la înălțime". Acum am realizat, din povestirile lor, din panica prin care trecuseră, din spaima ce persista în toți, catastrofa trăită de ei. Fiecare tremura de groaza unui nou cutremur și găsea mai multă siguranță la parterul casei noastre. Remy ne arăta prin gesturi cum crăpaseră pereții, cum căzuse tencuiala pe jos umplîndu-i de moloz spațiul vital, cum pendulaseră lămpile mai-mai să le cadă în cap, în fine cum se mișcaseră mobilele în casă în timpul zdruncinăturilor care nu mai încetau; Monicu și ceilalți erau la fel de speriați.

În vara lui 1929, într-una din zilele lor fericite. Remy, în centru jos. În spate, Octav. În extrema dreaptă, fratele ei, Jenică Valentin. Tinerilor le plăcea să își petreacă timpul și punînd în scenă pe plajă diferite spectacole; astfel se explică costumația celorlalte două fete şi craniul din mîna lui Jenică.[73]

[73] Îi mulţumesc prietenei mele din copilărie, Floria, fiica avocatului Jenică Valentin şi nepoata lui Remy, pentru că mi-a pus la dispoziţie această fotografie.

Cînd mi-au spus că frontonul casei noastre se prăbuşise în strada plină de tot felul de cărămizi căzute de la coşurile dărîmate, frica a pus încetul cu încetul stăpînire pe mine. Iar după ce, a doua zi dimineaţa, Scumpi văzuse în drum spre noi, în locul blocului Carlton, o movilă de pămînt amestecat cu resturi de beton, groaza mea a egalat-o pe a lor. Poate a şi întrecut-o, căci odată cu acest bloc s-a prăbuşit în mine tihna în ceea ce privea inactualitatea cutremurelor. De atunci încolo, am ştiut că oricînd sînt cu putinţă.[74]

Odată cu izbucnirea războiului din iunie 1941, evreilor li s-au luat telefoanele. Remy era văduva temerarului aviator Octav Oculeanu, mort în noiembrie 1931 la douăzeci şi nouă de ani, în timp ce proba unul din aparatele supranumite de presă „coşciuge zburătoare". Pe lîngă alte performanţe, el fusese primul care făcuse ruta Bucureşti–Paris şi Londra–Bucureşti fără escală. Era mîndria aviaţiei româneşti.

urajosul pilot Octav Oculeanu, la sosirea din raidul fă
escală Londra — Bucureşti.

„Curajosul pilot Octav Oculeanu, la sosirea din raidul fără escală Londra–Bucureşti."
În centru: Octav cu Remy.
Data ziarului: 9 septembrie 1931. Moartea lui Octav: 25 septembrie 1931.

[74] Au fost cu putinţă, din păcate, la doar doi ani după ce scrisese aceste rînduri: pe 4 martie 1977, a trăit cutremurul, de astă dată „de la înălţime"...

Remy

Bănuiesc că, în memoria numelui său, lui Remy nu i-a fost suspendat telefonul. Aşa că în toate aceste luni pînă ne-am mutat în V.A. Ureche, dacă Scumpi avea să-mi comunice ceva sau eu lui, o realizam prin intermediul ei. Chiar şi după alarme sau primele bombardamente, n-o menajam deloc, făcea veşnic naveta între telefonul ei şi casa mea. Nu prea avea linişte, o incomodam mereu, şi acum mă gîndesc — cam tîrziu probabil — că n-am întrebat-o niciodată dacă nu o deranjăm.

*

Atunci, în seara de 4 martie 1953, cînd — în timp ce o alăptam pe Daniela — a intrat în odaie tanti Miţa, după felul cum m-a privit şi s-a aşezat lîngă mine pe pat, am înţeles că-l pierdusem pe tata. Am înţeles, dar n-am vrut să cred. Cum să cred, cum să accept, cînd alaltăieri...

Tata era bolnav de cinci săptămîni. Fiind la tanti Bertica, a făcut un spasm cerebral, după care confunda şi încurca lucrurile şi persoanele. Pe noi ai lui ne ştia întotdeauna, dar gîndul i se avînta în timpuri şi în locuri diverse. Şedea în fotoliu cu ziarul în mînă, cu mintea dusă departe... ştiu eu pe unde cutreiera?... ştiu eu la ce visa? Pusese odată ca motto, la poezia a treia din *Le Triptyque de Mon Existence*, apărut în *La Roumanie Nouvelle* din februarie 1929: „Il n'y à que le rêve; le reste n'est qu'illusion". Parcă-şi descrisese destinul în catrenul:

Notre logis dans l'espace est un petit Saxe,
Il lui faut trois cent jours pour marquer un seul an,
Et, tandis que, d'un bond, le rêve court les temps,
La terre tourne servile autour de son axe.[75]

Dacă-l întrebam: ce citeşte? unde e? se uita drept în ochii mei şi-mi descria probabil locul unde se oprise visarea lui, oamenii pe care-i vedea în jur, lungile conversaţii duse cu aceştia.

Dar după atîtea zile de confuzie, deodată, în după-amiaza de 2 martie, înapoindu-mă cu Scumpi cît am putut de iute de la aniversarea unui prieten, am intrat împreună la tata. Era ca de obicei în fotoliul din mijlocul camerei. Cînd m-a zărit, a exclamat, întinzînd mîinile spre mine:

— Fetişoara tatii fetişoară, bine că ai venit, era goală casa fără tine.

L-am sărutat, l-am mîngîiat şi i-am spus că mă bucur că m-a văzut imediat. Atunci tata:

[75] Nu există decît visul; restu-i doar iluzie. — Sălaşul nostru în spaţiu este un mic porţelan,/ Îi trebuie trei sute de zile spre-a marca un singur an,/ Şi-n timp ce, dintr-un salt, visul parcurge timpurile/ Pămîntul se roteşte supus în jurul axei sale.

— Văzut-ai Tu, la orizont o dungă
Cînd marea înspre cer dă să ajungă,
Cum stăpînește vraja depărtată?

Îmi recita forma modificată a poeziei *Răvaş*. Eu, ca să mă conving că e complet conştient, îl rog să-mi mai spună... dar nu m-a lăsat să termin, și:

— Tu poți pleca ori poți să stai, Nălucă!
Tu poți să pleci cum a plecat și Ea!
De vrei, tu poți să stai; ești tot nălucă
De stai ori de te duci așa ca ea.

Și m-a întrebat, el pe mine, dacă-mi mai amintesc ce nedumerită am fost odată că prima *Nălucă* și *Ea* erau cu majuscule, și celelalte nu; sau cum a trebuit să-mi explice altă dată poezia lui, căreia nu i-am prins sensul:

Unde-i Ninive? dorm Piramidele!
Templul cel Mare, ras de sub soare.

La fel versul lui Victor Hugo:

Ce siècle avait deux ans!
Rome remplaçait Sparte,
Déjà Napoléon perçait sous Bonaparte...[76]

A vorbit mult, a povestit, ne-a întreținut pe toți pînă seara tîrziu.

Asta a fost alaltăieri...

Deci cum să cred, cum să accept! N-am vrut să intru în cameră, ca astfel să trebuiască să știu. A doua zi, cînd au venit să-l ridice și toți erau acolo, eu stăteam singură în hall rezemată de bahut, cu ochii închiși — să nu văd, să nu aud, să pot în continuare să nu cred.

Și atunci am simțit de undeva o căldură care mă cuprindea. Am deschis ochii: Remy era lîngă mine și-mi luase brațul.

[76] Începutul celebrei poezii *Ce siècle avait deux ans*: „Acest secol avea doi ani!/ Roma înlocuia Sparta,/ Deja Napoleon se întrezărea sub Bonaparte.“ Anul în care s-a născut Hugo este 1802, deci secolul avea doi ani; (Napoleon) Bonaparte urma să devină curînd (ceea ce s-a întîmplat doi ani mai tîrziu: în 1804) împăratul Napoleon.

CAZINOUL

Bunicii mei se uitau la a doua serie de copii, în frunte cu tata, ca la ochii lor din cap. Îi luau peste tot cu ei, supraveghindu-i de aproape şi, cînd a terminat cel mai mare, adică tata, clasele gimnaziale, s-au mutat în Capitală, înscriindu-l la liceul Matei Basarab. La absolvire, au vrut să-l trimită pentru studii în străinătate, dar nu l-au putut convinge să plece departe. Pe el, cu sentimentele lui familiale, chiar numai gîndul unei astfel de distanţe care să-l separe de părinţi îl înnebunea. Aşa că a făcut facultatea la Bucureşti, iar în locul lui s-a dus la Paris sora sa Lysica. Ea a urmat Medicina, instalîndu-se apoi acolo ca doctor.

Iar m-am lăsat furată de gînduri şi m-am îndepărtat de subiect. Am vrut să spun că sînt unele fapte ale căror repercusiuni le simţi după ani. În această ordine de idei, cred că bunicilor mei le datorez că am făcut atît de timpuriu cunoştinţă cu... Cazinoul din Sinaia, căci tata, pentru a le semăna, ne lua şi el pe noi oriunde putea, ca să fim mereu în preajma lui. N-ar fi exclus ca şi boala bucătăresei noastre, madam' Ana, să fi jucat un anumit rol. Cert este că la şase ani mîncam seara la restaurantul Cazinoului. Pentru asta ne-a trebuit un permis special, copiii neavînd voie în sălile de joc, or, numai trecînd printre mesele de ruletă puteai ajunge acolo. Eram foarte mîndră şi umflată în pene cînd am păşit prima dată, fiind foarte sigură că voi fi obiectul atenţiei generale, toată lumea neavînd ceva mai bun de făcut decît să se impresioneze de apariţia noastră. Dar nici măcar o dată nu m-a remarcat cineva, chiar dacă înaintam cît mai ţanţoşă alături de Monicu. Toată preocuparea lor era să vadă dacă va ieşi „*neuf, rouge, impair et manque*", „*vingt-huit, noir, pair et passe*" sau „*zero repetition*"!... Nu ştiu dacă în toate cazinourile se anunţau în franţuzeşte numerele ieşite sau se obişnuia asta doar la Sinaia, fiind proprietar [baronul, *D.Şt.*] De Marseille. Însă, cînd mă învăţa mai tîrziu Mademoiselle Gouygou să număr, de cîte ori spunea: „*un, trois, cinq, sept*", mie îmi venea să adaug după fiecare „*rouge, impair et manque*" sau „*vingt, vingt-deux, vingt-quatre, noir, pair et passe*".

Pentru noi, masa era o distracţie, dar de frică să nu ne lase acasă dacă facem mofturi, mîncam tot ce ni se servea. Amuzamentul ni-l oferea muzicantul de la baterie, căci bătînd în tobă, în talgere sau în timpan, ne înveselea în acelaşi timp cu ghiduşii, punîndu-şi pe cap felurite pălărioare caraghioase cu pene sau imitînd din gură diverse animale. Stăteam pînă la prima pauză a instrumentiştilor şi pe urma fuga acasă, la doi paşi de fapt, pentru somnul cu care începuserăm deja să ne luptăm.

Cum intrai în Cazinou, pe stînga era sala de spectacole; acolo prezentau ades trupe străine numere de music-hall. Îmi amintesc mai ales de nişte şoricei albi dresaţi, care mergeau pe sfoară sau făceau tumbe pe scăriţe de lemn, ori de acrobatul comic legat de turul pantalonilor cu sîrma descoperită la final de public, şi nici acum nu ştiu dacă era dintr-o greşeală a electricianului sau era calculat să se întîmple aşa, ca să ne stîrnească hohotele de rîs. Nu voi uita niciodată cîinele dresat, care „juca" în reprezentaţiile date de o formaţie de muzică militară. De-l întreba ofiţerul ce face dacă e rănit în război la un picior, el parcurgea scena în ritmul bătăilor tobei, mergînd în trei picioare şi ridicîndu-l pe rînd pe al patrulea, astfel că şchiopăta succesiv din toate lăbuţele. Dar dacă e împuşcat în două? Atunci traversa o dată scena umblînd în labele dinainte şi se întorcea mergînd pe cele dinapoi. Şi dacă e lovit în trei sau în toate patru? Ei! în acel caz se rostogolea, iar după ce făcea la urmă şi pe mortul, se ridica şi venea să mulţumească aplauzelor unanime, dînd din coadă.

Ion Talianu[77] venea rar la noi, căci în mod obişnuit se întîlnea cu tata la cîte un aperitiv la Trocadero, dar ne invita la teatru de cîte ori juca. Într-o vară, fiind în turneu pe Valea Prahovei, trupa îşi avea sediul în gara Sinaia, unde vagonul era tras pe o linie de garaj. În seara spectacolului, Talianu a apărut în frac la ridicarea cortinei şi, făcînd pe comperul comediei muzicale, a deschis reprezentaţia cu o introducere prin care descria oraşul. Pe o masă erau aşezate cîteva case, căsuţe, pomi şi chiar o biserică în miniatură. Le ridica pe rînd şi le explica. Una era gara şi se plîngea că, locuind undeva cam pe linia a zecea, se împiedicase în nenumărate şine ferate, obligat să le traverseze cînd se întorcea spre ziuă, după ce făcuse oprirea obligatorie la celălalt „Chemin de fer"[78]. Alta, hotelul Palace, legat de Cazino printr-un tunel subteran pe unde se circula în caz de intemperii. O a treia era hotelul Caraiman ţinut atunci de Epurescu, cunoscutul restaurator[79] bucureştean frecventat de mulţi artişti. Recomanda apoi din atracţiile localităţii: un drum spre Mînăstire, drumul Castelului, o plimbare pe terasele Castelului Peleş şi ale anexelor sale Pelişorul şi Foişorul sau un popas la poiana Opler.

În timp ce mă plimb într-o toamnă pe drumul Castelului.

[77] Cunoscut actor român de teatru şi film (1898–1956).
[78] În Sala Ovală a Cazinoului, în care se juca „chemin de fer".
[79] Proprietar de restaurant.

Mircea (centru sus), Monicu (dreapta sus), Sandu (dreapta jos), tanti Marga, eu. La Sinaia, „Electrica", lîngă Mînăstire, în 1930.

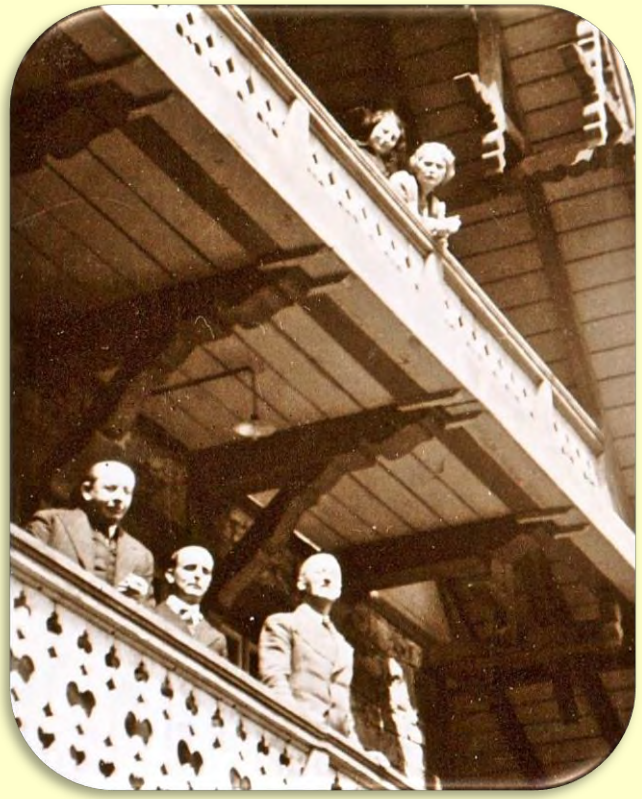

Vila noastră. Sus sînt cu tanti Mathilde. Jos, nenea Bubi în stînga, tata în dreapta.

Luînd în mînă pe cea mai mică dintre căsuțe, a spus că e vila avocatului său Isidor Birnberg, pe care cu bucurie îl vede în sală, căci astfel are ocazia să-l provoace pentru mai tîrziu la o partidă de bacara.

Și, cine știe, poate va avea norocul să-i cîștige vila la cărți, după cum fostul ei proprietar — cel care o vînduse tatii — o dobîndise trăgînd la poker asul de treflă și făcînd astfel chintă regală de as peste cea de popă a adversarului. De atunci pusese ca emblemă — decupat în frontispiciul de lemn al vilei — un as mare de treflă.

Pe Marica o am în sufletul meu foarte legată de Cazino. Dar nu pentru că aş fi cunoscut-o la Sinaia. Din vremea cînd ne-am cunoscut, o am în amintirea mea doar alergînd în jurul mesei din curte, angajată cu Monicu în nişte meciuri serioase de ping-pong. Mai curînd, fiindcă la Cazino ne văzuserăm seară de seară în ultima vacanţă petrecută împreună cu ea. Sora ei Rosy, măritată la Leipzig — unde începuse domnia hitlerismului şi, ca evrei, nu li se mai permitea intrarea în localuri publice —, era acum cu soţul ei în vizită la familia din ţară şi profita să trăiască momente de distracţie interzise pentru ei în Germania.

Hotel Palace, Sinaia. Intrarea din parc. În fund se vede Cazinoul.

Cînd a început să se înfiripe prietenia mea cu Marica, mi se părea că e foarte tîrzie, aveam deja nenumărate amice „de demult", cu o vechime de cel puţin 3–4 ani. Dar timpul trecînd, viaţa a cernut acele prietenii şi m-am trezit deodată că au rămas în picioare doar trei: Dora, Remy şi Marica. Remy e singura pe care o am aici lîngă mine. Marica e plecată peste ţări, Dora peste mări. Pe toate trei ştiu că mă pot bizui şi, chiar dacă Dora şi Marica sînt teribil de ocupate ca să înveţe „*l'art d'être grand-mère*", găsesc vreme să-mi rezerve un loc în preocupările şi în inima lor, distanţa dintre noi neexistînd cînd e vorba de sentimente.

În tinereţea mea, Cazinoul era al lui Gică Littman, în tovărăşie cu Penchas.

Am ştiut exact în ce consta această asociaţie doar cînd s-au certat şi despărţit. Penchas, care avea clădirea în calitate de chiriaş, a rămas cu restaurantul şi în saloanele mari cu dansul; dar fără atracţia ruletei, acestea erau veşnic goale. Littman, avînd concesia jocurilor, a ridicat la repezeală o construcţie, dar de dimensiuni reduse faţă de cele ale Cazinoului, şi astfel era o înghesuială de nedescris, totuşi insuficientă pentru a acoperi cheltuielile de amortizare şi să-i mai rămînă şi un profit. Cum, aşa separaţi, erau pe pragul falimentului, s-au gîndit să aleagă din două rele pe cel mai puţin păgubitor şi s-au împăcat. Jocurile au revenit în vechiul sediu şi au ajuns iar prospere, cu toate că se putea uneori întîmpla să intre un băftos şi să facă să sară banca. Am asistat într-o seară cum, după ce se aduseseră de două ori pe un platou, ca ajutor al băncii, fişicuri de jetoane, toate erau acum într-un morman serios în faţa norocosului. Acesta, nimerind iar în plin numărul cîştigător şi avînd mizat maximum pe el şi toate combinaţiile lui, direcţia a anunţat că închide masa aceea de ruletă şi s-a întins peste ea un postav negru de doliu, deoarece „sărise" banca. Jetoanele dreptunghiulare sau fisele de diferite mărimi aveau putere de circulaţie în toată Sinaia. Era fapt cunoscut că în imaginaţia jucătorilor ele par că-şi pierd din valoare, neavînd prestigiul monedei reale, aşa că imediat ce începea cineva să joace i se preschimbau banii în fise, ca acesta să le arunce mai uşor pe postavul verde.

Şi pentru ca să nu-ţi creeze dificultăţi în caz că uitai să le schimbi la ieşirea din Cazino, conducerea acestuia avea un aranjament cu toţi hotelierii, restauratorii şi negustorii oraşului şi ei le primeau cînd aveai ceva de plătit. După cum toate biletele de tren cu destinaţia Sinaia erau valabile şi pentru întoarcere, convenţie făcută cu C.F.R.-ul din următoarea socoteală: dacă ştiai că în orice caz poţi ajunge înapoi acasă, riscai liniştit pînă la ultimul ban. Odată, un reputat actor, după ce se lefterise la joc, a luat dimineaţă primul tren spre Bucureşti iar el venise la Sinaia de la Cluj. Constatînd că biletul nu era valabil pe ruta asta, a vrut să-i plătească controlorului costul altuia, dar bruma de bani ce-i mai rămăsese erau... cîteva fise. Cineva din compartiment l-a recunoscut şi a luat asupra sa cheltuiala şi totul s-a terminat cu bine. Cînd am văzut piesa lui Mihail Sebastian *Steaua fără nume*, mi-am dat seama că întîmplarea cu Mona, personajul principal feminin, dată jos din tren fiindcă n-avea bilet şi oferea fise în loc de bani, era foarte reală.

Ataşamentul meu faţă de Cazino a rămas neştirbit, cu toate că nu prea demult mi-ai jucat o festă. Teatrul din Bacău şi cel din Piatra Neamţ făceau turneu cu *Micul Infern* al lui Scumpi şi s-a potrivit ca la Sinaia să aibă loc la Cazinou [devenit în acei ani „Casa de Cultură", *D.Şt.*] spectacolele în seri consecutive. Locuiam la Casele de Creaţie de pe Cumpătu şi vreo douăzeci de persoane de acolo voiau să vadă spectacolul. Cum toată lumea ridica în slăvi teatrul din Piatra Neamţ, am decis să răspundem numai noi invitaţiei teatrului din Bacău şi pentru cei douăzeci am reţinut locuri a doua seară la mult elogiatul teatru al Tineretului din Piatra Neamţ. S-a petrecut întocmai ca-n povestea cu pomul lăudat. De unde trupa din Bacău a prezentat lucrarea scoţînd în evidenţă toate nuanţele textului, redînd atmosfera de glumă în care se desfăşoară aparentul conflict din piesă şi culegînd astfel aplauzele publicului încîntat, cealaltă a transformat subtilele tachinării dintre soţi într-o ceartă pe un astfel de ton, că-ţi venea să spui să li se ia cuţitele, că ăştia se înjunghie pînă la urmă. Scumpi a fugit din sală şi ne-a aşteptat afară.

Nu e vară să nu vizitez Cazinoul. Profit, cînd un campionat internaţional de şah are loc în fosta sală „Chemin de fer" sau se organizează o expoziţie de pictură în cea mare a ruletelor, ori una de fotografii artistice cu vederi ale munţilor noştri, în cea a restaurantului. De fiecare dată mi se întîmplă ca acum. Nostalgia trecutului mă cuprinde şi mi-i aduce prezenţi în jurul meu: şi pe domnul cu carnetul în mînă, notînd toate numerele în ordinea ieşirii lor, care miza după nu ştiu ce calcule ale „sistemului infailibil" descoperit de el... care l-a ruinat pînă la sfîrşit, şi pe bătrîna doamnă X, poreclită de noi toţi „doi poli fac eu" sau „moartea crupierilor". La „Chemin de fer", de cîte ori cîştiga banca, crupierii adunau cu paleta banii pontaţi şi introduceau din ei 10% pentru Cazino, în deschizătura ca de puşculiţă a mesei. Din şase sute de lei luînd şaizeci, rămîneau cinci sute patruzeci. Cum de obicei se juca numai cu sute, iar aceşti bieţi de doi poli rămîneau pe dinafară, crupierii îi puneau în cutia lor de „*pourboire*", spunînd un mersi către cel ce ţinea sabot-ul. Dar cînd doamna în chestiune rostea faimosul ei „doi poli fac eu", cei patruzeci de lei intrau în circuitul jocului, spre necazul şi furia ascunsă a crupierilor.

Am încă în faţa ochilor noaptea de Revelion a nu mai ştiu cărui an, cînd petrecusem şi dansasem pînă în zori. M-am dus să fac un tur la „Chemin", ruleta era de mult închisă, de la orele 22^{30} cînd se anunţaseră ultimele trei lovituri. Acolo, ce să văd! La masa cea mai importantă — fiindcă pornea de la minim 1.000 de lei, sumă semnalată pe o tăbliţă atîrnată de lampă — cei nouă jucători, cu stilourile în mînă, scriau foarte crispaţi şi denotau un serios efort cerebral dar şi mai multă grabă. Completau nişte chitanţe... După şapte ore de joc, nu mai avea nici unul din ei vreun ban, căci toţi intraseră la caniota[80] Cazinoului şi acum semnau de primire a altora, care, fără îndoială, vor urma aceeaşi cale. De aceea şi conducerea le acorda cu atîta largheţe sume oricît de mari, căci — o ştia bine! — tot în buzunarul ei se vor întoarce.

[80] Coşuleţ sau farfurioară în care se strîng banii oferiţi de jucători din unele cîştiguri, pentru a acoperi anumite cheltuieli.

SOLACOLU — STRAVOLCA: DESTINUL A DOUĂ VIEŢI

Dintre obişnuiţii casei noastre, doi aveau să fie asasinaţi. Întîi Ilie Solacolu, unul dintre cei mai vechi şi importanţi clienţi ai tatii, a murit strangulat. Pe urma Constantin Stravolca, prieten bun cu tata şi tot avocat şi el, a fost împuşcat. Aceste două crime au fost total diferite, atît prin mobilul lor — cel dintîi fiind jaful, al doilea gelozia —, cît şi prin fapul că la prima ucigaşul trebuia descoperit, pe cînd la a doua, el s-a predat imediat.

Ilie Solacolu, mare bogătaş, poseda întinse proprietăţi dintre care multe la Obor, aproape de Cîmpul Moşilor. Într-una din ele, la etaj, îşi avea biroul, unde urcase pentru scurt timp în dimineaţa aceea de vară. Fiica sa Zoica îl aştepta în Cadillac-ul lor, tras ceva mai departe, urmînd ca apoi să treacă să-l ia pe tatăl meu şi să vină cu toţii la Sinaia. Plictisită de atîta întîrziere, Zoica a trimis şoferul să-l grăbească, bănuind că-l reţine vreun pisălog. Şoferul a bătut la uşă şi, cum nu a primit răspuns, a intrat şi l-a descoperit pe Ilie Solacolu căzut peste biroul în dezordine, sugrumat cu propria-i cravată. Casa de bani era deschisă şi scotocită. A dat alarma, a fost chemat tata, au venit comisar, procuror etc., s-au luat amprente, s-au pus sigilii. Neîndoielnică era doar ora crimei: între 9 ½ şi 10 dimineaţa; restul, o enigmă.

Paul Leonida, căpitan fără avere, o ceruse pe Zoica de soţie şi tatăl ei tot amînase să-şi dea consimţămîntul. Sora acestuia, Florica, l-a acuzat de asasinat, după principiul că la o crimă trebuie să-l cauţi pe profitor, şi susţinea că acum el era liber să se căsătorească în linişte cu Zoica şi cu întreaga ei avere, căci suprimase piedica; iar banii lipsă îi luase, ca să deruteze autorităţile.

Sărmana Zoica, după ce că-şi pierduse tatăl în împrejurări aşa tragice, să-şi mai vadă şi învinuit omul pe care-l iubea, nu numai de crimă cu premeditare, dar şi că ar fi fost un vănător de zestre!

Tata n-a mai venit la Sinaia, a renunţat la odihna lui şi nu l-a mai preocupat nimic altceva decît găsirea vinovatului. Voia să ia apărarea căpitanului Leonida, căci îl preţuia mult, şi s-o ajute pe Zoica în încercările grele prin care trecea, să-i fie un adevărat sprijin.

Poliţia a început investigaţiile ei, lansînd zvonul că făptaşul a fost descoperit şi arestat, pentru ca astfel să-i poată urmări mai uşor pe diverşi dubioşi din lumea interlopă, în special pe cei care au început deodată să aibă bani de băutură şi să chefuiască acum liniştiţi, din moment ce „criminalul" fusese prins. Brusc, cînd nu se mai aştepta nimeni, au fost toţi ridicaţi şi supuşi de judecătorul de instrucţie cîte unui interogatoriu; asista şi tata, cu drept de intervenţie ca reprezentant al Zoicăi, fiica victimei. Cei cercetaţi nu ştiau ce voiau să afle de la ei, aşa că reflectau bine pînă să dea un răspuns, căci fiecare avea cîte ceva pe conştiinţă, nici unul nefiind basma prea curată. Erau chemaţi pe rînd şi, după cîteva întrebări fără legătură, venea cea importantă, hotărîtoare: ce au făcut în dimineaţa din ziua crimei. Cei care se cam încurcau şi nu-şi puteau aduce aminte, spunînd că e mult de atunci, că voiau să se mai gîndească etc. ... nu-l interesau pe tata. A reţinut numele a trei, cărora li s-a redeşteptat repede memoria şi ştiau cu lux de amănunte cum şi-au trăit dimineaţa aceea: aveau deci alibiuri perfecte.

Primul dintre ei a fost rechemat şi de data asta chestionat de tata, pe care aparent nu-l interesa „crima din Cîmpul Moşilor", cum fusese denumită de presă, ci cu totul altceva. Întrebat cum şi-a petrecut diverse zile, unele dinainte, altele de după asasinat deci mai recente, ţinerea de minte îi era mai slabă, nu mai ştia nici în linii mari, darămite cu detalii, unde a fost sau cu cine s-a întîlnit. Cînd, deodată, i-a pus întrebarea hotărîtoare cu dimineaţa din ziua crimei, acesta, nefiind prost, şi-a dat seama că e încolţit şi că detaliiile precise pe care le enumerase la primul

interogatoriu îl dăduseră de gol. Despre ziua aceea știa totul; despre altele recente, aproape nimic. Pînă la mărturisiri complete n-a mai fost decît un pas, mai cu seamă că acesta fusese doar complicele: el păzise în fața intrării casei, pentru a anunța dacă se ivește vreun pericol.

Biblioteca marilor procese, nr. 10 din 1930:
„Procesul Arabella Armăşescu-Stravolca. Drama din strada Precupeții-Noi 25".[81]

[81] În diferite publicații ale vremii, precum şi în alte menționări mai recente, numele bunicului meu, Isidor Birnberg, este uneori scris greşit, fie ca Isidor Birenberg sau Biremberg, fie ca Ion Birenberg.

I-a spus şi pe cel care stătuse lîngă uşa biroului şi pe făptaşul crimei. Cînd l-a introdus pe al doilea complice şi pe urmă pe asasin, tata a întrebuinţat cu ei aceeaşi metodă; siguranţa că nu vor nega o aveai doar dacă se prindeau singuri în plasă. Ştiind acum cu certitudine că erau vinovaţi, i-a sucit atît, nu le-a dat răgaz nici să răsufle, încît pînă la urmă au recunoscut. Ucigaşul a făcut-o cu o ură atît de cumplită împotriva tatii, încît şi-a manifestat-o şi la Curtea cu Juri, cînd, după citirea verdictului de muncă silnică pe viaţă, l-a ameninţat:

— Nu scapi aşa uşor, domnule avocat. N-avea grijă, cum ies, tot de mîna mea te cureţi.

Se baza probabil pe o reducere de pedeapsă.

Curînd Zoica s-a căsătorit cu Paul — părinţii mei fiindu-le naşi. Amîndoi i-au păstrat multă recunoştinţă tatii. Mie însă îmi bătea inima de teama unei răzbunări; cine a comis un omor nu se dă în lături să mai săvîrşească altul. Poate că omul nostru a renunţat, căci n-am mai auzit niciodată de el.

*

Avocatul Constantin Stravolca era de o bunătate rară. Neînţelegînd răutatea, dădea vina pe împrejurările vieţii, pe situaţiile speciale create de ea care te forţau la vorbe sau la fapte necugetate. Privea cu indulgenţă greşelile oamenilor şi, în conştiinţa lui, nu le condamna, le ierta. Aşa se explică ajutorul efectiv pe care i l-a dat soţiei sale, după ce aceasta şi-a împuşcat amantul. Stravolca a venit la tata cu rugămintea s-o apere, căutînd să-l convingă că suferinţa a împins-o la acest gest, găsindu-i chiar circumstanţe atenuante: „cu sentimentele nu te poţi juca", spunea el, „mai cu seamă cu cele puternice ca jignirea şi gelozia". Tot timpul procesului, i-a stat alături şi a reconfortat-o. Cînd a fost achitată, pot spune că el era cel mai fericit. A venit la noi în Luterană şi i-a mulţumit tatii cu atîta căldură, cu astfel de vorbe, că toţi eram cu lacrimi în ochi.

Totdeauna sosea singur, fie că era poftit la masă, fie că intra în biroul tatii şi stăteau ceasuri întregi împreună. Cum o să uit ziua în care tata, îndurerat, ne-a spus că a murit Stravolca, nedezminţindu-şi pînă în ultima lui clipă principiile: indulgenţă şi iertare. La fel cum a apărat-o pe soţia sa, a făcut-o şi pentru Tonegaru, cel care a tras asupra lui şi, pe patul de spital, puţin înainte de a închide ochii, a cerut absolvirea acestuia de pedeapsă. Chiar fiind el victima, nu şi-a schimbat convingerile: a înţeles gelozia rivalului său şi i-a scuzat fapta.

Conştiinţa lui era curată, socoteala simplă: doi oameni au comis acelaşi delict — au ucis din gelozie. Din moment ce a raţionat că primul trebuie achitat, era de la sine înţeles că trebuia să judece la fel şi pentru al doilea. La el, nu exista nici un dubiu, totul era limpede. Generozitatea lui sufletească a mers aşa de departe, încît pot spune: Constantin Stravolca a murit iertînd.

AL ŞASELEA SIMŢ AL MAMEI

Greu o ducea mama în timpul sarcinilor, atît de greu, încît se hotărîse expedierea mea. Pe vremea aceea, aceste mici operații, ca și nașterile de altfel, se făceau acasă la pacient, așa că tata vorbise cu doi medici de specialitate și stabilise cu ei ziua și ora cînd trebuiau să facă intervenția. La momentul fixat, s-a iscat însă un dezacord între doctori, fiecare socotindu-se el îndreptățit să acționeze și celălalt doar să asiste. Dezacordul s-a încheiat cu plecarea ofensată a unuia dintre ei și cu trîntitul furibund al ușii. Acest gest a avut două consecințe: prima, decizia mamei de a păstra copilul, oricît de rău îi era; a doua, scrisoarea aspră scrisă de tata doctorului care a pus înaintea interesului pacientei orgoliul său personal.

Cîțiva ani mai tîrziu, întîmplarea îi pune față în față la o recepție dată de profesorul George Severeanu[82], pentru a le arăta cunoscuților celebra sa colecție numismatică și de antichități.

Dr. George Severeanu

[82] Dr. George Severeanu (1879–1939) a fost întemeietorul radiologiei româneşti şi un pasionat colecţionar de antichităţi. A fost membru fondator al Societăţii Numismatice Române. Muzeul „Maria şi dr. George Severeanu" se află în Bucureşti, pe strada Henri Coandă, în fosta lor reşedinţă, şi adăposteşte circa 80.000 de obiecte muzeale (colecţii valoroase de numismatică şi de arheologie greco-romană etc.).

Tata, spre surprinderea doctorului, se duce la el şi îi strînge călduros mîna, mulţumindu-i pentru acea ieşire nervoasă datorită căreia s-au ales cu o fetiţă, adică cu mine: „Cel mai superb din visele vrăjite“[83], care sigur le va fi sprijinul bătrîneţilor. Această speranţă era să se spulbere chiar în seara aceea, dacă n-ar fi existat pe lume al şaselea simţ al mamelor. Nu terminaseră de privit raritățile adunate cu pasiune de gazdă, care tocmai îi poftea la bufet, cînd mama — luîndu-l deoparte pe tata — îl roagă să plece imediat acasă, deoarece a simţit brusc cum i se strînge inima: fără îndoială, copiii trec printr-un pericol.

N-au intrat bine pe uşă şi i-a izbit un miros puternic de gaz aerian. Bîjbîind prin întuneric, căci şi-au dat seama că nu trebuie aprins nici un chibrit, s-au repezit în camera noastră, au deschis larg ferestrele, ne-au scos pe balcon la aer curat, apoi au închis robinetul lămpii pe unde ieşea gazul care era cît pe-aci să ne ucidă şi au trezit în acelaşi timp bona; ea dormea alături. Probabil că după ce noi, copiii, am adormit, a stins lampa şi dintr-o lipsă de atenţie a agăţat încuietoarea, desfăcînd-o. De atunci, părinţii mei n-au mai avut linişte pînă nu ne-am mutat într-o locuinţă cu electricitate, şi astfel am ajuns în strada Sfinţilor, dar nu înainte de a fi picat eu prin fereastră. În primii mei ani de viaţă, eram încredinţată că mama avea un dar de clarvăzătoare. Altfel, cum mi-aş fi putut explica următoarele:

1. Cînd mi-a spus odată să nu mai pun degetul între uşi că o să mi-l prindă cineva, n-a trecut mult şi chiar asta s-a întîmplat, alegîndu-mă cu arătătorul rănit.

2. Făcînd cu mama o plimbare la Şosea — în birjă, după cum desigur aţi ghicit —, ne-am oprit la vila Minovici să ascultăm cum sună clopoţeii. Am rugat-o să mă lase să culeg flori de pe tăpşanul din dreapta şi ea s-a cam codit. La insistenţele mele, mi-a dat voie cu condiţia să nu mă îndepărtez, că mai încolo precis păţesc ceva. Numai la asta nu mă mai gîndeam, fiind total absorbită cu culesul floricelelor de nu-mă-uita, cînd deodată simt o durere ascuţită în piciorul stîng şi văd cum ţîşneşte sînge deasupra genunchiului; ţeapa unei sîrme ghimpate îmi pătrunsese în carne, sfîşiind-o. Cu ce coadă între picioare m-am întors la trăsură, de frică să nu fiu certată că am luat-o razna pe cîmp şi prin ce sperietură a trecut mama pînă m-a depus în braţele lui nenea Gottfried... e inutil să povestesc.

3. Aveam un taburel foarte drăguţ încrustat cu sidef, pe care îmi plăcea grozav să mă aşez şi-l luam mereu după mine prin toată casa. Odată mama mi-a atras atenţia că e prea greu pentru puterile mele şi o să-l scap din mînă. Vrînd să mă bag sub pian în timp ce cînta tata, căci marea mea distracţie era să-l urmăresc în linişte cum bătea măsura cu capul — un-doi-trei, un-doi-trei —, n-am mai apucat să mă aşez pe taburel, pentru că a căzut drept pe piciorul lui, de i l-am strivit. Noroc că celălalt picior era pe pedală, altfel i le striveam pe amîndouă.

4. Mi-era formal interzis să mă sui pe fereastră pentru a privi afară, făcîndu-se excepţie cu una singură, cea a biroului, unde puteam intra doar în orele de Tribunal, cînd tata lipsea de acasă. Pentru a ajunge la geam, mă cocoţam pe scaunul cel mai înalt şi urmăream jocul rîndunelelor, care-şi aveau cuiburile sub streaşină. Cînd mă vedea mama acolo, mă ruga să stau liniştită şi să nu mă aplec, căci o să cad. Odată, atrasă de cercurile din ce în ce mai largi pe care le făceau păsărelele, am zburat şi eu, dar spre norocul meu doar pînă în balcon, unde am aterizat cu convingerea absolută şi de nezdruncinat din clipa aceea că mama avea însuşirea de prevestitoare. Fără îndoială, de aia mă şi lăsase la unica fereastră de la care mă puteam duce cel mult un metru de-a dura, pe cînd de la celelalte aş fi ajuns în stradă — pe linia cea mai scurtă dintre două puncte — cam de la şapte–opt metri înălţime.

[83] Din versurile bunicului meu.

Aceeaşi însuşire a dus-o direct la salteaua pe care a ridicat-o şi a descoperit ascunse toate feliile goale de pîine, căci de pe ele linsesem doar magiunul; sau a trimis-o glonţ la cărţile de franceză, atît de bine dosite în dulapul de rufe, cînd o aşteptam pe Mademoiselle Gouygou şi nu-mi făcusem nici măcar bruma de lecţii avute.

De atunci, chiar dacă mi se părea lucru nefiresc, căutam să nu fac ceva împotrivă-i.

Într-un an la Sinaia, pregătindu-ne să plecăm la joacă, mama ne strigă să nu stăm azi în preajma Peleşului. Noi, contrariaţi, căci tocmai proiectaserăm să construim o punte care să ne scurteze drumul spre Castel, susţineam că vremea e frumoasă, Valea Rea senină, taman propice planului nostru cu podeţul. Dar ea insistă că Peleşul a început să se tulbure, ceea ce înseamnă că plouă la izvoarele lui. În curînd se va umfla şi înfuria, va căra buşteni şi pietroaie, deci e prudent să ne ţinem cît mai departe de el.

Cu greu i-am convins pe ceilalţi copii să renunţe, argumentele mele nu prea prindeau cînd afară nu tuna, nici măcar nu ploua. Atunci i-am ambiţionat, pariind cu ei. Nu era prea cinstit din partea mea; un rămăşag nu se face cînd tu eşti sigură de rezultat, cum eram eu de cîte ori mama anticipa ceva. Faci prinsoare pe un final problematic, de pildă cine aruncă piatra mai departe sau termină primul supa. Au pus deci semne pe mal la doi metri de apă: beţişoare înfipte, scîndurele, bărcuţe de hîrtie, nişte papuci vechi, o cratiţă găurită, toate astea în bătaie de joc, ca să vadă cum vor pluti ele cînd le-o lua rîuşorul la vale. Apoi am plecat în parc şi ne-am jucat pe peluza din faţa hotelului Regal.

Cînd ne-a alungat foamea spre casă, toţi aranjau pe drum ordinea în care să-i duc în cîrcă de la jumătatea curţii pînă la vilă, penalizare dată pierzătorului. Erau încredinţaţi de cîştig, deoarece cu toate că se înnourase, nu căzuse nici un strop de ploaie. Eu, calmă, îi lăsam să vorbească, avînd certitudinea că vom găsi Peleşul mărit, cu „cota de inundaţie" depăşită. Dar ce-mi văzură ochii a întrecut cu mult închipuirea mea. Că luase cu el toate bietele noastre urme era floare la ureche faţă de faptul că, venind atît de vijelios, în cîteva minute îşi schimbase complet albia, se umflase, iar ce mîncase dintr-o parte adăugase în cealaltă. Acum curgea destul de liniştit, dar adunase tot felul de bolovani, trunchiuri şi crăci chiar pe locul unde voisem să instalăm capul podeţului nostru. Asta ne-a înfuriat pe el şi l-am bombardat cu toate pietrele ce le-am găsit. Dar el, nepăsător şi rece, şi-a continuat murmurul lui dintotdeauna şi, chiar în timp ce trecea pe sub privirile noastre subjugate, s-a limpezit clipă de clipă şi şi-a recîştigat transparenţa cristalului. L-am iertat şi iubit în continuare, făcea doar parte din paradisul copilăriei mele.

Prevestirile mamei au dat greş însă — spre marea mea disperare — tot la Sinaia. În ziua în care Moni s-a trezit cu dureri de gît, mi se făcuse milă de el, socotind nedrept ca el să rămînă în pat şi noi, ceilalţi copii, să plecăm la Piscul Cîinelui. M-am dus la el să-l mîngîi şi l-am pupat tocmai cînd intra mama pe uşă. M-a certat, garantîndu-mi că dacă mai stau acolo, nu scap fără să iau şi eu boala. Curînd a venit doctorul şi a constatat că e vorba de scarlatină, iar eu nu voiam cu nici un preţ să mă mut din vilă, din moment ce — după cum spusese şi mama — sigur o să mă îmbolnăvesc şi eu. Preferam de o mie de ori să zac la pat, dar lîngă el, decît să fiu sănătoasă şi departe. Cît m-am rugat să apară acel alb salvator în gîtul meu! Dar n-a vrut şi pace.

Părinţii mei aveau în dormitor o mică pendulă de masă, cam de mărimea unui dicţionar enciclopedic. Era un fel de „boîte à musique", un deşteptător care, în loc să te trezească din somn cu o sonerie stridentă, cînta un vals din cele trei cîte îi compuneau repertoriul, ele venind unul după altul. Îmi plăceau grozav acele melodii, mai cu seamă cînd, la un joc de răbdare, puzzle sau altceva, aveam impresia că mă inspiră. Aşa că-l puneam iar şi iar la oră fixă: eu asortam bucăţelele, iar el îşi făcea datoria. Întorcîndu-se mama acasă şi găsindu-mă exact în acelaşi loc şi cu aceeaşi

îndeletnicire ca la plecarea ei, mi-a spus că altă dată o să încuie odaia ca să nu mai am la îndemînă ceasul, căci sigur nu va mai rezista mult timp regimului la care îl supuneam.

Nu putea mama să fi dat greș cu orologiul și să fi ghicit bine cu molipsirea mea? Ar fi rămas și ceasul intact, aș fi avut și eu o frumoasă scarlatină atît de rîvnită de mine atunci. Pe cînd așa, nu tu ceas, nu tu boală! Dar cum două negații dau o afirmație: da, îmi zic acum, bine că a fost așa.

Odată am fost duși de tanti Marga la circul Sidoli, iar acasă am vrut să-i povestesc mamei minunățiile văzute; dar, la vîrsta aceea bagajul meu de vorbe fiind redus, am început să plîng în fața neputinței mele.

Astăzi, cînd vreau să-mi exprim sentimentele prin cuvinte, îmi dau seama că, oricît de numeroase ar fi, ele îmi îngrădesc, pun limită năvalei fără margini a dragostei care-mi umple sufletul pentru mama mea. Acum, totul mi-a devenit limpede, și ceea ce luam pe vremuri ca un dar de prevestitoare nu era decît iubire, iubirea ei, cu care ne învăluia ca să ne ferească de necazuri. Totdeauna, înainte de a reacționa în fața unui fapt neașteptat, mă gîndesc la ce ar fi zis mama, cum s-ar fi purtat ea într-un caz similar și caut să procedez în spiritul ei. Aș dori să-i semăn măcar puțin, deoarece ca ea nu mai poate fi nimeni; lipsită total de egoism cum era, cedînd locul tuturor, estompîndu-se ca să-i vadă pe alții cum culeg toate bucuriile vieții, cu bunătatea ei proverbială să-i simtă mulțumiți pe toți din jurul ei. Dacă așa era cu toată lumea, cu atît mai mult o făcea cu noi, copiii ei, fiind neobosită în orice ne privea. Oricît aș fi fost de mîhnită sau de suferindă, dulceața zîmbetului ei îmi lua durerea cu mîna. Ce fericită sînt că e permanent prezentă în inima și în gîndul meu. N-am decît să închid ochii și chipul ei mă călăuzește printre toate meandrele — bune sau rele — care constituie viața.

Copil, am plîns în fața neputinței mele de a descrie ceea ce mă vrăjise odată. De pe versantul care coboară unde mă aflu acum, sînt recunoscătoare cuvintelor sărace care, incapabile să-mi redea sentimentele, le lasă să-mi aparțină numai mie. Eu le cunosc nemărginirea și, cu toată smerenia, le depun în fața amintirii nepieritoare a aceleia care a întruchipat la maximum imaginea de mamă.

HAIM

Toți secretarii tatii de care îmi amintesc pînă la Haim erau mai vîrstnici. Primul care venea direct de pe băncile universității era el și îl simțeam astfel mai aproape de problemele mele personale, ca de pildă compuneri la română și franceză sau traducerea și despărțirea în propoziții a unei fraze complicate și fără sens pentru mine, din *De Bello Gallico*. Iulius Cezar ăsta, după ce că a cucerit cu nemiluita regiuni din vechea Galie, s-a mai apucat și să-și descrie războaiele, spre disperarea atîtor și atîtor generații de școlari, din una dintre ele făcînd și eu parte. Îmi ardea mie de acuzativ cu infinitiv sau de ablativul absolut, să-mi pierd eu vremea să le recunosc în fraze fără sfîrșit, parcă anume scrise ca să ne otrăvească nouă, elevilor, zilele, cînd puteam fi cu mult mai cîștigată citind *Tarzan* sau *Cei trei mușchetari!*

Aflînd că în toți anii lui de învățătură, Haim a avut numai 10 și a luat premiul I al Tinerimii Române, mi-am dat seama că Providența l-a adus în casa noastră. De curînd, apăruse în *Realitatea ilustrată* un fel de test cu subiectul următor: „Ce mai ține minte un bacalaureat după zece ani". La el, trecuseră cinci, prin urmare exact omul meu: nici să facă confuzii, cum erau răspunsurile din revistă, nici să știe totul perfect, ca atunci cînd la toate examenele îi plouase numai cu 10.

Avînd o compunere despre basmele lui Creangă, am început să mă plîng ce mult aveam de învățat pentru a doua zi, cea mai grea din săptămînă, bașca această lecție, și sigur mă va asculta. Ce mai, a înțeles imediat unde băteam eu șaua și s-a propus să mi-o facă el. Așa că eu citeam liniștită aventurile lui d'Artagnan, pînă cînd Haim m-a anunțat că a terminat, întinzîndu-mi nu știu cîte coli scrise mic, dar foarte citeț. Din prima clipă am fost contrariată la gîndul să am atîta de copiat; dar citind lucrarea, era să leșin. Ce „Magna cum laude"! Pe loc l-aș fi făcut Doctor honoris causa, chiar dacă în viața lui n-ar fi scris altceva decît compoziția asta. Păi ce! asta-mi trebuia mie, o analiză făcută de o somitate, pentru care nu aveai note corespunzătoare? Eu mă mulțumeam cu un 8 acolo, dar în nici un caz mai mult. Nu spunea nenea Mișu că, dacă ții să n-ai complicații, nu e bine să te evidențiezi? Pentru nimic în lume nu voiam să mă disting peste medie, ca la orice inspecție sau concurs să am bătaie de cap. Așa că l-am luat cu binișorul, i-am explicat teoria mea și vai de capul lui cît a trebuit să muncească pentru a reuși să scadă lucrarea la nivelul cerut de mine.

Ce bine mi-a mers în cei trei ani cît a stat secretar la tata și recunosc că din egoism am regretat atunci cînd și-a deschis propriul său birou de avocatură și n-a mai așteptat măcar un an, pînă terminam eu școala. Avea talentul de a-ți capta atenția și totdeauna după ce copiam în caietul meu lecțiile făcute de el, mi le explica pe scurt. Așa că, în special la latină, începusem să mă descurc și singură, adică mai exact ajunsesem să nu mai aștept orele cu groază și, la lectura unei fraze încîlcite din acelea lungi cît o zi de post, învățasem de unde să încep, ca s-o împart în afurisitele alea de propoziții care atîția ani îmi mîncaseră zilele și-mi obsedaseră nopțile.

Avînd Haim un proces mai complicat, i-a cerut unele îndrumări tatii; el l-a chemat la noi ca să studieze împreună dosarul. Îndată ce au terminat, am profitat de ocazie că nu era grăbit și l-am pus la treabă: o paralelă între teatrul lui Corneille și al lui Racine, de data asta dîndu-i mînă liberă să scrie cît mai savant poftea, căci era ultima lucrare înaintea terminării liceului. În timp ce transcriam în caietul de școală, îi prețuiam incontinuu subtilitatea ideilor, scoaterea în evidență cu atîta pricepere a asemănărilor, dar în special a deosebirilor dintre acești doi mai poeți ai teatrului francez. Cu admirație i-am dorit din suflet la fel de multă vocație în avocatură, ca în arta scrisului.

Fotografie ţinută pe pupitru la bacalaureat.

Şi a sosit bacalaureatul.

La prima probă, limba română, aveam la alegere unul din următoarele două subiecte:

1. Teatrul lui Delavrancea
2. Creangă, povestitor

De obicei mă gîndeam, cîntăream bine înainte de a-mi fixa preferința. De data asta, era de prisos. Parcă nu trecuseră patru ani, parcă ieri o citisem, așa de clar aveam în minte prima compoziție — cea despre basmele lui Creangă — făcută de Haim și pe care, găsind-o mult prea erudită, l-am rugat să o mai strice. Scriam cu o viteză de mă durea mîna, dar trebuia neapărat să pun tot, să nu rămînă nimic pe dinafară din munca lui, pe care atunci o aruncasem la coș cu atîta ușurință.

Comisia la oral era compusă din opt profesoare și prezidată de Mihail Ralea, care asculta la filozofie. Eram cinci eleve care am intrat deodată și ne-am așezat în fața mesei lungi a acelora de care depindea soarta noastră. Am avut noroc de profesori superiori, ei căutînd să ne ajute. Meritul îl avea, desigur, Ralea; căci dacă de emoție sau din neștiință te încurcai, indiferent la ce materie, îți schimba subiectul dat. După ce s-au terminat examinările la română, profesoara de franceză ne-a dat tuturor fetelor: „autorul preferat". Tocmai mă pregăteam să vorbesc despre Lamartine — pe care Thévenin mă făcuse să-l îndrăgesc atît —, cînd colega dinaintea mea îl alege ea. Atunci, ca să fac o glumă, am spus că am doi autori preferați, pe Corneille și pe Racine, și am întrebat căruia să-i dau întîietatea. Ralea, zîmbind: „Ambilor." Eu, fericită — ce să mai stau să fac un mare efort de gîndire —, am redat aproape cuvînt cu cuvînt cea din urmă compunere scrisă cu atîta competență de Haim, despre acești clasici ai literaturii universale.

Ducîndu-mă să-i mulțumesc pentru colaborarea neprevăzută, dar atît de bine-venită — dovadă grăitoare erau notele obținute de mine la examen —, bucuria de a-mi fi fost util i-a dat o idee. Dacă va avea copii, secretarul lui va trebui, în afară de cunoștințele de drept, să posede cel puțin în egală măsură materiile de bacalaureat. Condiție sine qua non ca să fie angajat.

CLIENȚII TATII

După felul cum se purtau, am împărțit clienții tatii în mai multe categorii. În prima dar cea mai antipatică îi pun pe toți cei ce găseau că nu există pe glob copii mai frumoși și mai deștepți ca Monicu și cu mine și cea mai mare plăcere a lor — susțineau ei — era să stea cu noi doi de vorbă. Toate erau la superlativ pînă la terminarea procesului, pe urmă nu-i mai vedea nimeni.

În cea următoare îi clasez pe unii ca directorul de bancă Preciado, Ilie Solacolu sau Jacques Gold, fiindcă în afară de procese aveau veșnic de încheiat acte importante și i-au rămas statornici tatii pînă la sfîrșitul vieții lor. Erau întotdeauna amabili, dar fără exagerări ridicole, așa că ne simțeam bine în preajma lor, nu eram stingheriți și nu căutam să-i ocolim ca pe primii.

În a treia îi pun pe clienții cu pricini importante, unora fiindu-le amenințată chiar libertatea. Ei îi erau tatii recunoscători și nu pierdeau nici o ocazie să-i arate că n-au uitat și nu vor uita vreodată că au fost salvați de el. Așa era petrolistul Munteanu, a cărui acțiune începută la Bacău s-a continuat și cîștigat la Paris. Sau — cu faimosul proces al pașapoartelor — generalul Alexandru Văitoianu, fratele generalului Arthur Văitoianu, fostul prim-ministru. Acesta îmi spunea, cînd telefona în lipsa tatii, să-i las o notiță că l-a căutat generalul Văitoianu, cel cu barbă, ca tata să nu-l confunde cu clientul său tot general, tot cu A, doar fără barbă. La fel erau și profesorul radiolog George Severeanu și doctorul ORL-ist Léon Bernea, ale căror cauze grele le-a putut cîștiga tata datorită cunoștințelor lui de medicină, căci înainte de a învăța dreptul a făcut un an la această facultate și altul la Poduri și Șosele. Tata ne spunea de ce mare folos i-au fost acei doi ani — pe care atîția îi socoteau pierduți —, cît l-au ajutat matematicile în felul de a-și construi apărările sau, în cazurile de față, știința lui Hipocrat, căci astfel a putut demonstra Înaltei Curți de Justiție, cu probe de specialitate, inocența celor doi doctori.

Categoria a patra le-am rezervat-o atrăgătorilor artiști, ei aducînd în casa noastră un pitoresc aer de boemă. Maria Giurgea se judeca cu Teatrul Național; Edgar Istratty, Alexandru Lupescu, Emil Marinescu și Constanța Dobrescu, cu Opera Română; Iancu Brezeanu cu colegul său Constantin Stăncescu; Romulus Vrăbiescu cu Conservatorul; Ion Manu și Ion Talianu, nu mai știu cu cine. Cînd veneau la noi și se prelungea conversația, deodată îl vedeai pe Emil Marinescu sărind la pian pentru a-l acompania pe Istratty în „Serenada“ lui Mefisto din *Faust* sau pe Lupescu în celebra „O răzbunare, cumplită răzbunare“ a lui Rigoletto. Trecea apoi Lupescu la pian și îl ascultam pe Emil Marinescu în aria Trandafirului din *Carmen* sau în cea a lui Rodolfo din *Boema*.

Pianistul Ferdinand Bendiner și violonistul Silvio Florescu au cîntat la noi „Sonata Kreutzer“ de Beethoven la pianul Bechstein pe care-l aveam în salonașul de bronz Louis XVI. Din toată mobila acelei camere, mai există acum în casă la noi doar frumoasa oglindă mare de perete, fiindcă o căpătasem de la părinți cînd m-am mutat de acasă, întemeindu-mi căminul meu; restul a fost distrus în bombardamentul aerian din mai 1944. Nu știu dacă acești doi artiști erau clienții sau prietenii tatii.

Fotografie scoasă de sub dărîmăturile casei din V.A. Ureche, bombardată în mai 1944: mama cu mine.

Timbru de cristal ca al Mariei Giurgea n-am mai auzit niciodată. Ne fermeca pe toţi cînd, în mijlocul salonului din Luterană, ne spunea *Mioriţa* sau versuri din *Striana*, piesă scrisă de Alfred Moşoiu special pentru ea. Acest nume este adus pentru prima oară în literatura română şi e cel al mamei ei. „Ea poate fi interpreta ideală a poeţilor", spunea tata, „căci vocea ei este sau o cascadă de perle, sau o apă limpede de izvor."

Distracţia noastră mare era însă actorul Ion Manu, care, de cîte ori venea la noi, începea cu epigrame de ne topeam de rîs. Ne spunea sau mai exact ne juca poezii hazlii, preferata noastră fiind aceea cu trei şcolari chemaţi la tablă: primul se ruga de ceilalţi să-i sufle, următorul mima o durere de măsele şi aveai impresia că Manu se umfla sub ochii noştri la falcă; al treilea vorbea de parcă avea prune în gură şi, aşa cum arăta gîtul, suferinţa lui devenea de un comic irezistibil. Îi interpreta pe cei trei atît de diferit — prefăcîndu-şi vocea, schimbîndu-se chiar la faţă, avînd pentru fiecare un anume gest —, încît, cum începea un vers nou, ştiai pe loc care din elevi era: cel cu durerea de gît, cel cu cea de măsele sau nefericitul care rotea nişte ochi disperaţi şi cerea ajutor, repetînd întruna:

Disc cu arii din opere interpretate de basul Nicolae Secăreanu.

— Suflă-mi tu, că şi-io-o-să-ţi suflu ţie!

Colonelul Gheorghiade şi soţia sa nepotrivindu-se în nici una din aceste categorii, voi crea una specială pentru ei, cea hors concours. Veneau des la tata, pentru a fi sfătuiţi cum să n-ajungă la procese cu numeroşii lor chiriaşi; şi, urmîndu-i poveţele, au izbutit să nu se judece niciodată cu nimeni. Amîndoi erau mici de statură şi asta îi apropia mai mult de mine, cînd intrau în camera copiilor şi se interesau fie de soarta păpuşii mele căreia din prea mult zel la pieptănat îi smulsesem cu o săptămînă înainte tot părul din cap, sau dacă a putut repara mama rănile căţelușului de pluş negru ca tăciunele, provocate de o criză de gelozie a lui Lord, cel alb ca zăpada. Cînd se ridicau să plece, încercam prin diverse mijloace să-i mai reţin, cu toate că abia la plecare ne dădeau fiecăruia cutia de bomboane adusă. Cutiile acestea de la Capşa îşi aveau povestea lor. Erau mici şi dreptunghiulare, dintr-un carton mătăsos bleu sau roz pal, cu desene aurii. Aveau tocmai forma şi mărimea care-mi trebuiau mie ca, legîndu-le cu fir, să le transform capacul în leagănul şi cutia în căruciorul păpuşii mele preferate. Dar cum n-aveau durabilitate, trebuiau mereu reînnoite şi eu eram ferm convinsă că soţii Gheorghiade posedau un monopol al lor, că numai ei, de dragul nostru, le puteau comanda.

Cred că acum ar fi momentul să vorbesc de unii adversari în procese, pe care tata i-a captivat prin felul său elegant de a fi pledat la bară împotriva lor. Murise tata de peste zece ani, cînd i-am cunoscut personal — şi imediat ne-am împrietenit — pe Cornelica şi Nicolae Secăreanu, fost avocat şi renumit cîntăreţ al Operei Române.

În ultimii ani ai prestigioasei lui cariere muzicale, i s-a adăugat aceea de actor de teatru şi film, unde a repurtat succese răsunătoare.

Mi-au povestit amănunţit pricina pentru care se judecaseră cu Ecaterina Trestianu, văduva tatălui Cornelicăi, a doua soţie a acestuia, şi al cărei avocat era tata. A susţinut cauza clientei lui, tratîndu-i pe ei — partea opusă în proces — cu atîta fineţe şi noblеţe, încît la sfîrşit s-au dus şi i-au strîns tatii mîna. Gest care a creat nu numai o relaţie de stimă între ei, ci au rămas definitiv legaţi de o caldă afecţiune.

Pe Alfred Behar, negustor cu prăvălie pe Smîrdan, tata l-a subjugat prin argumentaţia sa lipsită de ostentaţie, de l-a făcut să se împace cu concurentul său, clientul tatii, chiar în instanţă. De atunci, nu întreprindea ceva mai important înainte de a veni pe la noi să se consulte cu tata. Nostimada e că i-a cerut părerea şi cînd a fost să-şi mărite fata!

Ţin minte un caz de moştenire foarte interesant. Doi fraţi, acuzîndu-se reciproc de falsuri şi înşelăciuni, au ajuns să aibă nu mai ştiu cîte procese pe lîngă cel iniţial. În pledoaria sa, tata a fost atît de mişcător analizînd punctul de vedere al fiecăruia, plasîndu-se apoi în locul mamei

pentru a cărei avere se urau acum fiii săi, încît aceştia s-au îmbrăţişat, decişi să sfîrşească prin bună înţelegere împărţeala bunurilor părinteşti. Dar ce te faci cu procurorul? Cînd el avea acum în mînă atîtea probe depuse de fiecare împotriva celuilalt, cum să-l convingi să facă „tabula rasa"?

Tata a găsit mijlocul, folosindu-se de principii de drept şi adagii latine, încheind cu:

„Sublata causa, tollitur effectus", adică: suprimată cauza, dispare efectul.

Procurorul s-a ridicat şi, după atitudinea lui, au bănuit imediat că a fost cucerit şi n-o să se opună concilierii; bănuială transformată în certitudine cînd acesta, replicînd în stil analog, a terminat citînd expresia „nolens volens". Deci cum se spune în mod obişnuit, „vrînd nevrînd"... şi a închis dosarul.

Pe vremea cînd latina îmi mînca zilele şi-mi obseda nopţile, o aveam profesoară pe doamna Bujor, care-mi dădea nişte note... mai bine să nu vorbesc de ele. Eu susţineam sus şi tare că mă persecută şi în sinea mea — mai încet — că avea dreptate. Nu ştiu ce m-aş fi făcut, dacă în ultimul trimestru al anului doi de latină n-ar fi fost suplinită de soţul ei, profesor de aceeaşi materie la un liceu de băieţi. Cînd m-a scos la tablă strigîndu-mă după catalog, m-a întrebat dacă sînt rudă cu avocatul Birnberg, cunoscut latinist. Am răspuns că sînt fiica lui şi tare l-au mirat în primul rînd notele mele, în al doilea neştiinţa mea. Cu tot efortul lui de a scoate ceva de la mine, n-a prea reuşit. M-a întrebat dacă îmi dau seama că va fi silit să mă lase corigentă, iar eu i-am replicat pe loc:

— Dura lex, sed lex.

Mult face pe lumea asta un cuvînt bine plasat! Cu această maximă auzită de mine de nenumărate ori de la tata, mi-am cîştigat liniştea, căci domnul Bujor, zîmbind şi punîndu-mi un bine-venit 9, a afirmat:

— Cine ştie să folosească cu atîta subtilitate aforismele unei limbi înseamnă că i-a prins spiritul şi deci nu degeaba ne-am străduit cu el, noi, profesorii.

Pentru tata, această limbă era vie. Vorbind-o curent, era încîntat cînd se întîlnea cu cîte un profesor de latină şi avea ocazia să-şi facă această plăcere. Mulţi ani mai tîrziu, buna, sincera şi iubita mea Kitty Muşatescu[84] mi-a confirmat acest lucru pe care-l ştia de la tatăl lui Tudorică, profesorul Alexandru Muşatescu. El îi povestise cu cîtă bucurie se vedea cu tatăl meu, fiind unul din puţinii oameni cu care se putea întreţine în verbul lui Vergiliu şi al lui Horaţiu.

Mare păcat că, în timpul diviziunii celulare, corpusculii formaţi — cromozomii, elemente specifice ale nucleului — şi-au încurcat genele ce condiţionau transmiterea şi manifestarea acestui caracter al eredităţii mele paterne şi, în loc de bună latinistă, am ieşit o bună dansatoare.

[84] Tanti Kitty, o doamnă fină şi delicată, căreia îi păstrez o amintire plăcută şi tandră, a fost actriţa talentată a Naţionalului, Kitty Gheorghiu-Muşatescu, şi soţia lui Tudor Muşatescu.

CADOURILE

A fost un făcut în ceea ce privește cadourile importante primite de mine de la părinți, ca ele să fie mereu umbrite de altele, e drept dăruite tot de ei. Cînd am împlinit șapte ani și am dat dimineața de cele două vaze Sèvres și alături „Poșta copiilor", n-am avut ochi decît pentru aceasta din urmă, cu ștampilele, plicușoarele și timbrușele căreia m-am amuzat toată ziua. La opt ani, aproape că nu m-am uitat la lampa de masă Gallé, fiind complet acaparată de o cutie pentru scamatorii cărora încercam să le învăț cît mai repede șiretlicurile. La nouă ani, găsind dominoul de fildeș, cum putea să-mi mai placă statueta de marmură a băiețașului în saboți, peticit la genunchi și cu legăturica de vreascuri în spate?

Puțin înainte de a împlini zece ani, Andrei, un coleg al fratelui meu, îmi scrisese o scrisoare cu cerneală roșie și pusese ca P.S. „Roșu amor înfocat". Părinții au făcut mult haz și cred că asta i-a inspirat la alegerea darului, căci de ziua mea m-am trezit în fața unui pavilion florentin[85] cu o scrisoare rezemată de el; în ea mi se preciza că, după moda familiei Medici, există un sertar secret unde să-mi păstrez epistolele de dragoste. Eu n-am prea înțeles gluma; de fapt, nici n-am avut timp, deoarece, descoperind pachetul cu obiecte de menaj, am sărit în sus de bucurie, am dat buzna în bucătărie, cu brațele pline de forme, făcălețe, scînduri, vergele în miniatură și am început să frămînt un aluat sub îndrumarea bucătăresei înveselite de silința mea.

Ca să nu vorbesc ce puțină atenție am acordat tăviței Sèvres bleu azur, cu cele trei cești de cafea cu lapte — mai cu seamă că două dintre ele erau ușor ciobite —, cînd lîngă ea se afla o trusă de croitorie, cu ațe și petice de diferite culori. Pe loc m-am așezat la croit o jambilică pentru Lord. Nu știu dacă-l strîngea sau doar îl enerva, dar atît mîrîia, chelălăia și se freca de mobile cînd i-o îmbrăcam, cu de-a sila desigur, că n-a fost chip să-l fac s-o poarte vreodată, cu tot frigul de afară. Atunci, la unsprezece ani, a fost epoca mea de aur în ce privește cusutul. Căzusem în patima volănașelor și toate șorțurile, bluzițele și milieurile din casă le-am garnisit cu cîte unul. Dar n-a prea durat, fiind înlocuită cu cea a tricotatului, pasiune într-adevăr constantă de-a lungul anilor, căci am lucrat cu multă tragere de inimă jachete, pulovere, mănuși, ciorapi și o specialitate mai rară: cravate. La această mare plăcere a trebuit să renunț cînd, fiind obligată în viață să încep să port ochelari, nu m-am putut obișnui să sincronizez echilibrul lor pe nas cu mișcarea andrelelor în mîini.

La doisprezece ani, Mahjong-ul (un fel de rummy cu pietre din colți de elefant, gravate cu semne chinezești) a bătut cu mult marea vază Gallé, cu tot pitorescul peisajului ei: un lac înconjurat de brazi și de munți. Aceeași soartă le-au avut cutia de bijuterii încrustată cu sidef sau celelalte Gallé-uri sau Sèvres-uri mai mici, cărora le-am preferat un meccano, un joc geografic sau un puzzle după tablouri celebre. Pe măsură ce creșteam, interesul pentru toate acele fleacuri care mi-au încîntat copilăria a pălit încetul cu încetul, cedînd locul atracției pe care începeau s-o exercite asupră-mi obiectele neapreciate de mine atîția ani. Învîrtindu-mă mereu printre ele, le-am sesizat frumusețea și, cu cît le vedeam mai mult, gustam farmecul lor discret.

[85] Folosit de mama în sens de secreter (secretaire): mobilă delicat ornată, întrebuințată ca masă de scris, ca dulăpior sau ca scrin, cu sertărașe, uşiţe etc., în care se ţineau scrisori, hîrtii, documente.

Cînd mă trezesc dimineața și privirea îmi cade pe vazele Sèvres de pe bahut-ul franțuzesc — avînd între ele lampa de masă Gallé în formă de ciupercă —, mă gîndesc ce bine au judecat ai mei creîndu-mi contrastul dintre banalele jucării ce nu puteau constitui decît distracții de copil și lucrurile de artă în mijlocul cărora am trăit astfel toată viața mea de pînă acum.

Sfîrşitul anilor '60: cu Scumpi şi Daniela în faţa bahut-ului, cu vaza Sèvres şi lampa Gallé).

Picturile pe porțelan, reprezentînd în culori pastelate marchizi și marchize, sau discretele tablouri cîmpenești înconjurate de auriul și acel albastru închis specific Sèvres-urilor; amorașii tăviței sau atitudinile grațioase ale cuplurilor de pe cești; florile Gallé-urilor sau toate nuanțele de vînăt ale priveliștii de noapte de pe vaza căpătată la doisprezece ani; drăgălășenia puștiului în saboți sau eleganța pavilionului florentin — nu-mi satură ochii; cu cît trec anii, mai mult îmi plac și mai bine mă simt înconjurată de ele.

Una din vazele Sèvres.

În dimineața zilei de 24 ianuarie 1933, am zărit, disimulată printre fructele ce umpleau tava rotundă de aramă cu aplicații de ornamente în email, o scrisoare. Era aidoma celei găsite cu opt ani în urmă, rezemată de pavilionul florentin, în al cărui sertar secret eram sfătuită să-mi păstrez — după moda familiei Medici — epistolele de dragoste. Într-o străfulgerare de secundă, mi-a trecut prin minte bănuiala că scrisoarea de față conținea tot un sfat. Probabil că de data asta, după moda celebrilor Borgia, tava avea pe undeva un minuscul recipient și eram povățuită să ascund acolo otravă, să am la îndemînă o armă, de teama căreia să tremure toți autorii epistolelor depuse de mine în sertarul tăinuit. În timp ce admiram finețea și bunul gust cu care era cizelată tava — noul meu cadou —, îmi curățam o mandarină aleasă dintre fructele frumos aranjate.

Tava de aramă cu aplicații din email, cadoul meu la împlinirea vîrstei de 18 ani.

În toată camera se răspîndise parfumul acestui rod al pămîntului, pîrguit la soare și, puțin îmbătată de el, am deschis plicul. Care nu-mi fu mirarea cînd în locul poveței presupuse, era poezia tatii, scrisă de mîna lui:

Podoaba vieții mele,
Fetița mea, azi optsprezece ani,
Cel mai superb din visele vrăjite
Sorti căsuței noastre aurite
Un dar neprețuit...

La optsprezece ani.

„Eheu! fugaces... labuntur anni“[86]...

Un dar nepreţuit, adică eu eram acel dar de o valoare atît de mare încît nu avea preţ... Cum se pot orbi părinţii, deoarece — vorba lui Creangă — nici frumoasă pînă la douăzeci de ani, nici cuminte pînă la treizeci, nici bogată pînă la patruzeci... nici deşteaptă pînă la cincizeci şi nici vrednică pînă la şaizeci.

E drept, atunci aveam doar optsprezece, nu ştia încă nimeni ce o să dea din mine.

Cu infinit regret îmi dau seama că, ajunsă la această vîrstă, trebuie să pun punct copilăriei mele, deşi aş fi dorit cu ardoare ca ea să dureze cît mai mult. Însă nu vreau să închei înainte de a evoca, la sfîrşitul acestor amintiri, prînzul acelei zile de iarnă geroasă şi însorită, cu acoperişurile caselor încărcate de o zăpadă care, sclipind în mii de steluţe, răspîndea în încăpere o lumină atît de puternică, încît făcea să-ţi lăcrimeze ochii.

Dar de ce nu-mi pot opri acum lacrimile ce mi se preling pe obraz? Fiindcă-mi vin de la căldura care mi-a cuprins sufletul, simţindu-mă iar cu ai mei în jurul mesei în mijlocul căreia stătea tava încărcată cu flori. Tava de atunci avea să împodobească toate mesele aniversărilor mele. După cum, mică de tot, ştiam că e duminică atunci cînd, alergînd în patul părinţilor, îl găseam acolo pe tata... cînd m-am mărit ştiam că e sărbătoare cînd, intrînd la prînz în sufrageria din Luterană, îl găseam pe el aşezat în capul mesei. Deci: era sărbătoare, era ziua mea, aveam optsprezece ani şi eram toţi patru împreună. Pot să nu-mi curgă acum lacrimile?

Septembrie 1975

[86] Vai! ce repede... zboară anii (Horaţiu, *Ode*).

Cum să-ți mulțumesc, bătrînețe, că m-ai făcut să-mi folosesc altfel timpul planificat cu cincizeci de ani în urmă pentru tutun, șpriț și joc de cărți?

Cum să-ți mulțumesc că, făcîndu-mă să-mi retrăiesc în minte întîmplările copilăriei, ele au prins iar viață pentru mine?

Vouă, părinților mei scumpi, de la care am simțit ce înseamnă dragostea de cămin, de familie, de pămîntul pe care m-am născut și ați făcut ca această dragoste să crească, să se desăvîrșească în mine, vă mulțumesc.

Tuturor ce mi-ați populat acei ani, prin care sînt acum bogată, nespus de bogată, pentru tot ce ați însemnat în viața mea, pentru tot ce ați lăsat nește rs în viața mea, vă mulțumesc.

Te-am regăsit, copilărie, și te păstrez!

FAMILIA NOASTRĂ

TATĂL MEU

ISIDOR I. BIRNBERG n. 30 ianuarie 1877 d. 4 martie 1953	Avocat Consilier al Baroului de Ilfov 1926/1929 Distins cu decorațiile „Coroana României", 1913 și „Steaua României", în grad de ofițer, 1929

MAMA MEA

REGINE G. COHEN n. 1 februarie 1882 d. 21 noiembrie 1965	Căsătorită cu ISIDOR I. BIRNBERG

FRATELE MEU

BIBA MONICU I. BIRNBERG	Avocat
n. 18 octombrie 1913	

SURORILE TATII
cu copiii lor, verii mei

LYSICA BIRNBERG d. 1916	Medic la Paris, poetă
BERTICA BIRNBERG	Căsătorită cu LIONEL BIRNBERG, divorțată, fiul lor IONEL [d. la 4 ani și 8 luni]
SÓPHICA BIRNBERG	Căsătorită cu I. ZWIEBEL, divorțată
ELENICA BIRNBERG	Căsătorită cu L. IANCOVICI, divorțată, fiul lor LALICA

FRAȚII ȘI SURORILE MAMEI
cu copiii lor, verii mei

SOPHIE COHEN	Căsătorită cu Dr. SAMY ERLICH
MATHILDE COHEN	Căsătorită cu IOSEF MAYER (BUBI), fiul lor EUGEN MIREA (JENICĂ) [d. 1973]
IOSEF COHEN (FICU)	Avocat, membru în Consiliul Legislativ Președintele Comunităților Spaniole Decorat cu „Legiunea de Onoare“ franceză
MIRIAM COHEN (MIȚA)	Căsătorită cu SIMEON ULUBEANU, copiii lor MIRCEA și FLORICA
ERNESTINA COHEN (TITI)	Căsătorită cu N. SOLOMONOFF, fiica lor VIRGINIA (GINA)
MIȘU COHEN	Căsătorit cu ANASTASIA MATEESCU (SICUȚA), fiica ei FLORENTINA GRIGORIU
MARGARETA COHEN (MARGA)	Căsătorită cu H. THAL, divorțată, fiul lor SANDU

VERII TATII

LIONEL BIRNBERG	Căsătorit cu BERTICA BIRNBERG, sora tatii
JENICĂ (JEAN) BIRNBERG	Căsătorit cu MINA Directorul societății de asigurări Urania
GAMBETA BISTRIȚEANU (nume schimbat din BIRNBERG)	Directorul fabricii de zahăr Chitila Președintele societății Soia
PINCU LEIBOVICI	Inginer

EU

MARIE-CLAIRE I. BIRNBERG (COCUȚA) n. 24 ianuarie 1915	Căsătorită cu MIRCEA ȘTEFĂNESCU (SCUMPI) fiica noastră DANIELA, n. 1952